

ALBINA KATINAITĖ-NAVICKIENĖ
PALMIRA KATINAITĖ

LYDUOKIAI

1499–1999

*Jūs istorijos knygose mini,
Jūs pažįstate vargą ir juoką.
Jubiliejų penkiašimtinį
Švenčia mažas miestelis Lyduokiai.*

Albinas Šerelis

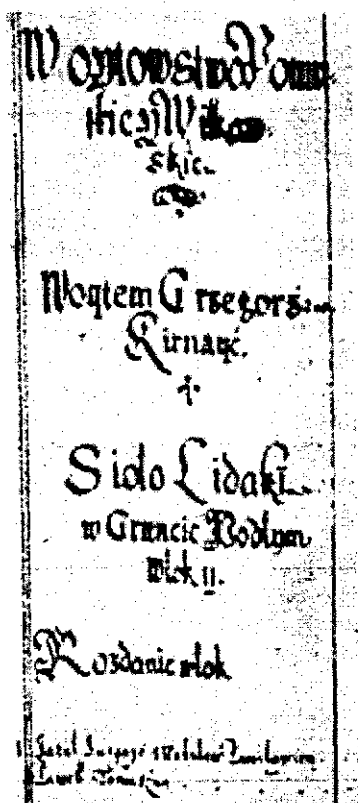

Felinkos qžuolas

ALBINA KATINAITĖ-NAVICKIENĖ
PALMIRA KATINAITĖ

LYDUOKIAI

1499–1999

*XVI amžiaus Lyduokių kaimo vai-
to knyga; apačioje pavardės: Jatulis,
Jurgaitis, Povilas, Tamošiūnas*

Išleista
LYDUOKIŲ SENIŪNIJOS LĖŠOMOS

Viršelyje:

Lyduokių dvaro rūmai iš kiemo pusės 1897 m. Foto J. Krajevskio
Griežionių kaimo koplytstulpis. Foto F. Augustino

Informacijos-bibliografijos
skyrėlis
Kraštotyros skaitykla

ISBN 9986-752-56-6

© Lyduokių seniūnija, 1999
© Albina Katinaitė-Navickienė, 1999
© Palmira Katinaitė, 1999
© Eugrimas, 1999

PRATARMĖ

Knyga skiriama gyvenantiems Lyduokių žemėje ir tiems, kurie iš šios žemės kilę ir išklydę po Lietuvą ar platųjį pasaulį savo valia ar aplinkybių verčiami, taip pat tiems, kurie iš čia kilę ir ilsisi gimtinės kapuose.

Garbingam Lyduokių jubiliejui iš pradžių buvo sumanyta parengti lankstinuką ar brošiūrėlę, tačiau greitai pasirodė, kad medžiagos yra kur kas daugiau. Susikaupė istorinių duomenų, faktų, radosi naujų vardų ir įvykių. Jie kaip gyvi atėjo į knygą ir užėmė joje savo vietą. Tačiau daugybė dalykų, garbingų ir vertų prisiminti žmonių netilpo į knygą. Tegu dėl to nepyksta išėjusieji ir gyvieji, nes šiandien visi mes kartu – dalingi ir bedaliai, varguoliai ir turtuoliai, kankiniai ir laimingieji, – visi mes lygūs gimtinei, visi mes šios žemės vaikai. Jai mes brangūs ir geri.

Tuo principu vadovavosi ir šio leidinio autorės.

Daug lyduokiečių prisidėjo prie leidinio parengimo, teikiant ar patikslinant informaciją, – tai Aleksandra Bankauskienė, Janina Butkutė-Čepauskienė, Aleksandra Žičkienė, Valė Katinaitė, Kęstutis Jonaitis, Algis Dapkevičius, Vytautas Toliūnas ir kiti.

Esame dėkingi Sigitai Gasparavičienei, parengusiai išsamią studiją apie Lyduokių dvarą, – ja pasinaudota šiame darbe.

Leidinyje daugiausia pateikiamos nuotraukos iš Albinos Navickienės, Palmiros Katinaitės ir Vytauto Toliūno fotofondų.

Dėkojame fotografui Faustui Augustinui, kurio nemažai nuotraukų panaudota šiame leidinyje.

Leidinio išleidimu daugiausia rūpinosi Lyduokių seniūnas butkiškietis Vytautas Toliūnas. Naudingais patarimais padėjo „Eugrimo“ direktorė Eugėja Petrulienė.

Leidinį finansiškai parėmė Aleksandra Bankauskienė, Algis Dapkevičius, Bronė Tamulienė, Janina Butkutė-Čepauskienė.

*Galvojame, kad šis darbas – tik didesnio darbo pradžia. Būtų prasminga parengti išsamesnę studiją apie mūsų gimtojo krašto, jo kaimų ir žmonių istoriją. To mes negalėsime padaryti be Jūsų, mieli kraštiečiai, paramos – Jūsų giminės archyvinės medžiagos, atsiminimų, įdomesnių nuotraukų. Jei-
gu mes visi būtume suinteresuoti išsaugoti tėvų ir senelių atminimą, tokia knyga galėtų būti parengta. Laukiame jūsų paramos.*

Medžiagą galima siųsti šiais adresais:

*A.Navickienei
Lyduokiai,
Slabada
4121 Ukmergės rajonas.*

*P.Katinaitei
Žemynos 35–17
2022 Vilnius.*

Taip pat atsiprašome už knygoje pasitaikančias klaidas, netikslumus.

LYDUOKIŲ DVARAS

Lyduokių bažnytkaimis ir senasis dvaras yra netoli Siesarties ir Šašulos upių, 12 km į rytus nuo Ukmergės*.

Lyduokių dvaras žinomas jau Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos laikais. Yra išlikusi Lyduokių kaimo vaito knyga iš XVI a. Pirmą kartą ši vietovė minima 1499 m., kada dvaras priklausė Bagdonui Petkevičiui. Nuo XVII a. pradžios dvaro savininkais tapo Jaunuolio herbo bajorai Dambrauskai, atsikėlę į Lietuvą iš Lenkijos. Ukmergės pavieto bajorų maršalka Marijonas Juozapas Dambrauskas, išleisdamas savo dukterį Teresę už Salų ir Taujėnų paveldėtojo Ukmergės pastalininko Kristupo Marikonio, kraičiu atidavė Lyduokių dvarą. Vienas iš Marikonio sūnų – Mykolas Tadeušas (1720–1780) – 1747 m. vedė Kotryną Todvenaitę ir apsigyveno Lyduokių dvare.

M.T. Marikonis – gerai žinoma Lietuvos istorijoje asmenybė. Kilęs iš senos Italijos didikų giminės, nuo pat atvykimo į Lietuvą XVI a. pradžioje glaudžiai susijusios su Radvilų gimine, jaunystę praleido Jaronimo Florijono Radvilos dvaruose, atlikdamas įvairias administracines ūkio funkcijas. Tėn įgijo reikalingų žinių ir ryšių. 1747 m., patekęs Radvilų nemalonėn, apsigyveno paveldėtuose Lyduokiuose, pasistatė dvaro rūmus ir aktyviai dalyvavo Ukmergės seimeliuose. 1759 m. ne be Radvilų pagalbos buvo išrinktas Vyriausiojo tribunolo maršalkos pavaduotoju. Jo principingumą ir sugebėjimą atsispirti jį protegavusiems nekarūnuotiems Lietuvos šeimininkams Radviloms rodo per visą kraštą nuskambėjusios taip vadinamos Volodkevičiaus bylos atgarsiai. 1760 m. lapkričio 1 d. artimas Nesvyžiaus ordinato Kristupo Radvilos (Panie Kochanku) draugas M. Volodkevičius girtas įsiveržė į Minsko rotušėje vykusį M.T. Marikonio pirminkaujamą Tribunolo posėdį, kardu suskaldė salėje kabėjusį krucifiksą, sunkiai sužeidė du deputatus. Pasipiktinę deputatai posėdžiui pirmininkavusio M.T. Marikonio iniciatyva priėmė nuosprendį, kuris savo drašą

* Panaudota Sigitos Gasparavičienės surinkta turtinga istorinė medžiaga. Knygos autorės nuoširdžiai dėkoja.

nustebino prie teisinio nihilizmo ir Radvilų nebaudžiamumo pripratusią Lietuvą. Volodkevičius buvo nubaustas mirties bausme, o M.T. Marikonis už savo principingumą netrukus buvo išrinktas Ukmergės pavieto bajorų deputatu į Respublikos Seimą. 1775 m. Seimas jį išrinko septynių komisijų pirmininku, o 1777 m. jam buvo suteiktas garbingiausias valstybės apdovanojimas – Šv. Stanislovo ordinas. Vėliau jis pasitraukė iš politinio gyvenimo, grįžo į Lyduokius ir sėkmingai ūkininkavo. Jo sūnaus Juozapo, vėliau aktyviai dalyvavusio Kosciuškos sukilime, nukreiptame prieš Rusiją, ir Konstancijos (Šadurskytės) Marikonių duktė Felicija (1791–1863) ištėkėjo už grafo Vaclovo Pliaterio, kraičio gaudama Lyduokių dvarą. Felicijos Pliaterienės šeiminkavimo laikotarpiu rekonstruojama buvusi rūmų oficina, kuri, įgavusi tam tikrą neogotikos bruožų, tapo pagrindiniais dvaro rūmais. Pastatomi dviauksčiai priestatai, aštuonkampis neobarokinis bokšto pavidalo paviljonas su aukštu stogu ir smaile, veranda – terasa nuo stogo pusės, atlikti vidaus perplanavimai. F. Pliaterienės laikus mena ir taip vadinamas Felicijos kalnelis, nuo kurio atsiveria puikus vaizdas į Vidiškių ir Žemaitkiemio bažnyčias, Siesarties upę.

Mirus bevaikai Pliaterienei, Lyduokius paveldėjo jos sesers Dorotės sūnus Ignotas Lopačinskis (1822–1882) – vienas iš 1863 m. sukilimo or-

Henrikas Voinickis

ganizatorių, J.Geištoro „baltųjų“ komiteto narys. Nujausdamas dvaro konfiskaciją, I.Lopačinskis netrukus pardavė jį Karoliui Bistramui. K.Bistramas turėjo dvi dukteris. Viena jų susidraugavo su karo inžinerijos generolu Henriku Voinickiu ir nutarė už jo tekėti. Tėvas iš pradžių prieštaravo dukters vedyboms, kad jo būsimasis žentas kito tikėjimo, bet, matyt, nusileido, nes H.Voinickis tapo jo žentu, ir K.Bistramas užrašė jam dvarą.

Apylinkių ir dvaro žmonės H.Voinickį vadino tiesiog generolu. Žiemą jis gyveno Vilniuje, o vasaras leisdavo dvare. Į bažnyčią atvykdavo arkliais ir pasirinkdavo vaikus, kurie, jo manymu, galėtų mokytis dvare.

Vaikų susirinkdavo 10–12. Mokytojai buvo samdomi iš Vilniaus: vienas aritmetikai, kitas skaitymui ir rašymui. Mokė rusiškai. Rašydavo su plunksnakočiais, padažę plunksną rašale. Už mokslus mokėti nereikėdavo. Knygas atsiveždavo patys mokytojai. Kai būdavo gražus oras, mokiniai mokydavosi už sode sustatytų stalų. Už tų pačių stalų sėdėjo ir mokytojai. Esant blogam orui, vaikai rinkdavosi į dvaro saloną. Pertraukų metu vaišindavo obuoliais. Vaikai, radę nukritusį obuolį, jo neliesdavo, nes jis buvo ne jų. Egzaminuodavo pats generolas, kampe atsisėdęs, vainikų apsuptas. Po egzaminų ruošdavo vaises, į dvarą atvažiuodavo svečių.

Generolas buvo labai geras žmonėms. Dvaro žmonėms duodavo malų, ganyklų. Jei kieno nors žemė ribojosi su dvaro žemėmis, išnuomodavo ir gabalą žemės.

Neturtingų tėvų vaikams mokytis buvo sunkiau. Lyduokių miestelyje XIX a. viduryje buvo pastatyti parapijiniai senelių namai, išlaikę 8 neturtingus senelius. Jie veikė ir atkūrus Lietuvos valstybę, sudegė Antrojo pasaulinio karo metu. Šiuose senelių namuose ir buvo mokomi vaikai. Mokslai vykdavo žiemą ir slapta kambaryje, už stalo, apstatyto taburetėmis. Pirkdavo ir naudodavo senovines knygas, mokytoją atsiveždavo. Mokslai vykdavo lenkiškai, lietuviškai ir rusiškai. Mokydavo ir vienas iš senelių. Vaikus pertraukoms paleisdavo labai trumpai, nes reikėdavo saugotis žandarų. Mokslas trukdavo 3 metus.

Priešais senelių namų langus, maždaug miestelio vidury, stovėjo saulės laikrodis. Tai buvo įkastas žmogaus ūgio stulpas, ant kurio pritvirtinta lenta su 12 skaičių numeracija, o jos viršuje – vinis, kuri pagal jos metamą šešėlį atitinkamai rodė lentoje užrašytus skaičius, žyminčius valandas.

Dvaro savininkas buvo giliai tikintis. Kai kunigas su procesija eidavo aplink bažnyčią, po baldakimu eidavo ir jis, įsikibęs kunigui į parankę. 1884 m. jo lėšomis buvo perstatyta bažnyčia, pristatant bokštus ir dvi naves. Generolo portretas patalpintas vienoje iš zakristijų.

Į rytus nuo Lyduokių dvaro, už vieškelio (dabar asfaltuoto) stovi mūrinis koplytstulpis. Šioje vietoje jis atsirado neatsitiktinai. Anot žmonių pasakojimų, pro šią vietą ėjo kelias į Valtūnų malūną, ir vos tik arklys ar šiaip koks gyvulys pralėkdavo pro šią vietą, tuoj pat krisdavo. Generolo žmonos rūpesčiu ir buvo pastatytas šis koplytstulpis, kuriame buvo įtaisyta Šv. Roko su avinuku ant kelių, gyvulių globėjo, skulptūrėlė. Šią skulptūrėlę išdrožė slabadietis Karolis Papelis. Padavimas byloja, kad tais laikais siautėjo maras, o pastačius koplytstulpį maras daugiau nebeplito. So-

vietiniais laikais šią skulptūrėlę saugojo buvusio savanorio Petro Gečio šeima. Jie laikė ją savo troboje, bet jiems vis atrodė, kad jai čia ne vieta. Tačiau išnešus skulptūrėlę atgal, ji iš po nakties dingo.

Generolas labai mėgo jodinėti. Tuo tikslu jis ir Vilniuje laikė du arklius pasijodinėjimui. Dobilus jiems šerti veždavo arkliais kumetis Mykolas Samanevičius. Dvaro arklidėse šalia darbinių arklių buvo laikomi ir staininiai, kuriuos irgi prižiūrėjo M. Samanevičius. Jam vietoje ir kambarėlis buvo duotas. Kai vežė dobilus į Vilnių generolo arkliams šerti, sušlapo ir susirgo. Tada generolas jam išnuomojo Felinkos palivarką. Už nuomą ėmė mažai, todėl jis, sutaupęs pinigų, Lentvorų kaime nusipirko 10 ha žemės.

M. Samanevičius vežiodavo paprastus žmones, o Kezys – ponus. Kartais M. Samanevičius pavaduodavo Kezį. Ponai važiuodavo karieta šešiais arkliais, sukinkytais poromis. Arklių poros viena nuo kitos buvo atskirtos lentomis, taip vadinamais „dišliais“. Ponams susiruošus į kelionę, karieta iškilmingai ir vežėjui pliaukšint botagu apvažiuodavo ratą priešais rūmus ir tik tada sustodavo prie dvaro durų. Kartą pasibaidę arkliai ėmė nešti ponų karietą. Vežėjas, nieko nelaukęs, šoko prie pirmutinių arklių poros ir sulaikė arklius.

Vežikas Kezys, susitaupęs pinigų, nusipirko palivarkėlį netoli Vilniaus. Generolas buvo labai prie jo prisirišęs ir prašė jo neišvykti iš Lyduokių, net specialų raštą surašė, kad vežėjas gali dvare viskuo naudotis, bet Kezys nepasiliko.

Iki šiol išlikusiose arklių galvomis papuoštose arklidėse, anot žmonių pasakojimų, baudžiatvos laikais buvo kalinami baudžiauninkai. Arklidžių kiemo viduryje anksčiau stovėjo 4 m mūrinis stulpas, prie jo jie buvo plakami.

Mirus H. Voinickio žmonai, jis vedė antrą kartą. Kadangi iš pirmosios santuokos H. Voinickiai turėjo du sūnus, jie, tėvui vedus, įkalbėjo parduoti dvarą, kad jis neatitektų antrosios santuokos vaikams. 1907 m. birželio 19 d. H. Voinickis Lyduokių dvarą su Felinkos palivarku ir vandens malūnu už 49 630 rublių ir skolų Vilniaus žemės bankui padengimą pardavė Vaitkuškio dvaro savininko, garsiojo heraldiko, fotografo ir visuomenės veikėjo Stanislovo Kazimiero Kosakovskio (1837–1905) ir jo antrosios žmonos Michalinos Zaleskytės sūnui Mykolui Stanislovui Kosakovskiui (1883–1960). H. Voinickis, pardavęs dvarą, labai sielojosi, ir po pusantrų metų mirė. Jo žmona, likusi našle, nuskurdo, net pardavė dvaro baldus.

Netrukus grafas M.S.Kosakovskis vedė. Jungtvių dieną Lyduokių bažnyčios šventorius buvo pilnas žmonių. Jaunieji į bažnyčią ir iš jos vyko važiu, traukiamu žirgų, aptaisytų žvanguliais ir didžiulėmis puokštėmis gėlių. Prie įvažiavimo į dvarą jaunuosius ir palydą pasitiko išsirikiavę vaikai, kuriuos grafiėnė gausiai apdovanojo saldinais. Vaikai vestuvėms buvo nupynę didžiulį kilimą iš lauko gėlių ir pakloję nuo įvažiavimo į dvarą iki dvaro rūmų. Gausiai apdovanota buvo šeimininkė, ruošusi vestuvių puotą, ir visi susirinkę sutikti jaunųjų.

Per Devintines grafiėnė pėsčiomis net su mažu vaiku vežimėlyje atėdavo iki Slabados kaime esančios Strockaus koplytėlės.

Kiekvieną sekmadienį grafas atvažiuodavo į bažnyčią. Pirmąjį pamokslą kunigas pasakydavo lenkų kalba. Po pamokslą grafas persižegnojęs išėdavo. Tada kunigas pamokslą sakydavo lietuviškai. Grafas labai norėjo, kad bažnyčia taptų jo nuosavybe, bet parapijiečiai nesutiko. Todėl su kunigais Kosakovskis sugyveno prastai, tačiau žmonėms jis buvo geras. Kosakovskaitės lankydamo prieglaudos senelius, nemokamai juos gydė. Kai viena iš grafiėnių mirė, jos išbalzamuoti palaikai buvo pašarvoti Lyduokių kapinių koplyčioje (ji neišlikusi). Dvare buvo iškelti dideli šermenys. Dvaras buvo pilnas žmonių. Ją į Vaitkuškį vežė arkliais, žmonės ėjo pėsči. Procesija ėjo per Griežionių kaimą.

Grafas labai mėgo vaikštinėti dvaro parke. Parke buvo labai graži liepų alėja, dabar jau beišnykstanti. Dvaro parko takus šluodavo Slabados kaimo ir Lyduokių miestelio mergaitės. Už darbą gautus pinigus atidavusios tėvams, iš jų sulaukdavo nedidelių dovanų: skarelės, suknelės ar pan. Parko takus ir alėjas smėliu barstydavo suaugusnės mergaitės. Šiuose darbuose dalyvavusi ir jau 90 metų sulaukusi slabadietė Elena Bilkevičienė mena: „O tu Dieve, koks buva sodus, kyip gražu, miedži iš šonų buva susadinti, lapielį nukriti raikdava surinkt, kad būtų gražu. Ki šluojam, sugracavojam, aidavam pačias pakrašciais, kad tik nesugadint formas, kad lapielia jokia nebūtų, ni šiuudielia. Agruodnikus (sodo prižiūrėtojas) apeina, kur mės nugracavojam. Tadu liepia pasilsėt, namo paluoidžia petų, kolik ataini Slabadon, vėle nuveini. Ale buva ramus duorus, kakie buva paloci, grindis visur blizguncias. Ju puoski, ki užėja karus, ki grupus išbėga, suvėja kur kas narėja, nieka nebēr. Ki atkėla kareivius, pilna Slabada, duorus pilnus kareiviu. Tadu kariuova su linkyis. Linky Žielvi, a Lyduokese dvari letuvy...“

~~✓~~ Dar XX a. pradžioje iš pagrindų buvo perstatyti dvaro rūmai, dviaukštė oficina. Darbus prižiūrėjo ir projektavo St. Peterburgo Dailės akademijos profesorius Leontijus Benua. Dvarų tyrinėtojas Romanas Aftana-

Lyduokių dvaro parkas. Foto F. Augustino

zis, remdamasis paskutiniojo dvaro savininko našlės Elzbietos Bispingytės–Kosakovskienės pasakojimais, aprašo dvaro rūmus. Rezentacijai buvo skirtas rūmų centras ir kairioji dalis. Priekyje – erdvus keturkampis prieškambaris, kuriame laiptai į antrą aukštą, jame buvusi įrengta namų koplyčia. Nuo sodo pusės buvo valgomasis, prieškambario kairėje – biliardinė, už jo amfiladoje – kabinetas su židiniu, gale – bibliotekos ir archyvo patalpos. Prieškambario dešinėje – bufetas ir gyvenami kambariai. Didžiausia patalpa – salonas. Iš jo galima buvo patekti į terasą ir paviljoną. Visi reprezentaciniai kambariai buvo iškloti kvadratinių plokščių parketu, lubos lygios, kai kurios su gipsatūra, stovėjo aukšti koklių pečiai, mūriniai tinkuoti židiniai, kambariai apstatyti skoningais senoviais baldais, dekoruotais bronzos, perlamutru ir laku. Valgomasis buvo apstatytas Gdansko dirbtuvių pagamintais baldais – puošnus stalias, krėslai aukštomis atkaltėmis, barokinė raižyta spinta, bufetas, kur saugomi žymiausių Europos porceliano fabrikų gamybos indai, XVIII a. Pjero Filipo Tomiro dirbtuvės laikrodžiai. Gdansko spintoje buvo saugomos valgomosios staltiesės ir savininko iš jo prosenelio prancūzų grafo Žano Lavallio paveldėtas stalo sidabras. Bronzos dirbiniai ir puikūs rytietiški indai su Budos gyvenimo scenomis buvo paveldėti iš M.S.Kosakovskio senelio Vladislovo Zaleskio.

Didžiulis salonas, perkirstas piliastrais, buvo puoštas ampyro stiliaus bronziniu sietynu. Viena salono dalis, vadinama žydruoju salonu, buvo apstatyta Liudviko XV stiliaus baldais. Čia buvo laikomi meno kūriniai – porceliano vazos, giminės atstovų portretai, keli H.Holbeino ir P.Poterio paveiksai, valstybės karalių portretų kolekcija iš Vaitkuškio dvaro.

Biljardinės sienas puošė senos litografijos, marmuro skulptūros: viena – V.Brodskio „Miegantis amūras“, kita – A.Madeiskio „Ieva, slepianti obuolį“.

Bibliotekoje buvo keliolika tūkstančių knygų, daugiausia istorijos, meno istorijos tematika. Didžiulis buvo ir Lyduokiuose saugomas Kosakovskių giminės archyvas.

Rūmus ir fligelį supantis anglų stiliaus parkas buvo gana nedidelis. Jo pagrindiniai akcentai – tvnkinys priešais rūmus, liepų ir kaštonų alėjos. Parkas jungėsi su didžiuoju sodu, kur augo apie 4 tūkstančius įvairių rūšių vaismedžių. Sode buvo šiltnamiai, kuriuose augo figos ir ananasai. Už sodų driekėsi taip vadinamas laukinis parkas, arba giraitė.

Ilgametis Lyduokių kolūkio statybininkas Antanas Šerelis, gimęs 1931 m., pagal motinos Marijonos Budrevičiūtės, išaugusios šiame dvare, pasakojimus, be rūmų nurodo kitus pastatus, buvusius dvare: „Dvaro rūmai susidėjo lyg iš dviejų aukštų: vienaaukštis – mūrinis, dviaukštis – medžio. Rūmų vidus buvo tinkuotas, į jį vedė didžiuliai laiptai, kurių šonuose žydėjo bijūnai. Čia ir buvo pagrindinis įėjimas. Tik įėjus ir patekus į didžiulę salę, mediniai laiptai vedė į viršų, kur gyveno ponai. Vienoje salės sienoje buvo įtaisytas altorius. Čia vykdavo pamaldos, į kurias rinkdavosi ne tik dvaro gyventojai, bet ir žmonės iš aplinkinių kaimų. Ypač lankydavosi jaunimas, nes po pamaldų būdavo šokiai. Tada altorius būdavo uždaromas suverinama siena. Be pagrindinio įėjimo, į rūmus buvo dar trys šalutiniai, kurie vedė į parką ir sodą ponų pasivaikščiojimams. Vienas iš trijų įėjimų nedideliu mediniu stogeliu buvo sujungtas su pastatėliu – virtuve, kur buvo gaminamas maistas. Rūmai koridoriu mi buvo sujungti su kitu pastatėliu, labai panašiu į koplyčią, žmonių ir vadinamu koplyčia (vėliau Stirnele, mat, sovietiniais laikais jame buvo įrengtas malūnas, prie kurio ateidavo dvare gyvenusi stirnaitė miltų pasmaguriauti). Į ją tebuvo galima patekti tik iš rūmų vidaus ir tik per paradines duris. Jis ir dabar tebestovi, beveik nepasikeitęs, nors rūmų ir pėdsakų nebelikę. Į šį bokštelį niekas neįeidavo, išskyrus dvaro vyriausybę ir atvažiuosius iš įvairių Lenkijos vietų ponus slaptiems pasitarimams. Dar buvo sakoma, kad tai buvo prabangos kambarys. Į šį pastatėlį nebuvo ko-

Dvaro rūmų koplytėlė - bokštelis. Foto F. Augustino

jos įkėlę net tie gyventojai, kurie visą amžių praleido dvare. Netoli „palociaus“ buvo trečias mažas pastatėlis, kur dvaro ūkvedžiai išmokėdavo kumečiams algas. Už šio pastatėlio prie prūdo buvo dviejų aukštų oficina, kurioje gyveno dvaro patarnautojai. Netoli prūdo iš oficinios buvo aptvaras, kuriame laikė šunis. Jų būdavo apie 7. Ponios su šunimis eidavo pasivaikščioti.

Kumečiai gyveno dideliuose mediniuose namuose, vadinamuose balaganuose. Jie iš dvaro gaudavo žemės bulvėms ir daržovėms pasisodinti, gyvuliai ganėsi dvaro laukuose. O už visa tai pagal susitarimą kumečiai turėdavo tam tikrą dienų skaičių atidirbti dvare. Netoli kumetyno buvo tvartas, kuriame kumečiai laikė savo gyvulius. Kiek toliau – tvartas dvaro gyvuliams, kiaulidė, pastatėlis inventoriui sustatyti. Kitoje kelio pusėje – kalvė, sandėlis ir arklidės. Netoli arklidžių – trijų eilių maniežas arkliams palakstyti.

Iš senų laikų dvare buvo Kosakovskių anais laikais turtinga biblioteka vokiečių, lenkų, rusų, prancūzų kalbomis. Knygas išduodavo ūkvedžio duktė Širmavičiūtė ir buvusio grafo administratoriaus duktė. Įsikūrusi Ukmergėje Osvetos draugijos privati gimnazija knygas irgi gaudavo iš Kosakovskių bibliotekos. Ant užklijuoto knygoje lapelio būdavo Kosakovskių herbas su užrašu „Biblioteka Nidočka“. Bibliotekoje skaitė ir paties grafo šeima bei kumečių vaikai. Bibliotekos durys buvo metalinės, viršus

apvalus, įvairiom figūrom išgrąžintos, užrašas irgi metalinis, didelėm raidėm iškaltas.

Grafo laikais žemę dvare dirbo arkliais. Darbas dalinai buvo mechanizuotas: rugius pjaudavo ir rišdavo mašina. Ją tempė 4 arkliai. Ji buvo panaši į mūsų dabartinį kombainą. Prie kūlimo mašinos buvo „paravikai“, vadinami lokomobiliais. Veždavo iš laukų javus ir kuldavo arkliais. Garo katilus kūrendavo malkom. Transporteriai buvo padaryti ant virvių, buvo pritaisyti metaliniai strypeliai, kabliukai, kad neštų kuliant šiaudus iš mašinos“.

Dvaras buvo bandomasis ūkis. Kone viskas, kas pažangu, buvo pasisavinama iš Lenkijos ir pritaikoma darbe. Grafas, būdamas plačių pažiūrų ir remdamasis mokslu, Felinkos vienkiemyje įkūrė lyg ir tokią Varšuvos žemės ūkio akademijos mokomąją bazę. Vasarą Felinkoje gyvendavo iš Varšuvos atvažiavęs profesorius Vaiza ir aristokratų sūnūs, kurie gilindavosi į žemės ūkio mokslus. Studentų būdavo nedaug – 3 ar 4 žmonės. Tik didikų vaikai. Tokio mokslo centro įsteigimui davė lėšų ir rėmė didikai Bistramai, kunigaikštis Radvila ir kt.

Tuo metu ūkyje buvo pažangiausia technika, atitinkanti to meto lygį, visos tuo laiku buvusios žemės ūkio mašinos ir padargai, stovėjo gera kalvė, bitynas, ledainė, geri pastatai. Visa žemė buvo numelioruota, užveistas puikus sodas su geromis vaismedžių ir vaiskrūmių rūšimis, retais augalais.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, slabadietis nuomininkas Karolis Zadlauskas nusipirko Felinką už 10 000 aukso rublių. Vėliau Felinkoje buvo įsteigtas veislinių avių veislininkystės ūkis. Jame buvo auginamos marinosų švelniavilnės avys, kurias naujasis vienkiemio šeimininkas paroduodavo Žemės ūkio rūmams ir ūkininkams. Veislininkystės darbą ūkyje veddavo žemės ūkio ministerijos agronomas – zootechnikas Valas.

Arklidžių vartai. Foto F. Augustino

Į Lyduokių dvarą dažnai iš Varšuvos atvykdavo ponai, kurie medžiavo dvaro apylinkėse. Su jais kartu atvykdavo ir Darapolio ponai. Jų atvažiuodavo net kelios pastotys. Vieni jų medžiavo, o kiti su pastotėm surinkdavo nušautus žvėris. Medžioti jodavo raiti, miškuose medžiokliams būdavo iškirstos specialios medžioklės linijos.

Dvare gyveno daug jaunimo, kurį vietiniai žmonės vadindavo „dvariokais“. Šis vardas buvo kaip ir paniekinantis, nes dvare gyvenantys jaunuoliai buvo laikomi „biednais kavaleriais“. Norėdami įtikti Lyduokių apylinkių ūkininkaitėms, „dvariokai“ kartais pas jas atvykdavo net ožius pasikinę, bet vis tiek jos dažniausiai dairydavosi į tuos, kurie turėdavo daugiau žemės.

Grafas niekam nežinant nusipirko automobilį. Vieną pavakarę ši mašina vos judėdama važiavo per Slabados kaimą. Tuo laiku piemenys ganė kiaules. Kiaulės buvo sugulusios į pakelės griovį, o piemenys žaidė akmenėliais. Pamatę automobilį, piemenys pamanė, kad tai pasaulio pabaigos pranašas Matijošius, važiuojantis su krosnimi, ir iš baimės sugulė į pakelės griovius. Kitą dieną grafienei ir kaimo bernams buvo gardaus juoko iš piemenų baimės.

Apie gyvenimą grafo M.Kosakovskio dvare mena Stasė Paliūlienė, gimusi 1900 m.: „Oficina, namas prie prūdo, miestelio ir dvaro. Grafas valdė, o kaip karas prasidėjo, išvažiavo Varšuvon, buvo atvažiavęs, bet negrižo. Medžiai gražūs, gėlių prisodinta, ežios tokios. Važiuoji vieškeliu, broma graži (ji ir dabar tebėra) į miestelį. Skaityt, rašyt, poterius kalbėt mokino. Viena pamoka šventųjų. Knygų atveždavo, rusiškų, paskui lietuviškų. Klasėj caro nuotrauka kabėdavo. Pamokina, pamokina ir liepia cit namo. Mokino tris metus. Mokiniai buvo iš Griežionių, Butkiškių, Lentvorų. Rengės kas kuo turi, atveža mokyklon iš pirklių. Buvo svirnas, jame biblioteka. Buvau pristatyta prie knygų išduot. Tik dvoro žmonės skaitė. Susirinkimus padaro. Susirinkimuos lietuviškai, rusiškai, kuriom liepta paskaito. Dvare tarnavau grafui. Eidavo mokyklon Skačiūnų, Juknionių, Juodžiūnų, Griežionių, Butkiškių vaikai. Iš Varšuvos suima knygas, perskaito ir naujų atveža. Jei neperskaitytą parneša, apibara ir atima. Vienos rusiškos – didelio mokslo, kitos lietuviškos – mažesnio mokslo. Jos buvo nelabai brangios. Knygas išduodavo mokytojas rusiškas. Spintose buvo. Dvi mokyklos buvo: viena caro rusų Michailo, kita lietuviška. Pradėjau lietuvišką, o paskui perkėlė rusiškon. Kai pasikėlė karas, tada sunyko viskas. Iš Lietuvos išvežė Rusijon visą biblioteką. Kai grafas išvažiavo, mano tėvą nušaukė urėdu: vienoj die-

noj pavakary atjoja Surviliokas, šaukia grafas, nujoja, pririšo arklių prie šulnio, tuoj klausia: „Ar Budrevičius yra?“, ir klausinėja. „Nieko, ponas grafe, aš nežinau, kaip tarnavau, tai žinau, o kas bus toliau, nežinau“. „Aš tau pavedu visą dvarą, kaip nori taip daryk. Paims visus arklius, liks tik vienas. Nesiginčyk.“ Paėmė visą dvarą, apsirgo tėvas, ir išnyko dvaras kaip bitės iš avilio. Buvo atvažiavęs grafas, biški pabuvo, sudiev pasakė visiem. Tėvui didelę algą uždėjo, kad pinigų daug turėtų. Grafas mokėjo.“

Po karo grafas nuvyko į Vilnių ir tapo Želigovskio armijos karininku. Vėliau išvyko į Lenkiją. Prieš išvykdamas, naujajai Lietuvos valdžiai paliko raštą, pagal kurį turėjo gauti žemės dvare gyvenusieji, jo manymu, nusipelnę darbininkai.

Iki 1922 m. žemės reformos dvarui, su Felinkos palivarku, priklausė 776 ha žemės ir miško. Reformos metu dvarui palikta 80 ha, rūmai, kumetynas, – iš viso 24 įvairios paskirties pastatai. Vėliau žemės norma padidinta iki 105 ha, gražinta ir 15 ha miško.

1924 m. iš varžytinių parduota 12 dvaro teritorijoje stovėjusių pastatų, dvarą išsinuomojo Juozas Radvilavičius ir Mikas Šarmavičius.

Iš Nepriklausomybės kovų grįžę savanoriai gavo po 9 hektarus dvaro žemės. Žemės gavo ir bežemiai bei mažžemiai, taip pat dvaro kumečiai. Taip buvusioje dvaro žemėje išaugo naujakurių kaimas, pavadintas Geruliais. Po 10 metų kaimo pavadinimas buvo pakeistas į Kurėjų.

Naujieji šeimnininkai kūrėsi plyname lauke, gavę miško medžiagos ir 1000 Lt pašalpas. Visi susidėję jie pirko didžiulį dvaro klotimą, kurį irgi panaudojo statyboms. Naujakuriai – Nepriklausomybės kovų savanoriai: Karolis Adomonis, Petras Skapas, Petras Gečys, Jonas Morkūnas, Jonas Žukauskas, Karolis Misiūnas, Alfonsas Zurza. Kiti gavę žemės buvusiuose dvaro laukuose: Pranas Katinas, Jurgis Paliukėnas, Jonas Grudzinskas, Juozas Taraškevičius, Ignas Baškauskas, Karolis Didrikas, Antanas Šerelis, Petras Juknys, Adomas Vyšniauskas, Petras Stamelėkas, Stasys Butkus, Benediktas Butkus, Jonas Svilainis, Juozas Jankūnas, Stasys Kastecas, Zigmas Vagonis.

1929–1934 m. dvarą arendavo keturi buvę kumečiai. 1934 m. dvaro centrą su 80 ha žemės nusipirko architektas K.Reisonas už 120000 Lt. Naujasis dvaro šeimnininkas nuolat dvare negyveno, nes dirbo Kaune, tačiau savaitgaliais atvykdavo į dvarą. Dvaro tvarkymo ir pertvarkymo reikalais daugiausia užsiėmė Elena Reisonienė, Kauno advokatė. Buvo atstatytas savanorių nugriautas klotimas, perstatinėjami rūmai.

Į dvarą atvykdavo mokinių ekskursijos. Jas sutikdavo ir dvarą aprodė E.Reisonienė.

Pirmame nuo Lyduokių miestelio mūriniame raudonų plytų pastate gyveno keturi buvę kumečiai ir buvo biblioteka. Ji išliko nepakitusi nuo M.Kosakovskio laikų, skirtumas tik toks, kad visos knygos buvo lietuviškos. Knygas išduodavo Šarmavičiūtė, dvaro ūkvedžio duktė. Bibliotekoje rinkdavosi jaunimas, nes joje buvo vienintelis visuose Lyduokiuose radijo aparatas. Jaunimo sueigose dalyvavo ir E.Reisonienė. Jaunimas kartu su biblioteka ruošdavo vakarėlius.

Kitame raudonų plytų pastate buvo įrengta pieninė, ledų saugykla, kiaulidė. Įdomios architektūros arklidėje buvo laikomi arkliai. Dar viename pastate buvo laikomas žemės ūkio inventorių. Oficina buvo be stogo, jis buvo dengiamas. Dvaro parkas buvo sutvarkytas, prižiūrimas, parko tvenkiniuose buvo auginami karpiai. Netoli tvenkinių parko teritorijoje stovėjo šiltadaržis. Jame buvo auginamos ankstyvosios daržovės. Šiltadaržis buvo apkūrenamas iš atskiro mažo pastatėlio. Dvarą ir parką prižiūrėdavo Lyduokių ir Slabados mergaitės. E.Reisonienė už darbą jas gausiai apdovanodavo.

Švaros ir tvarkos buvo reikalaujama ir iš dvare gyvenančių kumečių. Tuo metu dvare gyveno šie kumečiai: Pušinskas, Jovaiša, Adomonis, Vyšneveckas, Bačiulis, Bernotavičius, Malinauskas, Gasiniauskas, Barauskas,

Lyduokių bažnyčios mažosios gėlių barstytojos prie žemutinės Lyduokių dvaro dalies apie 1935 m.

Seniūnaitė. E.Reisonienė juos aplankydavo per šv. Kalėdas ir šv.Velykas, domėdavosi, kaip gyvena. Apsileidusius pabardavo, tvarkinguosius pagirdavo. Padėdavo krečiant kaminus, baltinant sienas. Ragindavo prižiūrėti ir gėlių darželius. Ruošdavo darželių apžiūras. Gražiausių darželių savininkėms ponia nupirkdavo suknelę ar megztinį. Sunkiai besiverčiančių šeimų vaikams duodavo rūbėlių, aplankydavo gimdyves. Vieną kumečio vaiką K.Reisonas savo lėšomis leido į mokslus. Ypatingai E.Reisonienė rūpindavosi seneliais, gyvenančiais Lyduokių senelių prieglaudoje. Švenčių proga, padedama kumečio Jovaišos, ji aplankydavo senelius ir atnešdavo jiems maisto ir dovanų. Senelių lankymas buvo tapęs tradicija.

Įdomiai dvare vykdavo rugiapjūtės pabaigtuvės. Baigus pjauti rugius, ponia suruošdavo didelę puotą, prikepdavo bandelių, net tortą iškepėdavo, padarydavo alaus. Visus, kurių žemės ribodavosi su dvaro žeme, kviesdavo su šeimomis. Stalai stovėdavo lauke, svečiai vaišindavosi, šnekučiuodavosi. Pjovėjai šeimnininkui įteikdavo rugių varpų vainiką. Kiek kapų rugių pripjauzdavo, tiek ir varpų į vainiką pindavo. Vainiku apjuosdavo šeimnininką.

Darbai dvare prasidėdavo 6 val. ryto. Pietų pertrauka trukdavo 1 val. Darbas baigdavosi 17–18 val. vakaro. Kumečių gyvenimu būdavo rūpinamasi: karvių jie nelaikydavo, nes kiekvieną dieną jie gaudavo po 2 litrus gero ir 3 litrus separuoto pieno. Kiekvienam nupenėdavo po kiaulę. Susirgusiems kumečiams ar jų šeimos nariams kviesdavo gydytoją, už gydymą sumokėdavo dvaro šeimnininkai. Samdytiems padieniams darbininkams ponia atnešdavo pavakarius – sumuštinis ir pieno. Dvaro žemė buvo dirbama arkliais. Arklių buvo 12. Keturios poros darbinių ir 4 kinkomieji. Jais dažniausiai važinėdavosi ponas, nes kiekvieną šeštadienį jis grįždavo iš Kauno į Vidiškius, o iš ten arkliais į Lyduokius. Dvare buvo laikoma 30–40 karvių, įrengta pieninė, pieną į ją nešdavo ir aplinkiniai ūkininkai. Kiekvieną dieną iš pieninės 3 bidonus grictinės veždavo į Žemaitkiemį.

Piemenavimo laikus dvare prisimena Ona Bareišaitė–Adomonienė: „Aš 8 metų, brolis 10–ies. Ganėme 8 kumečių karves, ponios – 10. Vainikus nupindavom Sekminėm ir uždėdavom karvėm ant ragų, parvarydavom namo, pasitikdavo su venzliukais: bulkučių, sūrių, kiaušinių, sviesto, lašinių. Lygiai kumečiai ir ponia duodavo. Ponas išėginių dienų vakare paveždavo pavargusius. Karves į tvartus atvarydavom, o rytą išsivarydavom. Nupirkdavo dovanų prieš šventes, gera buvo labai ponia. Nustojus ganyt, takus šluodavom, nuvalom karvių išmatas ir buvo mums 2 litai duonai, nusipirkdavom centnerį grūdų“.

1934 m. buvo atlikta melioracija. Darė rankiniu būdu: kasė griovius, dėdėjo vamzdelius, kurie ir dabar laikosi.

Reisonai bičiuliaudavosi su savanorio Gečio šeima, dažnai pas juos lankydavosi. Gečys garsėjo kaip gero alaus darytojas, jo alų mėgo K.Reisonas. Alų darydavo ir dvare ruošiamoms šventėms.

Apie 1936–1937 m. dvaro rūmuose buvo pradinė mokykla, nes senoji mokyklėlė ėmė griūti. Abu Reisonų vaikai taip pat lankė Lyduokių pradžios mokyklą.

Artėjo 1940 m. Reisonai jau ruošėsi palikti dvarą, todėl tam tikrą savo turto dalį padėjo pas žmones. Išvyko į Vokietiją, bet Lietuvą okupavus vokiečiams vėl grįžo. Dar kurį laiką gyveno dvare, artėjant frontui pasitraukė ir 1945–46 m. visam laikui išvyko į Australiją.

Jiems išvykus, dvaras gyveno paskutines dienas: kas ką norėjo, tas tą ėmė ir nešė. Rūmai ėmė griūti patys, o jame apsigyvenę sribai jį visai pribaižė, nes viename gale gyveno, o kitą galą kūreno. Pakuroms parsinešdavo medinių dvaro dalių ir kiti dvare gyvenusieji. Dvaras buvo nacionalizuotas. Jame ėmė lankytis svečiai iš rajkomo ir peikti Reisoną kumėčių akyse, sakė, kad jūs dabar būsite ponai. Į tai vienas kumetis – Adomonis, 5 vaikų tėvas, atsakė: „Jei atvažiuotų Reisonas prie Vokietijos sienas, in rubežia, ant savo pečių poną parsineštume. Prie jo mano visi 5 vaikai buvo aprenkti ir sotūs.“

Dvaras tapo valstybiniu ūkiu. Po to valstybinio ūkio skyriumi, o kai susikūrė Lyduokių kolūkis, visas dvaras perėjo jo žinion. Tuoj pat iš buvusios Lyduokių parapijos klebonijos kolūkio kontora persikėlė į dvarą. Pastatus pradėjo pritaikyti gyvuliams laikyti, kai kuriuos apmūrijo, uždėjo stogus. Reisono laikų koplytėlę pavertė svetaine, o vėliau malūnu.

Pokary kai kurios šeimos dar gyveno raudonų plytų pastatuose, tačiau ir jie ėmė griūti, todėl žmonėms buvo liepta išsikelti. Kontorai persikėlus į nedidelį dvaro pastatėlį, jis buvo perstatytas į didžiulį pastatą su daug kabinetų.

LYDUOKIŲ PARAPIJA

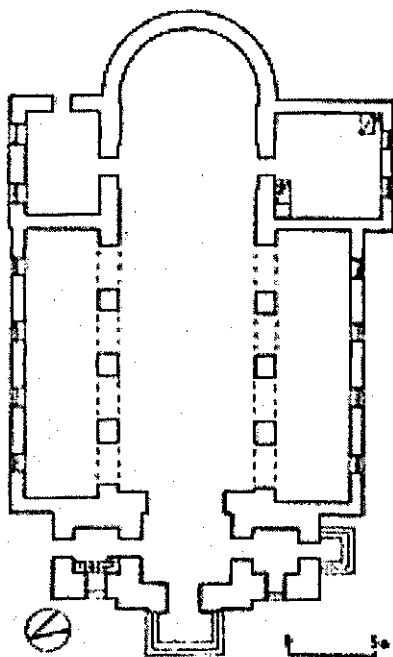
Lyduokių bažnyčia

Lyduokių šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia priklauso Kauno arkivyskupijos Ukmergės dekanatui. Pirmoji bažnyčia, daug mažesnė, pastatyta 1623 m. Henriko Padleckio (ar Padeleckio). 1884 m. Lyduokių dvaro karo inžinerijos generolo Henriko Voinickio ir parapijos lėšomis bažnyčia buvo gerokai padidinta – pristatyti du bokštai ir šoninės navos, dvi zakristijos. Bažnyčia stovi ant kalnelio. Bažnyčią pašventino 1887 m. Žemaičių vyskupas J.L.Paliulionis.

Bažnyčia istorizmo laikotarpiu, turi neobaroko bruožų. Stovi miestelio viduryje. Šventorius netaisyklingo septynkampio plano. Treji varčiai: vieni – priešais pagrindinį fasadą, du – pietryčių pusėje. Šventoriaus pietvakariniame kampe stovi koplyčia.

Bažnyčia dvibokštė, bazilikinė, 3 navų. Planas laiptuoto kontūro, su pusapskrite apside. Vidurinė nava ir presbiterija vienodo pločio. Abi pus presbiterijos – asimetriškos zakristijos. Bažnyčios pamatai akmenų. Sienos plytų mūro, tinkuotos. Perdanga medinė. Stogai dengti skarda. Grindys lentų.

Viduje vidinę navą juosia platus karnizas su dantukais ir iliuzionistinės tapybos ornamentuotas frizas. Navas skiria pilioriai su mentėmis. Sienos tarp langų papuoštos šventųjų freskomis. Vargonų choro sienelė akлина. Yra 3 barokiniai mediniai altoriai su orderio elementais.

Lyduokių bažnyčios planas

Lyduokių bažnyčia šiandien

Bažnyčioje yra 4 dailės paminklai. Vienas reikšmingiausių – molbertinės tapybos paveikslas „*Puota Emause*“, tapytas nežinomo dailininko XVIII a. Paveiksle vaizduojamas prisikėlusio Kristaus gyvenimo epizodas – puota su apaštalais Emause. Kompozicijai turėjo įtakos barokinė tapyba. Aplinka nereali, pilna gamtos ir daiktų formų, personažų; ekspresyvios pagrindinės apaštalo ir Kristaus figūros, sudėtingas, visus elementus vienijantis šviesių ir tamsių dėmių ritmas. Piešinys kruopštus, detalus, figūros taisyklingos, vietomis paryškintos linija, personažai individualizuoti. Tapyba plonasluoksnė, koloritas išblukęs, pilkšvų, šiltų ir šaltų, susiliejančių spalvų (ruda, žalia, raudona).

Kitas paminklas – paveikslas „*Marijos ėmimas į dangų*“ (drobė, aliejus, XVIII a. II pusė). Vaizduoja iš karsto pakilusią į dangų angelų nešamą Mariją, tą momentą stebinčius nustebusius apaštalus. Personažų figūros taisyklingos, pozos, gestai ekspresyvūs, tipažai idealizuoti. Kompozicijos ikonografinis variantas, personažų traktavimas perimti iš Simono Čechovičiaus kūrybos. Piešinys kruopštus, figūrų grupę supantis peizažas realistiškas. Tapyta plonai, lygiai. Koloritas švelnus, rokokinis; vyrauja šiltos, papilkintos rudos, gelsvos, rausvos, žalsvos spalvos.

Bažnyčioje yra ir du taikomosios dailės paminklai. Tai XIX a. pirmosios pusės *Arnotas*, pasiūtas iš dvejetainių audinių, kurių kontrastas išryškina

na drabužio konstrukciją. Kolonos yra iš tamsiai violetinio aksomo, šonai – iš smulkiai raštuoto, gelsvai žalio drobinio pynimo šilko. Šonų audinio raštą sudaro eilutėmis išdėstyti gėlyčių smulkus ornamentas. Jis išaustas šilkiniais gelsvai rusvais kelių atspalvių siūlais. Drabužis pasižymi darnia kompozicija, pagrįsta audinių spalvų ir faktūrų kontrastu, puošnumu, atlikimo precizija.

Kitas meno kūrinys – tai *dalmatika*, XVIII–XIX amžius. Drabužis pasiūtas iš dvejopų šilkinų audinių. Jo raštą sudaro apie vertikalią ašį apšivijęs smulkių ir stambesnių gėlių zigzagas, kurio vingiuose įkomponuotos puokštelės. Dalmatikos šonai ir rankovės pasiūti iš geltono lampaso (damasto atmaina). Raštą sudaro fantastiški gėlių žiedai, apsupti smulkių augalų girliandomis ir gėlytėmis.

Dar viena Lyduokių bažnyčios relikvija – *Dievo kančios simboliai* – erškėčių vainikas, rykštė, nendrės, vinys, – kuriuos 1893 m. pėsčiomis iš Jeruzalės parnešė Slabados kaimo gyventojas Antanas Juras.

Kristaus kančios simboliai, pėsčiomis atnešti Slabadiškio Antano Juro iš Jeruzalės

Pagal 1921 m. gruodžio 5 d. bažnyčios inventoriaus knygą, Lyduokių parapijoje yra šie atlaidai: Trijų Karalių, Antroji šv. Velykų diena, Antroji Sekminių diena, Šv. Marija Magdalena ir Mykolo Arkangelo.

Pagal tą pačią knygą, parapiją sudaro šie sodžiai ir viensodžiai:

1. Masiuliai	7. Slabadėlė
2. Bendroja	8. Semeniškiai
3. Meilupis	9. Paškonis
4. Minikiai	10. Liaušiai
5. Bratnava	11. Lauzdenai
6. Butkūnai	12. Šerelynė

13. Laurinava	30. Griežionys
14. Dembovica	31. Medinai
15. Megučiai	32. Juknonis
16. Mašniai	33. Jodžiūnai
17. Inkilai	34. Janušiškys
18. Skuminėliai	35. Žagarinka
19. Pimpiai	36. Šeibokai
20. Jogvilai	37. Jasnagurka
21. Viliaudžiai	38. Rimeisiai
22. Jodausiai	39. Ramoniškys
23. Nuotekai	40. Pelinka
24. Vaizgeliškys	41. Valtūnų malūnas
25. Cesarka	42. Slabada
26. Lintvorai	43. Doolpolys
27. Stamuliškys	44. Liduokių miestelis
28. Liuliškys	45. Liduokių dvaras
29. Butkiškys	46. Skačiūnų dvaras*.

Iš viso žmonių – 3334.

Tolimiausia vieta parapijoje – 8 varstai. Atstumas nuo apskrities miesto Ukmergės – 10 varstų, nuo vyskupo sostinės Kauno – 75 varstai. Parapijiečiai visi lietuviai pamaldūs, bažnyčioje mišios lietuviškos.

Žydų miestely nėra nė vieno, o kitados būta nemažai, nes turėjo net seną sinagogą, kurios šiandien nebėra nė pamatų.

Per karą Lyduokių bažnyčia smarkiai nukentėjo, – 1944 m. liepos 27 d., slenkant frontui per Lyduokius, buvo susprogdinti abu bažnyčios bokštai, apgadintas priekinis fasadas, nunešta du trečdaliai stogo. Klebono Jono Burneikos rūpesčiu buvo laikinai uždėtas skiedrų stogas, užkalta lentomis plyšiai ir skylės, atlikti kiti laikino remonto darbai.

Suėmus J. Burneiką ir atvykus į Lyduokius jaunam klebonui Vaclovui Grausliui, labai energingai ir sumaniai buvo imtasi didelių bažnyčios atstatymo darbų. Laiške jo Ekscelencijai Kauno arkivyskupijos valdytojui 1955 m. kovo 07 d. kun. V. Grauslys informuoja, kad pradėtas bažnyčios kapitalinis remontas surinktomis iš parapijiečių lėšomis. Buvo uždengtas skarda stogas, sutvarkytas pradėjęs sėsti priekinės fasadinės dalies mūras, supirktos tolimesniam remontui reikalingos medžiagos.

* Vietovardžių rašyba netaisyta

Kiek vėliau buvo atstatyti bažnyčios bokštai, uždėti vietinio kalvio Vlado Naviko ir jo pagalbininkų Rapolo Adomonio ir Broniaus Šalčiūno nukaldinti kryžiai. Kryžiams projektą parengė Kauno inžinierius. Pas kun. V.Grauslį atvažiavęs Kauno architektas apžiūrėti remonto darbų labai stebėjosi, kaip kaimo kalviai galėjo nukaldinti tokius kryžius. Pridursime, kad VI.Naviko rankomis nukaldinti kapų ir bažnyčios šventoriaus vartai, kiti geležies kaldiniai.

Bažnyčios remontui buvo sunaudota: 60 000 plytų, 5 t kalkių, 8 t cemento, 3 t geležies, 50 m³ lentų, 25 m³ sienojų, 15 m³ karčių, 80 m³ žvyro, 500 lapų skardos ir daug kitų statybinių medžiagų. Visam remontui išleista 71 000 rublių.

Jau vėliau tarp bokštų buvo pastatyta šv. Arkangelo Mykolo skulptūra. Tuo rūpinosi klebonas Antanas Juška.

Lyduokių bažnyčia po karo

Kristus bažnyčios šventoriaus kopytėlėje

Lyduokių bažnyčioje dirbę kunigai

Juozas (pavardė neišskaitoma), klebonas, mirė 1816 10 24, palaidotas šventoriuje

Kazimieras Bedekis, klebonas, mirė 1837 09 01, palaidotas šventoriuje

Felicijonas Talačka, klebonas, mirė 1904 05 14, palaidotas kapinėse

Adomas Lopeta, vikaras

Pranas Radvilas, vikaras

Aleksas Šveinickas, vikaras
 Stasys Druskis, vikaras
 Juozas Balčiūnas, vikaras
 Antanas Karvelis, vikaras
 Juozas Rimeika, klebonas
 Jonas Vadapolas, klebonas
 Liudas Gaidžiauskas, vikaras
 Povilas Pauliukas, klebonas kanauninkas dekanas
 Jonas Burneika, administratorius
 Vaclovas Grauslys, klebonas
 Juozapas Juškevičius, klebonas
 Pranciškus Karvelis, klebonas
 Boleslovas Vaira, klebonas
 Kęstutis Jonaitis, administratorius.

Daugelio iš Lyduokių kilusių ir čia dirbusių kunigų nebėra tarp gyvųjų. Norėjosi kuo daugiau surinkti žinių apie visų kunigų gyvenimą, deja, nedaug ką sulasiojome. Nors ir fragmentiškai, visgi perpasakosime, ką po kruopelę iš žmonių ar kitų šaltinių pavyko gauti.

Lyduokių bažnyčios choras (Nuo viršaus iš kairės: Bronius Žvirblis, Adolfas Šalčiūnas, Adamonytė, Nežinomas, Elena Juraitė, Nežinomas, Karolis Pieškus; antra eilė: Karolis Katinas, Nežinomas, Marytė Morkūnaitė, Filomena Gujytė, Juzė Šerelis, Nežinomas, Šerelytė, Nežinomas, Kazys Ališauskas; pirma eilė: Mykolas Katinas, Elena Vaicekauskaitė, Monika Morkūnaitė, kunigas Povilas Pauliukas, Stasys Bžežinskis, Monika Bžežinskienė, Adelė Katinaitė, Juknys)

Povilas Pauliukas, klebonas kanauninkas dekanas. Dirbo Lyduokių parapijoje nuo 1916 m. iki 1940 m. Buvo labai ūkiškas, taupus. Turėjo 27 ha žemės – 20 ha Butkiškėse, 7 – Lyduokiuose. Jam dirbant buvo didelis bažnyčios choras, kuriuo labai rūpinosi, po atlaidų ruošdavo vaises, pagerbdavo. Buvo labai griežtos moralės – per pamokslus viešai išbardavo vieną ar kitą nedorai besielgiantį parapijietį. Gyveno kartu su seseria Mateikaite, kurią vadino panele, ir šeimininke Pranute.

Kun. Pauliukas turėjo savo vežėją (kurmaną), kuris buvo kartu ir bažnyčios sargas. Juo dirbo atsikėlęs iš Šešuolių į Slabadą Vaskela.

Iš Lyduokių perkeltas į Žemaitkiemį.

Jonas Burneika, (1901 – 1956 04 16), paskirtas Lyduokių klebonu 1940m. Nemažai parapijiečių dar jį gerai prisimena, daug ką papasakojo.

Atvykus į Lyduokius, naujojo klebono pirmučiausias darbas buvo sutvarkyti parapijos kapines. Jose buvo daug netvarkos, – kas kur norėjo, ten laidojo, nei eilių, nei takų nebuvo. Klebonas kapinėms tvarkyti pasikviesdavo Lyduokių mokyklos mokinius, parapijiečius, o ir pats daug dirbo. Buvo skobiami mediniai kryžiai, užrašomos mirusiųjų pavardės ir vardai.

Klebonas buvo labai dosnios širdies, rūpinosi neturtingomis šeimomis, o kalėdodamas iš jų ne tik nieko neimdavo, bet atiduodavo, ką iš turtingesnių kiemų buvo surinkęs. Nukentėjusius po karo šeimas apgyvendindavo parapijos namuose (bagadielnėj), kol tos prasigyvens. Ir pats padėdavo kiek galėdamas atsistoti vargšams ant kojų.

Minykių kaimo gyventojas Juozas Baniulis (g. 1910 m.) pasakojo: „Liduokias būva pravarni žmones. Liduokių parapija – o! Liduokes būva ir kunigy bajevi. Burneika dave šliubu – 25 lity. Atidare visas klebanijas duris – aikit, svōty! Būdava, Pauliukus (taip pat Lyduokių klebonas) – tik par virtuvi. A čia – ainam, šliūbu duosiu, pa šliūba užėikit, klarnietu ir armoniku pagrokit, aš pakluusysiu, a jūs pašokit. Burneika buva kunigus! Atiduore gieruji gonku, inluoida ne par virtuvi. Zdarovus buva. Ar biednus, ar bagotus, ar kuprotus – aikit kožnus. Biednu pakavodavo be pinių, neturi – neraikia“.*

Kunigas Jonas Burneika

* Tarmė čia ir toliau užrašyta be specialių transkripcijos ženklų.

J.Burneckos gyvenimas Lyduokiuose buvo glaudžiai susijęs su Šaulių sąjungos veikla. 1940 m. Šaulių sąjungos vado pulk. Saladžiaus nurodymu rinktinių vadai ėmė rinkti atleistuosius nuo karo prievolės ir jaunus šaulius. Prsidėjęs karui visas būrys jaunų vyrų – Vladas, Kazys ir Ambrazas Ališauskai, Jonas ir Petras Čepkuskai bei Medinų miško cigulys Vladas Liukamas su sūnumi Petru slapstėsi Medinų miške. Nuėję į sutartą vietą pasiimti maisto, rado raštelį, kad rinktūsi pas Liukamą. Iš Liukamo visi patraukė į Lyduokių šaulių būrį, kuriam vadovavo 1919–ųjų m. savanoris šaulys Karolis Zadlauskas. Po jo Šaulių štabo viršininku išrinko parapijos kleboną Joną Burneiką, būrio vadu – Vladą Kartaną. Jie visi kontroliavo apylinkę ir gynė ją nuo pakrikusios rusų armijos išpuolių. Vokiečių okupacijos metu klebonas bendravo su vokiečiais, nes gerai mokėjo vokiečių kalbą.

Artėjant 1944 m., J.Burnecka ėmė slapstyti. Mėnesį slapstėsi savanorio Petro Gečio sodyboje ir miške. Į šią sodybą jį atlydėjo Pranė Morkūnaitė, nešina didžiuliu krepšiu. Vokiečiai siūlė kunigui su jais bėgti, bet jis nesutiko, nes labai gailėjo palikti bažnyčios. Nuolat kartodavo: „Kad tik išliktų bažnyčia“. Į ją iš klebonijos į zakristiją buvo sunčšta daug daiktų, tačiau visi pražuvo. Prieš užeinant rusams, klebonas J.Burnecka nerimavo, ypač paskutinę naktį. Iš apkaso, kur slėpėsi klebonas, kaip ant delno matėsi bažnyčia. Tik staiga ėmė svyruoti ugninės virvės apjuosti bokštai. Sprogo mina, kurią padėjo traukdami iš miestelio vokiečiai, sugriuvo abu bažnyčios bokštai, sudužo varpai. Nukentėjo ir vidus.

Po karo J.Burnecka laikė mišias klebonijoje, pradėjo remontuoti bažnyčią, bet jau ėmė slapstyti, nes buvo sekamas. Iš pradžių slapstėsi miestely nesugriautoj Gedimino pilaitėj, kur valgyt jam atnešdavo Ona Vagonienė, o vėliau pas Vagonius apsigyveno ir pats. Iš ten pasitraukė pas Giedraičius, o galiausiai prie Siesarties pas Joną Dapkevičių. Iš Lyduokių klebonas J.Burnecka dingo, kai buvo sužeistas vienas iš 1941 m. sukilėlių Mykolas Baškauskas. Pagaliau 1949 m. klebonas suimamas.

Tuo laiku Kaune dirbo klebonas Rapolas Pukys. Norėdamas pagelbėti suimtam klebonui, jis priprašė lyduokietės Marijonos Šerelienės, kad ji surinktų parapijiečių parašus, nuvežtų juos į Vilnių, į kalėjimą, ir prašytų paleisti kleboną. Tačiau tai nepadėjo. Jis buvo ištremtas į Irkutską, Bratsko rajoną, Vichorevkos stoties apylinkę. Čia jis dirbo miškų darbus su kitais tremtiniais. 1956 m. balandžio 16 d. 11 val. Irkutsko laiku J.Bur-

neika mirė. Buvo visas sutinęs, paskutiniaisiais mėnesiais nebegalėjo pa-eiti. Kartu su juo tremtyje buvęs butkiškietis Gediminas Butkus rašė: „Mi-rė kaip pridera kiekvienam ramios sąžinės lietuviui, kuris pakeitė vargų ir kančių gyvenimą į Ano pasaulio gyvenimą, lygų visiems“.

Monsinjoras Vaclovas Grauslys klebonavo Lyduokių bažnyčioje tuoj po karo. Gimė 1913 m. kovo 07 d., įšventintas į kunigus 1940 m. birže-lio 16 d. Jo rūpesčiu buvo atstatyti karo metais susprogdintos bažnyčios bokštai. Tik varinio varpo, gražiai ir toli skambėjusio, ligšiol nepavyko atstatyti. Klebonas V.Grauslys buvo mėgiamas parapijiečių, per kalėdoji-mus labai laukiams vaikų. Buvo jiems dosnus – apdalindavęs saldinais, lauktuvėmis. Senesni parapijiečiai atsimena – buvo inteligentiškas, kul-tūringas, gerbė tikinčiuosius, o ir pats atrodė prakilniai – aukštas, gra-žaus stoto, sodraus balso. Jį, kaip puikiai sugebantį labai sunkiais laikais tvarkyti bažnyčios ūkį, 1961 m. balandį perkėlė į Šiluvą. Jis buvo Kauno arkivyskupijos kunigų konsultorius, Raseinių dekanato dekanas. Porą me-tų prieš mirtį kun. V.Grauslį ir jo šeimninę plėšikai žiauriai sumušė. Po to jis jau nebeatsigavo. Mirė 1992 m.lapkričio 04 d., palaidotas Šilu-vos bažnyčios šventoriuje.

Pirmoji komunija. Centre kairėje - kunigas Vaclovas Grauslys

Juozapas Juškevičius (1900–1973), jėzuitas, žemaitis, žmonių vadin-tas kun. Juška. Lyduokių parapijoje pradėjo dirbti, išvykus kun. Vaclovui Grausliui į Šiluvą, ir dirbo 18 metų. Žmogus buvo giliai išsilavinęs, ėjęs dva-siškuosius mokslus Italijoje. Slabadietis Petras Katinas (1911–1987), padė-davęs kunigui dirbti ūkio darbus ir ne kartą pabuvojęs klebono namuose, stebėjosi didžiule filosofine ir teologine biblioteka keliomis užsienio kalbo-mis. Klebonas, nors ir buvęs didelio mokslo, mokėjęs kelias užsienio kal-bas, gyveno labai asketiškai, – miegojo ant lovos, be jokio čiužinio, vien len-tos. Būstas buvo labai kuklus – rašomasis stalas, kelios kėdės, šventųjų pa-veiksiai. Už talkos darbus pavaišindavo geru konjaku, perspėdamas: „Neik, Petrai, per ulyčią, kad žmonės nepagalvotų, jog kunigas privaišino!“

Klebonas buvo Ganytojas tikra to žodžio prasme. Nepaisydamas blo-go oro, pūgos ar lietaus, užsimetęs burką eidavo toliausiai pėsčias duoti paskutinį patepimą ar aplankyti sunkiai sergantį parapijietį. Už krikšty-nas, šliūbą ar palaidojimą imdavo simbolinę sumą – po 3 rublius, nes rei-kėdavo bažnyčiai išlaikyti.

Ilgametė bažnyčios choristė Elena Katinienė, giedojoji kartu bažny-čios chore ir šiltai bendravusi su klebono Juškos šeimininke Barbora, pa-sakojo, jog ir ji buvo nepaprastai darbšti, – viena tvarkydavo kleboniją, bažnyčios ūkį ir pačią bažnyčią.

Kunigas Juozapas Juškevičius

Klebonas Juozapas Juškevičius (Juška) ir jo gospadinė Barbora gyvena vyresnių žmonių atmintyje kaip doros ir darbštumo pavyzdžiai, tikinčiųjų paguoda.

Palaidotas Lyduokių kapinėse. Ant paminklinio kryžiaus užrašyta: „Ką skelbiau – regiu“.

Pranciškus Karvelis (1906–1978). Gimė prie Nemuno. Dirbo Lyduokių parapijoje neilgai, – buvo paskirtas po kun. Juozapo Juškevičiaus mirties – 1973 m. ir dirbo iki 1978 m.

Į Lyduokius atkeltas iš Panoterių. Dirbo Deltuvos, Kurklių bažnyčiose. Augo 6 vaikų šeimoje. Užsidirbęs kiek pinigų, baigė gimnaziją, vėliau Kauno kunigų seminariją.

Buvo labai muzikalus, turėjo gražų balsą. Per pamokslus mėgo kalbėti ir politiniais klausimais. Materialiai rėmė miškinius. Pokario metais buvo areštuotas ir išbuvo tremtyje iki Stalino mirties. Tremtyje dirbo kūrniku, lankė lietuvių tremtinių šeimas, klausė lageriuose išpažinties, teikė sakramentus. Paleistas iš kalėjimo be leidimo gyventi Lietuvoje. Grįžęs buvo nervingas, be sveikatos. Mėgdavo medituoti tuščioje bažnyčioje. Prašė giminių palaidoti paskutinėje savo parapijoje prie savo pirmtako.

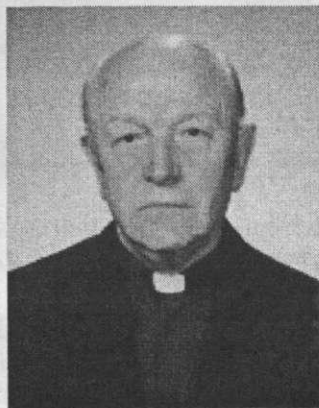
Kunigas sakė gražius pamokslus, – ir tai atsimena parapijiečiai.

Palaidotas Lyduokiuose šalia kun. J. Juškevičiaus. Ant paminklo akmens užrašyta:

Gyvenau, kad skelbčiau tiesą,
Miriau, kad amžinai gyvenčiau.

Boleslovas Vaira klebonu dirbo Lyduokių parapijoje aštuoniolika metų. Gimė 1934 m. kovo 14 d., Rokiškio raj. Minčiūnų km. (dabar išnykęs). Įšventintas kunigu 1963 m. balandžio 10 d. Dirbo Lyduokiuose iki 1996 m. gegužės mėn.

Jo gyvenimo kelias nebuvo lengvas. Nors ir sėkmingai išlaikė egzaminus į Kauno kunigų seminariją, tačiau nebuvo priimtas, nes tam pasipriešino saugumas. Todėl 1954 m. įstojo į Lietuvos žemės ūkio akademiją, o baigus 3 kursus 1958 m. buvo priimtas į Kauno kunigų seminariją.

Kunigas Boleslovas Vaira

Jam teko dirbti Viduklėj, Šiauliuose, Kėdainiuose, Raseiniuose, Kauno Viliampolės ir šv. Antano bažnyčiose, kol buvo paskirtas į Lyduokius. Pirmaisiais Atgimimo metais buvo gražinta bažnyčiai klebonija (1951 m. joje veikė Lyduokių biblioteka, vėliau ten buvo mokykla-internatas). Atgimimo laikais B.Vaira atgaivino ir kai kurias labai gražias krikščioniškas tradicijas – kalėdojimus, pirmąją vaikų komuniją. Dabar dirba Pagi-riuose.

Kunigas Kęstutis Jonaitis su patarnautojais

Šias tradicijas tęsia naujasis Lyduokių bažnyčios administratorius **Kęstutis Jonaitis**. Gimė 1962 m. balandžio 15 d. Šiauliuose. Mokėsi Šiaulių 14-ojoje vidurinėje mokykloje, kurią baigęs dirbo įvairiose Šiaulių m. įstaigose. 1983 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją, kurią baigė 1988 m. Dirbo Raseinių bažnyčioje, Jurbarko raj. Vadžgirių ir Šimkaičių parapijose, Šiaulių katedroje, Radviliškio rajono Šiaulėnų ir Šaukoto parapijose. Nuo 1996 m. gegužės 30 d. dirba Lyduokių bažnyčioje.

Iš Lyduokių parapijos kilę kunigai

Lyduokių parapija išugdė nemaža garbingų ir savo kraštui atsidavusių kunigų. Lyduokių parapijoje gimė: Vincentas Barzda, Antanas Dapkus, Bronius Gaižutis, Mykolas Gobis, Karolis Gumbaragis, Rapolas Juknys, Mykolas Katinas, Juozas Katinas, Rapolas Liukas, Dominykas Pieškus (Pieška), Rapolas Pukys, Romas Šalčiūnas, Kazimieras Valeikis, Bronius Tamelis (neįšventintas).

Visi lyduokėnai (išskyrus Šalčiūną ir Valeikį) pirmąsias mišias laikė gimtosios parapijos bažnyčioje – Lyduokiuose.

Kai kurių jų gyvenimas pamokantis savo tauriu tarnavimu lietuviybės išlaikymui, kantrybei ir kankinyste, uoliu darbu parapijos labui.

Nuotekų kaime gimė ir užaugo kunigas misijonierius **Vincentas Barzda**. Sudėtin-gas ir nelengvas buvo kun V.Barzdos gy-venimas, siekiant užsibrėžto tikslo. Moky-tis pradėjo Nuotekų pradinėje mokykloje, po to baigė Lyduokių septynmetę ir Uk-mergės vidurinę mokyklą. Baigęs šią mo-kyklą įstojo į Kauno kunigų seminariją. Jos nebaigęs išvyko į Latviją, ten dirbo, įstojo į Rygos kunigų seminariją, kurią baigė 1969 m. Neilgai dirbo Rygoje, o pas-kui daugiau nei 25 metus buvo Subatės klebonas. 1995 m. buvo iškeltas į Ilūkstę ir čia, eidamas 71-uosius metus, staiga mi-rė. Tai buvo visų labai gerbiamas lietuvy-bės puoselėtojas, vadinamas Lietuvos ažuolu Latvijoje. Sunku išvardinti jo nuveiktus darbus žmonių labui.

Amžinam poilsiui V.Barzda atgulė šalia savo tėvų Lyduokių kapinė-se. Tai buvo 1998 m. spalio 19 d.

Lenkų okupacijos sąlygomis Vilniaus krašte ilgus metus klebonavo kunigas lyduo-kietis **Karolis Gumbaragis** (1885–1957).

Tai buvo nenuilstamas lietuvybės Vil-niaus krašte puoselėtojas, šviesuolis, pui-kus pamokslininkas, linksmas ir gero bū-do žmogus. Kunigo gimtinė – buvęs Ly-duokių dvaro palivarkas Ramoniškių kai-me (dabar išnykęs). Baigęs Vilniaus kuni-gų seminariją, kunigavo Melagėnuose, Tverečiuje. Už lietuviškus pamokslus ne kartą kiaušiniais apmėtytas. Ilgai kunigavo Giedraičiuose, kur buvo suimtas ir nuteistas 10-čiai metų kalėti. Penkerius metus kalėjo Saratovo kalėjime, o likusius ketverius me-tus praleido tremtyje. Grįžęs iš kalėjimo, dir-bo Adutiškyje, kurio žemė ir priglaudė amžinam poilsiui. Į jo laidotuves su-

važiavo daugybė žmonių iš tų parapijų, kuriose jam teko dirbti.

Kunigas Vincentas Barzda

Kunigas Karolis Gumbaragis

Kunigas Dominykas Pieškus (Pieška)

Kunigas Dominykas Pieškus (Pieška) g. 1897 m. spalio 6 d. Jo protėviai buvo bežemiai grytelninkai. Užsidirbę pinigų, Juknonių kaime jie nusipirko 8 dešimtines žemės ir taip įsikūrė. Mažasis Dominykas jau vaikystėje svajojo tapti kunigu, labai troško mokytis. Net kaimo gyvulius ganydamas su knyga nesiskyrė. Nepaisė ir piemenų pašaipų – darė savo. Mokslus pradėjo eiti pas daraktorius, o vėliau, studentams padedant, lavinosi pats. Pramokęs Žemaitkiemyje, įstojo į Ukmergės groduroja mokyklą, kurioje 1913 m. baigė keturias klases. Užėjo 1914 m. karas. Kartu su tėvais Dominykas patraukė į Rytus, nes aplinkui vyko

įnirtingi mūšiai. Šešuoliuose atsisveikino su šeima ir pėsčias pasuko Vilniaus link. Tuo tarpu pro šalį važiaavę Lyduokių dvaro ponai paėmė jį su savimi ir, uždarę skrynion, nuvežė į Vilnių. Vilniuje D.Pieška apsigyveno pas pažįstamus. Ilgai tėvai negavo iš jo jokios žinios ir dėl to labai pergyveno. Tik 1917 m. vokiečiai pranešė, kad jų sūnus gyvas ir mokosi į Vilniaus kunigų seminarijoje. Mokytis jam padėjo buvęs Lyduokių parapijos klebonas Povilas Pauliukas. Pagaliau 1921 m. birželio 30 d. vyskupo Jurgio Matulevičiaus išventintas į kunigus. Pirmąsias šv. Mišias laikė Lyduokių bažnyčioje. Šia proga tėvai padarė kuklias iškilmes, į kurias buvo susirinkę bene visi kaimo žmonės. Pirmoji parapija, kurioje vikaravo D.Pieška – Švenčionys. Vėliau jis buvo kilnojamas iš vietos į vietą. 1930 m. kunigas sunkiai susirgo ir Vilniaus ligoninėje išgulėjo net 9 mėnesius. Klebonui D.Pieškai teko padirbėti ir svetur. 1932 m., grįžus į Lietuvą, buvo paskirtas į Zibalus, netrukus perkeliamas į Kiauklius. Labai susigyveno su parapijiečiais ir davė žodį sau iki gyvenimo pabaigos čia ir pasilikti. Nors Kiauklių bažnyčia buvo medinė, tačiau jauki. Prasidėjo karas. 1939 m. sudegė Kiauklių bažnyčia. Sudegus bažnyčiai, klebonas D.Pieška norėjo ant buvusios medinės bažnytėlės pamatų pastatyti vėl medinę, tačiau kai kurie parapijiečiai pasipriešino, norėdami mūrinės. Laikina buvo pastatyta medinė, kad žmonės turėtų kur melstis. Vienos kelionės me-

tu, arkliais pasibaidžius, kunigas ant galvos krito iš ratų ir stipriai susižalojo. Nuo to laiko sveikata pašlijo, bet klebonas dirbo savo darbą ir niekad niekam nesiskundė. Kartą jis prasarė, kad mirs prie altoriaus. Taip ir atsitiko. 1961 m. gruodžio 20 d. 8 val. 30 min., eidamas 64-uosius metus, laikydamas ankstyvasias mišias – rarus – jis sukniubo. Amžinam poilsiui, jo prašymu, buvo atlydėtas į Lyduokių kapines ir palaidotas šalia tėvų.

Liukas Rapolas, g. 1913 m. sausio 28 d. Lyduokių par. Ukmergės apskr. Baigęs Kauno kunigų seminariją bei VDU teologijos–filosofijos fakulteto teologijos skyrių, išventintas 1938 m. Vikaravo Vilijampolėje ir Karmelitų par. Kaune, nuo 1941 m. buvo Kauno VIII gimnazijos kapelionas. „Darbininko“ redakcijos kolektyvo narys (1938–1940). Paskutiniaisiais metais buvo Kauno Petrašiūnų bažnyčios klebonas. Išsp. „Trys žodžiai“ (1938). Mirė 1984 m. gruodžio 12 d.

Bronius Tamelis, g. 1962 m. Ukmergėje kuklioje pamaldžioje Tamelių šeimoje. Motina – Vaskelaitė–Tamelienė Bronė iš Slabados km. Nuo mažumės patarnaudavo mišioms Lyduokių, Deltuvos, Ukmergės bažnyčiose. 17 metų baigė Ukmergės 5-ąją vidurinę mokyklą. Išaugo pamaldus, šviesaus proto, aukštų troškimų jaunuolis. 1979 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją, kur, pasimokęs 2,5 metų, susirgo labai sunkia liga. Troško vieno – kad prieš mirtį būtų išventintas į kunigus, bet Dievas jį pašaukė pirma. Mirė 1982 m., buvo pašarvotas kaip kunigas. Palaidotas Dukstynos kapinėse Ukmergėje.

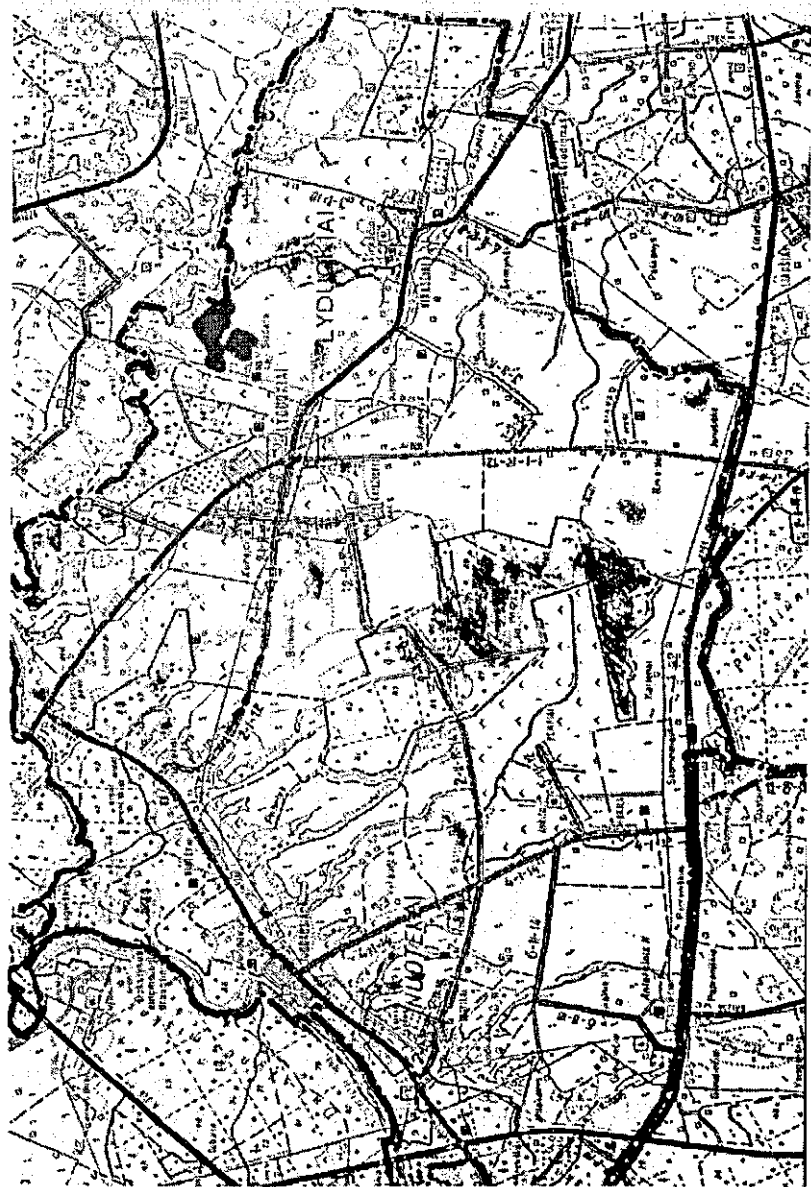
Kunigas Rapolas Liukas

LYDUOKIŲ SENIŪNIJA

1999 m. birželio 01 d. duomenimis, Lyduokių seniūniją sudaro Lyduokių miestelis ir 28 kaimai. Juose 453 kiemai, kur gyvena 1260 žmonių.

	Namų sk.	Nuolatiniai gyventojai
1. Lyduokių miestelis	67	194
KAIMAI		
2. I Antakalnio k.	6	8
3. II Antakalnio k.	7	26
4. Antatilčių k.	–	–
5. Butkiškių k.	–	–
6. Graužiečių k.	9	26
7. Griežionių k.	9	19
8. Inkių k.	28	71
9. Janušiškės k.	2	4
10. Jogvilų k.	22	50
11. Juknionių k.	7	10
12. Juodausių k.	13	42
13. Juodkiškių k.	4	8
14. Juodžiūnų k.	5	13
15. Kartėnų k.	12	29
16. Kurėjų k.	60	193
17. Lentvorų k.	14	46
18. Nuotekų k.	62	225
19. Paprėniškių k.	3	8
20. Pempių k.	7	10
21. Ramoniškių k.	–	–
22. Rimeisių k.	9	13
23. Siesarties k.	1	–
24. Slabados k.	28	58
25. Skominėlių k.	4	6
26. Šeimyniškių k.	1	1
27. Vaizgeliškio k.	1	4
28. Vyliaudžių k.	6	15
29. Virkščių	66	181
	453	1260

Kiekvienas kaimas turi savo istoriją. Deja, visų kaimų istorijos aprašyti nepavyko.

Lyduokių seniūnijos planas

Lyduokių miestelis

Lyduokių miestelio gyvenimas artimiausiai susijęs su dvaro gyvenimu.

Dokumentų, patvirtinančių Lyduokių vardo kilmę, neaptikta. Gali būti, kad vardas sietinas su žodžiu *lydimas*, *liudimas*, reiškiančiu iškirstą miško plotą, skynimą, kirtimą. Juoba kad apie Lyduokius senovėje būta didelių miškų, ir dabar kai kurie kaimai ir vienkiemiai įsikūrę tarpmiškėse ar pamiškėse.

Miestelio, prisiglaudusio prie dvaro, gyventojai daugiausia buvo bežemiai arba mažžemiai, dvaro darbininkai, smulkūs amatininkai. Jame buvo nemažai amatininkų žydų. Net dvi miestelio gatvės buvo apgyvendintos žydų – tai dabartinė Juknonių gatvė, ir kita gatvė, ėjusi ta pačia kryptimi Griežionių link. Miestelyje buvo net sena sinagoga, kurios šią dieną neliko ir pamatų. Slabados gale irgi stovėjo dviejų žydų – Iršos ir Šmuilos – trobos. Jie turėjo kalvę, pardavinėdavo muilą, degtukus, bandeles. Žydų seniai nebėra, jų istorijos nesurinktos, gryčios sunyko, o vietoje jų išsistatė nauji namai.

Miestelio viduryje stovėjo didžiulis Motuzo namas, priklausęs dvarui. Jame buvo karčema. Namas buvo užvažiuojamas, su didele stadala per vidurį. Čia nakčiai apsidodavo pašto karietos, važiuodavusios iš Ukmergės į Želvą. Keleiviai pernaktodavo, pašerdavo arklius. Motuzo gryčia stovėjo iki Nepriklausomybės. Vėliau namas nugriautas, jo vietoje pastatytas mažesnis, kuriame dabar yra parduotuvė.

Netoli Motuzo namų stovėjo *paštas*. Spėjama, kad jis įsikūręs Lyduokiuose 1903 m. Ilgą laiką jis buvo privačiame Monikos ir Stasio Bžezinskių name. S.Bžezinskis (1908–1948) pašto viršininku dirbo neilgai, vėliau jis iki mirties vargoninkavo. Pašto viršininko pareigas perėmė jo žmona, ir dirbo iki 1963 m. 1965 m. buvo pastatytas naujas pašto pastatas. Jame ir šią dieną tebedirba S.Bžezinskienę pakeitusi Valė Tamošiūnaitė–Budėnienė.

Lyduokių seniūnija

Lyduokių seniūnijoje šiandien veikia *dvi bibliotekos* – Lyduokių ir Jogvilių. Lyduokių biblioteka, atidaryta 1951 m. privačiame Rapolo Navicko name, vėliau persikėlė į seniūniją. Pirmasis bibliotekininkas buvo Antanas Steikūnas. Bibliotekoje buvo apie 1000 knygų. Nuo 1966 m. bibliotekininke dirba Vlada Didrikienė. Fondą šiandien sudaro 10 130 vienetų.

Jogvilių (anksčiau vadinta Nuotekų) biblioteka nedidelė. Joje nuo 1971 m. daugiau kaip tris dešimtmečius bibliotekos vedėja dirbo kraštotyrininkė, šios knygelės autorė Albina Navickienė. Biblioteka ne kartą pelnė aukštą įvertinimą apžiūrose už aktyvų švietėjišką ir kultūrinį darbą.

Kitapus bažnyčios ir klebonijos tebestovi ilgas, dar neseniai buvęs gana tvirtas namas, kurį vietos gyventojai vadino „*špitole*“. Tai buvo lyg globos namai, kuriuos rėmė bažnyčia ir turtingesnieji ūkininkai, dvaras. Juose gyvendavo vieniši vyresnio amžiaus seneliai, daugiausia moterys. Tarp jų buvo ir visai parapijai pažįstama panelė Pranciška, bažnytinių rūbų ir apdangalų skalbėja („pročka“), mokiusi daugelį lyduokiečių vaikų poterių ir ruošdavusi pirmai komunijai už keletą kiaušinių, sūrį ar kitokį nedidelį mokestį. Jai padėdavo panelė Darata, kuri netoli špitolės turėjo savo nedidukę, labai švariai užlaikomą grytelę.

Po Pirmojo pasaulinio karo miestelis buvo smarkiai nuniokotas. Žmonės paliko savo namus, bėgo iš gimtųjų vietų, traukė Šešuolių link. Po karo vėl grįžo namo ir kūrėsi iš naujo.

Lyduokių mokykla. Pirmosios mokyklėlės buvo dvare. Spaudos draudimo laikais atokesniuose apylinkės kaimuose kūrėsi vadinamos daraktorių mokyklos.

Jos neturėjo nuolatinės vietos, keldavosi iš vienos trobos į kitą, apsisaugodamos nuo žandarų persekiojimo. Josė mokėsi po 10–12 vaikų. Buvo mokoma skaityti ir rašyti gimtąja kalba, skaičiuoti, bažnytinių giesmių ir maldų. Kai kuriose mokyklose dar buvo mokoma rusų kalbos, šiek tiek geografijos ir istorijos. Mokyklų daraktoriai ir mokytojai buvo persekiojami ir baudžiami. Lyduokių apylinkėse daraktorių mokyklos veikė Rimeisiuose (mokytojas Mykolas Ramonas), Nuotekuose, Jogviluose, Juknonyse, Antakalnio kaimuose. Apie Nuotekuose veikusią daraktorių mokyklą Elena Petroškienė (g. 1913 m.) pasakoja: „Senių mokyklu nebūva. Pasumda žmogų daraktari, visas ulyčias suveina, visi vyiki. Jeigu aina du vyiki – dvi savaites tam kiemi makina. Neluoidžia palakstyt, žandary joja, pamatis ir klaus, kuol čia vyikų daug. Būva Simaška, žilus dedūkus, vyikus makina, kitu žiemu Zakarauskaičia iš Vidiškiu.

Apolonija Janulionytė-Katinienė (g. 1902 m.), buvusi caro mokyklos Vidiškiuose mokinė

Rašyt būdava daskes – remielese juoda luntela ir grifelis. Parašy ir nutrini. Lementori būdava Suobasta (knygnešio Igno Juro) atnešti. Vienus lementorius buva ir gana. Oran neluoidžia, viskas slapyt buva.

Aidavam su medinėlyis, kuo kas turi, tuo aina. Pirmu žiemu tik skyityt, a kitu – rašyt. Ki atšuola, neberaikia ganyt, dykus laikus, tadu makina.“

Apie Juknionių daraktorių mokyklėlę pasakojo Kazimiera Pieškaitė (g.1910 m.). Mokykloje vaikus mokė Petronėlė ir Pranė Morkūnaitės iš Juodžiūnų. Petronėlė mokė poterių, o Pranė – skaitymo. Jos ateidavo į kaimą, susirinkdavo vaikus ir eidavo per kiemus.

Lyduokių mokykla įkurta 1911 m. grafo Kosakovskio rūpesčiu miestelio centre. Griežionietis Juozas Katinas (g. 1920 m.) apie mokyklą pasakoja: „Namas buvo medinis, senas, per du galu, vidury koridorius. Vienam gale buvo I ir III skyriai, kitame – II ir IV skyriai. Namas stovėjo, kur dabar nauja mokykla. Tą nuvertė, o vieton jos pastatė kitą. Kol pastatė, tai mokslus ėjom Lyduokių dvare. Už sienos buvo mokytojų kambarys. Vaikų buvo apie 40 vienoj klasėj, o visoj mokykloj apie 120. Buvo 2 mokytojai, o vienas, vyresnysis mokytojas, buvo Jurgis Laskauskas iš Pilionių. Mokykloj degė žibalinė lempa.

Knygas veždavo iš knygyno ir kiekvienam duodavo. Vaikai apmokėdavo. Pabaigėi mokyklą – kiti atperka. Rašydavom pieštuku, vyresni – rašalu.

Lyduokių mokykla

Buvo choras, dainuot mokindavo, mandolina skambindavo. Vakarėliai būdavo, vaidinimai. Po vaidinimų buvo šokiai. Išima mokytojas iš policijos leidimą, gauna bilietų knygutes. Reikėjo mokėti po 30 centų. Dekoracijas piešdavo mokytojai, jie siūdavo ir rūbus. Padėdavo aukštesnių klasių vaikai.“

1937 m. buvo pastatyta nauja mūrinė Lyduokių mokykla. 1938 m. pradinėje mokykloje jau dirbo 5 mokytojai, buvo 4 klasės. 1942 m. buvo 6 skyriai, dar viena mokykla dirbo Skačiūnuose. 1944 m. buvo įsteigta progimnazija, kurios mokslo dalies vedėjas buvo Rapolas Stankūnas. 1951 m. progimnazija perorganizuota į septynmetę mokyklą, kuriai vadovavo Balyš Urbonas, o nuo 1952 m. Petras Babilas. Nuo 1952 m. mokykla tapo vidurine, tačiau dėl vaikų nedidelio skaičiaus vėl perorganizuota į aštuonmetę. Jos direktoriais buvo: Viktoras Dragūnas, nuo 1965 m. – Stasys Žulys, 1966–1986 m. – Natalija Gudauskienė. 1986 m. mokykla pavadinta nepilnąja vidurine, 1989 m. – devynmete, o 1994 m. – pagrindine. Dabar mokykloje mokosi 89 mokiniai, dirba 15 mokytojų, iš kurių mokyt. Stasė Skalskytė-Žukauskienė pernai atšventė 50 metų darbo Lyduokių mokykloje jubiliejų. Natalija Gudauskienė, Vytautas Gudauskas, Aldona Kuzmienė Lyduokiuose dirba per 30 metų. Mokyklai vadovauja direktorius Laišmonas Latvys.

Lyduokių mokyklos mokiniai mokykloje dvare, 1932 m.

Skačiūnų mokyklos mokiniai. Centre - mokytoja Antanina Vaicekauskaitė-Žvirbliene

Mokytoja A.Škadauskienė su Nuotekų mokyklos vaikais

Lyduokių apylinkėje pokario metais veikė **Skačiūnų** pradinė mokykla, įkurta išvežtų Ališauskų dviejų galų name. Mokykloje po kelerius metus mokytojavo Antanina Vaicekauskaitė–Žvirblienė ir Svilainienė iš Lentvorų. Jos vyras buvo Vidiškių girininkijos girininkas.

Pradinė mokyklėlė iki šiol tebeveikia **Nuotekuose**. Mokykloje mokydavosi apie 40–50 vaikų iš Juodausių, Nuotekų, Vyliaudžių kaimų. Ilgai mokykloje dirbusi mokytoja A. Škadauskienė važinėdavo arkliais iš Ukmergės, pakeliui paveždama ir pėsčiomis einančius mokyklon vaikus. Mokyklą aplankydavo ir parapijos kunigas Povilas Pauliukas. Vaikai jo bijodavo. Klasėje kabėjo kryžius, V.Kudirkos ir J.Basanavičiaus portretai.

Mokykloje jau po karo ilgai darbavosi mokytojos Ona Markauskienė, Birutė Žvirblytė–Trumbeckienė. Dabar, sumažėjus vaikų, dirba viena mokytoja – Algirda Badokienė.

Organizacijos. Lyduokiuose veikė kelios organizacijos – pavasarininkių, tautininkių, tretininkių, šaulių.

Šaulių organizacija buvo gana gausi, jos narių buvo kiekviename kaime. Šaulių būrio vadas buvo Stasys Skapas, puikus artistas, paruošęs ne vieną vaidinimą. Jo iniciatyva Zigmo Dūdos klojime buvo suvaidinta „Kęstučio mirtis“.

Lyduokių šauliai priima priesaiką prie Gedimino pilaitės

Šaulių būrio nariai: Petras Karklas (sekretorius), Kazys Badokas, Juozas Burokas, Povilas Skapas, Jonas Valušis, Alfonsas Valušis ir kt. Buvusios Nuotekų pradinės mokyklos patalpose (Aukštuolio namuose) buvo šaukiami susirinkimai, į kuriuos rinkdavosi ir kitų būrių vadai. Jau vėliau šaulys butkiškietis Stasys Butkus, tapęs miškiniu, buvo žiauriai nukankintas; žuvo ir juknonietis Kazys Ališauskas.

Per šv. Velykas naktį šauliai su ginklais budėdavo prie Kristaus kars-to, giedodavo bažnyčios chore. Žiemą jie ruošdavo vakarėlius su vaidinimais, daugiausia kaimo tema. Vasarą prie Antatilčių piliakalnio rengdavo karines pratybas, kurias galėdavo stebėti kas tik norėjo.

Šaulių veikla ypač sustiprėjo, prasidėjus karui, nes reikėjo apsaugoti ir ginti apylinkes nuo rusų armijos išpuolių. Buvo net susiformavęs šaulių sukilėlių būrys, kuriam vadovavo 1919 m. savanoris šaulys Karolis Zadlauskas. Po jo štabo viršininku tapo Lyduokių parapijos kunigas Jonas Burneika, būrio vadu – Vladas Kartanas. Daugelis šaulių įsijungė į partizanų gretas, pakliuvo į kalėjimus arba buvo ištremti į Sibirą.

Gausiausia ikikarinėje Lietuvoje nepolitinė organizacija buvo Vilniui vaduoti sąjunga (VVS). Lyduokių sąjungoje taip pat buvo nemažai narių, jai vadovavo pradinės mokyklos mokytojas Jurgis Laskauskas.

Lyduokių apylinkės moterys buvo susibūrusios į tretininkų organizaciją, kur dalyvavo ir jaunos, ir jau gerokai vyresnės moterys.

Lyduokių tretininkių organizacija

Paminklai. Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dešimtmečiui pažymėti Lyduokių kunigo Povilo Pauliuko iniciatyva aikštėje prieš bažnyčią buvo pastatytas stogastulpis. Netrukus VVS skyriaus nariai kartu su šauliais Birutės aikštėje pastatė mūrinį Gedimino pilies bokštą, simbolizuojantį Vilniaus atgavimo idėją.

Vilniaus grąžinimą Lietuvai 1939 metais lyduokiečiai sutiko su dideliu džiaugsmu. Lyduokiuose taip pat buvo ne vienas karys, dalyvavęs kautynėse su lenkais. Apie kautynes prie Giedraičių mėgdavo pasakoti jų dalyvis slabadiškis Vladas Rutavičius.

Atgavus Vilnių, būriai žmonių patraukė pėsti į Vilniaus Kalvarijas (nes mašinų tais laikais mažai buvo), su maisto ryšulėliais, rožančiais ir maldaknygėmis rankose. Dažnoj mokykloj mokiniai, sukalbėję prieš pamokas maldą, persižegno davė ir pasakydavė tokius žodžius: „Vilnius mūsų buvo, Vilnius mūsų bus!“

Per laiką Nepriklausomybės 10-mečiui pastatytas stogastulpis sunyko, o Gedimino pilaitė virto griuvėsiais. Atkūrus Nepriklausomybę buvo susirūpinta juos atstatyti. Čia daug pasidarė buvęs Lyduokių apylinkės vykdomasis komitetas, stalius Vaclovas Ražinskas, išdrožęs stogastulpį, ir vepriškis skulptorius Viktoras Žentelis, padaręs stogastulpiui skulptūrėles.

Gedimino pilaitė, pastatyta Lietuvos Nepriklausomybės dešimtmečiui. Iš kairės: Jurgis Laskauskas, Vladas Strockis, Monika Bžezinskienė, Nepažįstamas, Stasys Bžezinskis

Atstatytos Gedimino pilaitės ir stogastulpio šventinimo iškilmės, 1989 m.

1989 m. per Šv. Arkangelo Mykolo atlaidus paminklą iškilmingai pašventino klebonas Boleslovas Vaira.

1998 m. rugsėjo 27 d., pažymint didžiosios tremties 50-metį ir 54-ąsias partizaninės kovos metines, į Lyduokius buvo atvežti kelias dienas pabuvoję Ukmergės Švenčiausiosios Trejybės bažnyčioje Nežinomo Lietuvos partizano palaikai. Miestelyje, juos atvežant, pasitiko gedulinga bažnyčios procesija ir didžiulė žmonių minia. Karštą, apjuostą tautine vėliava ir gyvų gėlių girliandomis, įnešė į bažnyčią. Šv. Mišias už 1941 m. sukilėlius, 1944–1953 m. Lietuvos partizanus, politinius kalinius ir tremtinius aukojo monsinjoras A.Svarinskas. Nežino-

Kryžius Nežinomam Lietuvos partizanui

Paminklas genocido aukoms, 1998 m.

mą partizaną palaidojo senose kapinėse. Ten jam pastatytas kryžius.

Šalia – kitas, piramidės formos iš akmenų mūrytas paminklas, kurį vainikuoja kryžius. Viršutinėje dalyje negilioje nišoje – Lietuvos valstybės herbas, žemiau – lenta su užrašu:

„Žuvusiems

1941 m. sukilėliams

1944–1953 m.

Lietuvos partizanams,
politiniams kaliniams ir
tremtiniam.“

Per paminklo šventinimo iškilmes kalbėjo Lyduokių seniūnas V.Toliūnas, Tremtinių ir politinių kalinių sąjungos Ukmergės skyriaus pirmininkas A.Zailskas, genocido aukų įamžinimo Lyduokių iniciatyvinės grupės „Bendražygiai“ narys ir šio paminklo pastatymo iniciatorius V.Pusvaškis.

Lyduokių kapinės. Kapinės senos, pažymėtos 1878 metais. Aptvertos plačia mūro siena, vartai nukaldinti vietinio slabadiškio kalvio Vlodo Naviko. Vidury kapinių stovėjo medinė koplytėlė, kurioje nuo lietaus mėgdavo slėptis bandas ganantys piemenys.

Nemažai kapų su lenkiškais užrašais jau nugriuvę ar bebaigiantys griūti.

Kairėje pagrindinio tako pusėje grafo Karolio Bistramo, vieno iš Lyduokių dvaro savininkų, kapas-rūsysis. Nežinia, kiek grafo giminės žmonių ten palaidota. Per karą ir po karo rūsysis buvo keliskart apiplėštas, palaidotieji išniekinti.

Kairėje tako pusėje stovėjo architektūros paminklas stogastulpis, bebaigiantis sunykti, – likęs tik liemuo ir viena kita detalė.

Stogastulpis buvo padarytas XIX a. pabaigoje. Jo grakštus siluetas išsiskyrė iš kitų kapinių paminklų. Stogastulpis triaukštis, liemuo kvadratinis. Trijų aukštų stogeliai dengti skarda. Pastogės apačioje buvo atbrailos. II-ame aukšte iš visų pusių atvira koplytėlė. III aukštą sudarė ant koplytėlės stogelio ornamentuotomis juostomis aptverta terasa ir apvalioji skulptūra. Ji grakšti, rū-

bo draperijos įstrižos, gražiai dera su sudėtų rankų forma. Skulptūros buvo ir abiejose pastogėse. Stogastulpį puošė dantukų, skrituliukų, kutų, žvaigždučių pjaustyti ir iš skardos iškirpti ornamentai. Manoma, kad jo autorius kryžiadirbys Kazimieras Katinas, pastatęs stogastulpį ir Griežionyse (dabar atstatytas).

Kiek paėjus toliau, kairėje pusėje yra paminklas Nežinomam Lietuvos kariui, žuvusiam kovose su lenkais. Parašyta data – 1920 X 30. Čia guli jaunas, gal 19 m. nežinomas kareivėlis, kuris buvo rastas žuves, atvežtas ir paguldytas ant bažnyčios koplyčios laiptų. Pasakojama, kad jis lydėjęs kelis lenkų belaisvius. Vienas jų paprašęs kareivėlio užsirūkyti. Tuo tarpu kiti jį užmušę ir pabėgę. Žmonės jį iškilmingai palaidojo, o Lyduokių šaulių būrys pastatė paminklą.

Už senųjų kapų tvoros būdavo laidojami nespėti pakrikštyti naujagimiai ir savizudžiai. Laidodavo juos be bažnyčios, tik artimieji žmonės.

Naujos Lyduokių kapinės pradėtos 1984 m.

Kapai priglaudžia šioje apylinkėje gyvenančius ir iš čia kilusius žmones. Daugelis, palikusią gimtinę, vėl sugrįžta gimtinėn amžinam poilsiui.

Lyduokių kultūrinis gyvenimas.

Koks jis buvo seniau, mažai žinoma. Nesurinkta daug ryškesnių atsiminimų, kaip, pvz., R.Stankūno apie Griežionių kaimo gyvulių ganymą. Apie

Lyduokių kapinėse stovėjęs stogastulpis

Paminklas Nežinomam Lietuvos kariui, 1920 m.

žmonių kultūrinio gyvenimo raišką įvairiais pavidalais galime spręsti iš paliktų darbų – koplytstulpių, trobų, buities daiktų puošybos, audinių raštų, dainavimo ir vakaravimo tradicijų. Vėlesnių laikų kultūrinis gyvenimas jau buvo daugiau organizuotas, suburtas, vienu ar kitu iniciatorių inspiruotas.

Galime spręsti apie mūsų medžio meistrų labai aukštą meistriškumą iš jų paliktų paminklų, kryžių, skulptūrėlių, apie audėjų išmonę – iš jų išaustų raštuotų staltiesių, rankšluosčių, dainininkų – iš dainų, pasakorių – iš pasakojimų.

Žinoma, kad Lyduokių bažnyčioje, klebonaujant Povilui Pauliukui, buvo suburtas didelis jaunimo choras, kuriame giedojo per 30 jaunų žmonių. Lyduokių choras dalyvavo keliose Kauno dainų šventėse.

Per karą veikė Lyduokių kultūros centras, kuriam vadovavo vargonininko St.Bžezinskio sesuo Pranė. Ji suorganizavo Lyduokiuose kluono teatrą, jaunimo chorą, pati jam dirigavo ir akompanavo. Ištekėjo už Milvydo, gyveno ir palaidota Pašilėje (Ukmergė).

Taigi vėlesniais laikais vykęs kultūrinis kaimo žmonių gyvenimas tęsė pirmąją tradicijas. Kultūros organizatoriaus vaidmenį iš esmės perėmė mokykla, nes bažnyčia kaip institucija buvo išstumta iš aktyvaus visuomeninio gyvenimo.

Julija ir Adolfas Šalčiūnai

Apie kultūrinį lyduokiečių gyvenimą 1951–1974 m. pasakoja Slabadoje gyvenusi Lyduokių septynmetės mokyklos mokytoja Aurelija Kirvelytė-Daunoravičienė*. „Aš gyvenau Slabadoje nuo 1951 iki 1974 m. Tuo laikotarpiu pažinau ir bendravau su Slabados kaimo ir Lyduokių apyl. gyventojais. Mano prisiminimai iki kultūros namų atidarymo Lyduokiuose.

Viskas vyko Naviko Vlodo (Kavolio) gryčioje ir mokyklos patalpose. Kilo mintis suorganizuoti tos brigados saviveiklą. Tačiau dalyvaudavo žymiai daugiau žmonių. Aktyvūs dalyviai senoviniuose šokiuose buvo Bilkevičiai, Skamarauskai, Purlienė, Šalčiūnai, Bronius Adomonis, Karolis Pieškus, Alfonsas Mackevičius, Bronė

* Pateikiame pasakojimą autentiškai.

Stankūnaitė. Jų buvo 6 poros tikrai, jei ne 8. Šokiams grodavo armonika Balžekas Bolius iš Slabados. Vėliau išmoko ir mums talkino Vladas Grudzinskas iš Kurėjų kaimo. Šokiai: „Kadrilis“ (kuris ir išgarsino mus), „Padispanas“, „Suktinis“. Dar dainuodavo ir dainas. Tai buvo jų jaunystės laikų dainos. Man atrodo, kad vienas dainuodavo Bronius Adomonis. Šokius surikiuodavo ir juos vesdavo Purlienė – kolektyvo siela. Man likdavo tik organizaciniai darbai. Su šiuo kolektyvu buvome nuvykę į Aluntą. Retkarčiais jungdavomės su mokyklos saviveiklininkais. Reikėtų nors retkarčiais prisiminti šių žmonių entuziazmą. Prisiminkime, kokie tai buvo laikai: sunkūs įvairiais požiūriais, žmonės sugebėjo nepalūžti, nedejuoti. Juk niekas nepasakė, kiek Navikų šeima tuo laiku išdegino žibalo. Mes rinkdavomės tik vakarais. Negalima nepaminėti Vaicekauskų šeimos. Ypač Vaicekauskienės. Tai nuoširdumo, atjautimo pavyzdys. Daug gerų gyvenimo pamokų esu gavusi ir aš pati iš Julės Strazdienės. Tai buvo tikra tuometinio kaimo gudruolė. Ji rasdavo išeitį iš kebliausios situacijos.

Negaliu nepaminėti tuometinės saviveiklos, kurios centras buvo mokykla. (Tikriausiai šių duomenų niekas nepateikė.) Puikus darbo organizatorius ir azartiškas saviveiklininkas buvo mokyklos direktorius Petras Babilas. Tuo metu mokykla buvo atdara visiems: mokiniams, jų tėvams ir kaimo jaunimui. Nežinau, kaip ten buvo, tačiau niekas neskaičiavo darbo laiko: reikia, ir eini. Būsi ten, kur tavęs labiausiai reikia. Šiuo metu buvo pastatyti spektakliai: Boriso Dauguviečio „Žaldokynė“, Juozo Baltušio „Gieda gaideliai“, Vytauto Rimkevičiaus „Vandens lelija“, Antano Vienuolio „Paskenduolė“, Julijos Žemaitės „Marti“, „Petras Kurmelis“, „Trys mylimos“, „Mūsų gerasis“, Kazio Binkio „Atžalynas“. Tai buvo mokyklos kolektyvo ir aplinkui gyvenančių žmonių darbo vaisius. Vėlesnių laikų neminėsiu. Spektakliai kiekvieną šeštadienį vykdavo mokiniams, o sekmadienį – suaugusiems. Šie renginiai vyko mano jau minėtu laikotarpiu. Šiuose spektakliuose aktyviai dalyvaudavo: Alfonsas Papelis, Antanas Grudzinskas, Vladas Grudzinskas, Anelė Žičkauskienė, Elena Adamonienė, Elena Blusiūtė–Bačkauskienė. Iš mokytojų: Juozas Gumbaragis, Verutė Pupkevičiūtė, Marytė Mickienė, Augustas Aukštuolis, Albertas Kaselis, Vytautas Šapola, Elena Prosevičiūtė, Balyš Urbonas, Alfonsas Žukauskas. Vytautas Kinderis organizuodavo ansamblius, Monika Babilienė, Povilas Barciša (mokyklos darbininkas) – irgi nepailstantys saviveiklininkai. Mokytoja Angelė Aukštuolienė ir vėliau Marytė Čiuprinikovaitė vadovavo mokinių šokių kolektyvui. Dar reikėtų paminėti Petrą Juknį (iš Kurėjų), Feliksą Katiną, Marytę Aukštuolytę. Spektaklių režisierius ilgą laiką buvo mokytoja Kostė Morkūnienė.

1954 m. mokytojai su aštuntokais. Sėdi iš kairės į dešinę: Vanda Lukšytė, Aldona Jusytė, Petras Babilas, Aurelija Kirvelytė, Saldūnas, Angelė Aukštuolienė, Monika Babilienė; centre stovi Marytė Augustinaitė. Visi jie buvo aktyvūs saviveiklininkai

Aš visada prisimenu tuos laikus kaip tarpusavio supratimo, atjautimo, pagalbos teikimo vienų kitiems metus.

Puikūs Lyduokių apylinkės žmonės. Išėjusiems į Anapilį aš galiu jų atminimui tik nusilenkti ir visada pagarbiausiai juos prisiminti.

Gyvesiems linkėčiau sveikatos ir toliau dalinti savo širdies šilumą su-tiktiems gyvenimo kelyje žmonėms.“

Nuotekuose kultūrinis gyvenimas daugiausia organizavosi prie biblio-tekos – 1970 m. dainininkės ir pasakorės susibūrė į etnografinį ansamblių „Senovės aidai“. Jam dainas ir pasakojimus rinko bibliotekos vedėja ir kolektyvo siela Albina Navickienė. Ansamblių garsino vietinė dainininkė Bronė Pakėnienė. Kolektyvas ne kartą koncertavo Ukmergės rajone, tarp kultūros grupių trečioje kategorijoje buvo pripažintas geriausiu. Dabar bibliotekoje dirba jauna specialistė Ona Jonaitienė, kuri toliau vadovauja „Senovės aidams“.

1968 m. liepos 1 d. buvo atidaryti nauji Lyduokių kultūros namai, kurie 1998 m. šventė savo 30-ies metų jubiliejų. Kultūros namuose neuž-mirštos senosios tradicijos – šokamas kadrilis, rengiamasi ir dalyvaujama

Nuotekų etnografinis ansamblis "Senovės aidai". Iš kairės: Albina Navickienė, Stasė Vainekienė, Bronė Pakėnienė, Marytė Aleksiejūnienė ir Janina Stundienė.

dainų šventėse Pivonijos šile, organizuojami masiniai kultūros renginiai, dirba ansambliai, rateliai. 1999 m. gegužės 1 d. Ukmergės kultūros centre vykusioje rajono saviveiklininkų vakaronėje Lyduokių kultūros namai pagal antrąją kategoriją užėmė trečią vietą.

KAIMAI

Antakalnio pirmasis kaimas – 6 namai, 8 gyventojai.

Antakalnio antrasis kaimas – 7 namai, 26 gyventojai. Kur Panevėžio–Vilniaus autostrada šauna Vilniaus link, kairėje jos pusėje, apie puskilometrį nuo Žemaitkiemio plento, Antakalnio pirmojo kaimo giraitėje ant kalnelio stovi koplyčia. 1912 m. ją pastatė latviai dvarininko Poklevskio–Kozelos Otto Jono paliepimu. Kiek tolėliau nuo koplyčios buvo dvaras. Kozela tuo metu gyveno Panoteriuose, vasarą praleisdamas dvare, kurį buvo nusipirkęs iš Vaitkuškio dvaro grafo Miko Stasio Korvino Kosakov-

skio. Po šio grafo mirties kiekvienas šio dvaro andinarninkas gavo nuotrauką su autografu. Kozelos dvarui priklausė 150 ha žemės ir miško. Visi dvaro pastatai buvo mediniai. Jų liekanos iki šių dienų išlikę. O trijų aukštų ledainė ir mūrinė pirtis buvo nuvežti į Ukmergę, iš kurių pastatė kalvę buvusiam gyvulių priėmimo punkte.

Dvaras buvo labai gražiai sutvarkytas. Jo viduryje buvo didžiausias prūdas, rikiavos liepų alėjos, daug vietos buvo skirta sodui. Netoli dvaro stovėjo koplyčia. Buvusi graži. Neatsitiktinai šią koplyčią Kozela pasirinko amžino poilsio vieta. Į ją ėjo kelias nuo pat dvaro centro, apjuosdamas ją supusį miškelį. Kelias buvo žvyruotas, šonuose su mediniais barjeriais. Į koplyčią Kozela važiuodavo arkliais. Kurmanas (vežėjas) buvo Gečys su didele barzda.

Priešais koplytelę buvo Juodkiškių kaimo kapinaitės. Jos nebuvo aptvertos, o tik apkastos nedideliais pylimais. Po karo jose dar buvo laidojami žmonės, o vėliau buvo sulygintos su žeme.

Kozela, būdamas lenkas, į savo dvarą neįleisdavo darbininkų, nemokančių lenkų kalbos. Jo dvariškiai irgi būdavo gerokai sulenkėję. Tie, kurie norėdavo išmokti lietuvių kalbos, pabūdavo lietuviškos mokyklos pirmame skyriuje net kelis metus. Besimokydami mokykloje ir bendraudami vaikai vieni su kitais bematant išmokdavo lietuviškai.

Kozela buvo geras andinarninkams. Gydymas jiems buvo nemokamas: arba atveždavo daktarą, arba pačius nuveždavo pas jį. Nuolatinis daktaras buvo Labutis.

1949 m. Antakalnio koplyčioje 2–3 kartus per metus vykdavo pamaldos. Buvo švenčiamos Sekminės, Velykų antroji diena, gegužinės pamaldos būdavo visą mėnesį. Koplyčios viduje tilpdavo apie 100 žmonių. Vėliau ji buvo uždaryta.

Po uždarymo buvo įsibrauta į koplyčią, vienoje sienoje surasti įmūryti penki karstai. Jie visi išdraskyti. Matyt, buvo ieškota brangenybių. Vietiniai žmonės, visa tai matydami, kreipėsi į Pašilės bažnyčios buvusį kleboną Povilą Gylį pagalbos. Su jo žinia karstai buvo išgabenti iš koplyčios ir perlaidoti šalia jos. Karstuose visi kūnai buvo balzamuoti, išskyrus vieną, kuris gulėjo metaliniame karste. Spėjama, kad tai Kozelos sūnaus karstas, 1933 m. atvežtas iš Vilniaus. Jame buvo tik pelenai.

Daugiausia nukentėjo paties pono Kozelos palaikai. Smarkiai aplaužytas ir jo žmonos karstas. Kozelienė buvo aprenpta kavos spalvos suknia, kaspinas plaukuose – rudas. Veidas nesudraskytas. Karstas, kuriame gulėjo jauna mergaitė, buvo mediniu viršumi, toliau – cinkas. Vienas karstas buvo varinis. Buvo manoma, kad tai Varšuvos karstadirbių darbas. Pra-

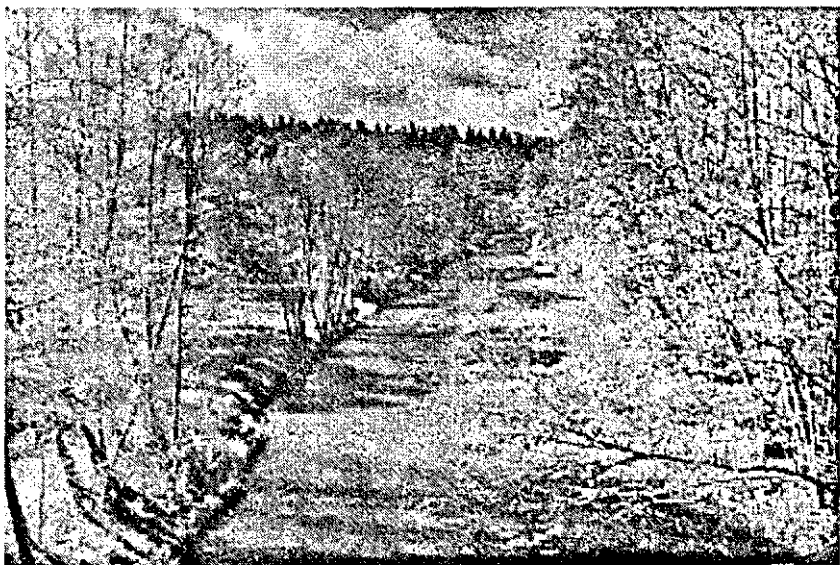
ėjus kuriam laikui, niekas nebesurado užkastų karstų. Jie buvo vienoje duobėje.

Ne per seniausiai šios koplyčios atstatymu rūpinosi lyduokietis fotomenininkas Julius Vaicekaskas. Remonto metu visos statybinės medžiagos buvo jos viduje. Kažkas koplyčią padegė, gaisro metu nukentėjo ir pastato išorė.

II Antakalnio giraitėje auga trylikakamienė liepa. Giraitė tik trijų hektarų. Kokia nuostabi giraitėje augančių medžių įvairovė: drebulės, berželiai, šermukšniai, liepos!

Antatilių ir Butkiškių kaimai išnykę. Butkiškių vardu Lyduokių miestelyje yra pavadinta gatvė, vedanti į išnykusį kaimą.

Butkiškių kaime, prieš išsikeliant į Lyduokių gyvenvietę, buvo 14 kiemų, – daugiausia Butkų, Bukauskų, Kanapeckų giminės. Kaimas stovėjo pakeliui į Ukmergę einant žemyn nuo Kurėjų Nuotekų link. Sodybos išsidėsčiusios vienkiemiais, patogiai gyvulius ganyti žemę, dirbti. Tačiau kai vyko melioracija ir buvo padarytos kultūrinės ganyklos, butkiškėnai išsikėlė daugiausia į Lyduokių miestelį, o senesni persikraustė gyventi pas vaikus. 1983 m. kaimą paliko paskutinė šeima – Elena ir Juozapas Toliūnai. Jie vieni vieni pragyveno kaime penkerius metus.

Siesartis ties Antatiličiais

Butkiškių kaimo gyventojas Jonas Butkus prie klojimo

Iš Butkiškių kaimo kilęs ir 1941 m. sukilimo Kaune dalyvis **Aleksandras Butkus** (g. 1913). Jis mokėsi Ukmergės gimnazijoje, gyveno ir dirbo Kaune. Tarnavo kariuomenėje. Žuvo pirmąją sukilimo dieną – birželio 23-ąją. Palaidotas Kaune kartu su kitais sukilėliais. Paminklo lentoje – ir Aleksandro Butkaus pavardė.

Dabar kai kurie valstiečiai žemę atsiima, pradeda ūkininkauti. Bunda viltis, kad kaimas atgims.

Grauziečių kaime likę 9 kiemai su 26 gyventojais. Anksčiau kaime buvo 40 kiemų. Žmonių kalboje tebegyvena galybė vietovardžių. Anot vietinio gyventojų Juozo Žiupkos (g. 1911), kiekviena bala turėjo savo pavadinimą.

Molpis – griovys, skardis.

Ožkavalkės – valkiojasi ožkos, stirnos.

Pağajės – pieva, anksčiau buvęs miškeliukas.

Žydbala – prie kelio bala, apaugusi karklais. Senais laikais žydas buvo apsigyvenęs ir laikė karčiamą. Prieš I Pasaulinį karą jis išsikėlė, kadangi žmonės pradėjo jo neapkęsti.

Gatvinis Griežionių kaimas

Pravaras – pieva, iš kurios išvarydavo gyvulius bendram ganymui.

Juodokiškis – pieva, kurioje buvo juodų kiškių, augdavo spanguolių, bruknių, girtuoklių.

Raistas – buvo visokių uogų. Puslitrį pasirenki Kalėdoms ir viskas, seniau nelabai vertino uogas.

Klydiškis – pieva, gal kas buvo paklydęs.

Lobelis – pieva.

Griežionių kaime 9 kiemai, 19 gyventojų. Žinomo kraštiečio kolekcionieriaus Rapolo Stankūno teigimu, kaime buvo 20 kiemų.*

Kaimas bene vienintelis Ukmergės rajone, neišsikėlęs į vienkiemius. Pavadinimą gavęs nuo šiame kaime gyvenusių daug ir gražiai griežusių muzikantų. Tai dar ir mokytų žmonių kaimas, kur senais laikais vienoje šeimoje buvo kunigas, gydytojas ir mokytojas. Tai buvo Veronikos ir Juozo Katinų šeima. Įdomu ir tai, mena griežionietis Juozas Katinas (g. 1920), kad kaime buvo keturi Juozai, keturi Mykolai ir keturios Onos.

Tai savitas kaimas, į kurį iš toliau žvelgiant atrodo, kad jis visas miške, o vasarą jo medžių ošimas primena vieną miško karaliją. Todėl neuostabu, kad šis kaimas išugdė tokio didžiulio talento žmogų kaip Ka-

* Toliau spausdinami R.Stankūno prisiminimai apie gyvulių ganyką Griežionių kaime.

zimieras Katinas. Jo drožiniai iš medžio ir šiandien tebežavi didingu senovės dvelksmu, ypač respublikinės reikšmės kultūros paminklas stogastulpis, triaukštis su daugeliu šventųjų. Ant stogastulpio užrašas:

„Fundoval

Gabriel

Kazimir

1881“

Žinių apie šį talentingą, nagingą žmogų labai mažai. Vietinis šio kaimo gyventojas Mykolas Katinas (g.1901) pasakojo: „Darbuovas ape kryži Kazimerus Kuotinus, tėva brolis. Jis jėga mokslu, kunigu narėja būt, kieturias kleses baige. Laby buva meistrus didelis, kū pamuote – tų paduore. Trys kryži buva, ale išgriūva, vis jo duorbus buva Greženyse. Par mum buva pats gražiausis, su visais švintaisis. Tie du – jų nebėra, seny dingi. Būk ti in kapų stuote. In tą buva gabumus. Aš buvu snarglys, da muožus. Turėdava knygų, juom parniešdava kiti. Ki paaugam – rosdavam pas tetį „Tevynes sorgus“, ki buva draudžiama. Su juknaciečijs turėdava bendra. Buva trys braly: Jonus, Jurgis, Kazimerus. Bažnyči gedodava, maldingi buva. Aš buvu trijų mietų, ki mirė Kazimerus“. Matyt, apie 1904 m.

1999 m. gegužės 15 d. Griežionių kaime vyko iškilmės, per kurias buvo pašventintas taudodailininko medžio skulptoriaus **Rimo Zinkevičiaus** atkurtas kryždirbio Kazimiero Katino kopyltstulpis. Tikrasis senojo meistro darbas, statytas 1881 m., beveik sunykęs, atiduotas į kraštotyros muziejų. Jis išstovėjo kaime 117 metų.

Šio kopyltstulpio likimu buvo susirūpinęs Lyduokių seniūnas Alvydas Paliulis, tačiau savo sumanymo dėl staigios mirties neįgyvendino. Tolimesniu jo likimu rūpinasi seniūnas Vytautas Toliūnas, skyręs jo atstatymui 4,5 tūkstančio litų. Prie jo atstatymo prisidėjo ir šiame kaime gyvenantis dailininkas, nusipelnęs meno veikėjas Anatolijus Stiško bei Ukmergės Kraštotyros muziejaus direktorė Vaida Sokolnikienė, kurios iniciatyva senasis kopyltstulpis, kurio vietoje stovi naujasis, užkonservuotas ir stovi muziejaus vestibulyje. Stogastulpio restauratorius tautodailininkas Rimas Zinkevičius kalbėjo: „Siekėme padaryti taip, kaip buvo anksčiau. Nebuvo lengva tą padaryti, nes buvo per mažai išlikę to, tikrojo. Nuotraukų buvo per mažai. Todėl negalima sakyti, kad čia tikrai toks pat kaip buvo seniau. Bet esmė išlikus. Iš senojo kopyltstulpio išliko penkios medžio skulptūrėlės, tačiau ir jose mažai

buvo galima ką pamatyti – tik skantai. Dabar išdrožtos devynios skulptūrėlės.

Sunykusios buvo ir senojo kopylstulpio skardos, surūdijusios, netgi sunku buvo įžiūrėti piešinį. „Šitas kopylstulpis tikrai prastovės ilgiau negu išstovėjo anas. Anas išstovėjo 117 metų, o šitas padarytas iš ažuolo, nėra jokio kitokio medžio. Aname buvo tiktai kamienas ažuolinis, skulptūros – iš liepos, o stogeliai iš spygliuočio. Dabar skarda nerūdijanti – vario. Manau, mano vaikų trečia karta šitą darbą dar pamatys – šimtą penkiasdešimt metų pastovės tai tikrai. Aišku, jeigu valdžios nesikeis ir nepradės griauti“, – sakė R. Zinkevičius.

Griežionių kaime galima aptikti įvairiausių senienu. Viena tokių – daili bričkelė, kuriai arti šimto metų. Istorija jos paprasta, bet įdomi. Griežioniečio Andriaus Katino dėdė, gyvenęs Amerikoje, kadaise atsiuntė jo dukteriai 500 dolerių. Už juos ir buvo įsigyta brička, kuri Andriui, geriausiaim kaimo muzikantui, labai pravertė. Jis buvo atgrojęs begalę vestuvių, į kurias visuomet buvo kviečiamas kartu su žmona: jis groti, o žmona – svočiauti, nes tam buvo labai gabi. Svočia ji buvo 18-koje vestuvių. Bričkoje į bažnyčią važiuodavo ir jaunieji: priekinė sėdynė buvo skirta kurmanui (vežėjui), o ant antrosios susėsdavo jaunieji arba palydovai. Važiuodavo žmonės šita bričkale ir į atlaidus. Šiandien brička vėl ištraukta iš palėpės. Jos šeimininkas Juozas Katinas (Andriaus Katino sūnus) ir dabar kartais pralekia su ja per kaimą, prisimindamas tuos laikus, kai bričkelė taip ištikimai tarnavo tėvui. Žinoma, šis vežimaitis šiandieną tik muziejinė vertybė, kurią dar reikia gerokai aptvarkyti, paremontuoti, kadangi laikas apgadino ir pakeitė bričkelės išvaizdą. Gaila, kad jaunieji nebeneri tokia karieta į bažnyčią važiuoti, vestuviniškai šiandien rieda prabangiomis mašinomis. Bet ir tos vestuvės pastaruoju metu kaime retenybė. O muzikantų, kuriuos kadaise bričkelė vežiojo, šiandieną tektų su žiburu ieškoti.

Inkilų kaime 28 kiemai, 71 gyventojas. Yra žinoma, kad šį kaimą senų senovėj juosė miškai ir krūmynai. Kadangi kaimas buvo kone pakraštyje buvusio Nuotekų valstybinio ūkio ir netoli gerų kelių, tai čia ir laimės ieškotojų buvo apstu. Tačiau, kaip ir visur, šie gyventojai retai tejsitvirtindavo, tad pakeleiviai traukdavo toliau naujų vietų ieškoti, kartais net ir kojų neapšilę.

Kaime buvo smagių šokėjų, linksmuolių. Jame skambėjusi daina pasiekdavo net ir Lyduokius, o pasiekusi – sulaukdavo pritarimo – trauk-

davo tada inkiliečiai su lyduokiečiais. Toli už Inkilų garsėjo kaimo muzikantas Feliksas Valaika, Faliuku vadinamas.

Šio kaimo kraštovaizdį daugiausia sudarė krūmai, miškai, po kurio laiko pasidarę dirbamais laukais.

Dvarnos – Paversmių balos.

Pabalys – bala, o dabar – prūdas.

Kunciški, Jopušotus, Pamindrinys, Margieli, Pabolki, Molberči, Aktary, Vityne, Puošniurelia, Cegelne, Diržyne, Kulys – krūmai.

Daburyš – griovys, jame seniau gyvulius ganydavo.

Galošniuri – raistas, seniau buvę žmonių šniūrai gale kaimo.

Usniny – dykas dirvonas, jame seniau sueidavo šienpjoviai, dar šniūrus dirbdami suėję dainuodavo: „Valioj, dalgele, valioj“.

Lakinė – dirvonas.

Pavieškėlis – krūmai. Toje vietoje dar ir dabar yra keletas neiškirstų ažuolų.

Pakarklys – karklo krūmas, po kuriuo šieno pjovėjai pusryčiaudavo.

Janušiškės kaime 2 kiemai, 4 gyventojai.

Jogvilų kaime 22 kiemai, 50 gyventojų.

Nors kaimas praretėjęs ir sunykęs, tačiau išlikę savitų bruožų. Žinoma, gal dėl to, kad čia dar gyvena nemažai vietinių žmonių, kurių kiemus puošia senoviniai rūtų darželiai. Ypač išsiskiria ilgametės mokytojos Elenos Juknytės darželis.

Vietinių žmonių atmintyje išlikę naktigoniai, jų dainavimas. Miške pinigai degdavo ir laumės vaikščiodavo su vyžom ir gąsdindavo naktigonus. Kaime buvo daug ažuolų, juose ūbavo pelėdos. Naktigoniai, gandydami arklius, stengdavosi per naktį neužmigti, kadangi, vos jiems užsnūdus, laumės nutraukdavo nuo pečių sermėgas. Atsikelia, atrodo, nieko nėra, užsikloja ir vėl nutraukia. Vienas naktigonis užsimanė išmukti čeravoti ir susitarė su vienu čerauninku – velniū. Atėjo jis naktį, naktigonis užsėdo ant jo ir nujojo į raistą. Naktigoniui rodės, kad aplink žydi gėlės, o žmonės geria iš sidabrinių puodukų. Ir taip jis gėrė su visais visą naktį. Tik užgiedojus lesninčio (eigulio) gaidžiui, viskas pranyko, žmogelis pamatė, kad besėdįs raiste, o aplink arklių kanopos, kurios atstojo puodukus, o vietoj valgių – karvių „babkos“. Nuo šio karto naktigonis nebenorėjo daugiau čeravot išmukt.

Išvardinsime kai kuriuos šio krašto vietovardžius.

Plúmpe – pakriaušis, jame daug karklų, žmonės čia eidavo pasipjauti vytelių kašikams pinti. Pjaudami vyteles žmonės girdėdavo po žeme plumpsint.

Ūpjis – upelis, apaugęs alksniais ir žilvičiais; įteka į Šventąją. Į jį dar įteka Lezmano upelis. Ūpjis dalijasi į Šiaušupio upelį, o jis jau įteka į Šventąją. Ant to upelio esąs tiltas vadinasi **Balalių**. Už Balalių tilto – kaimo kapinės, kur tebelaidojami žmonės.

Jogvilų kaimo papuošalas, dabar smarkiai apniokotas, – tai miškelis, vadinamas **Kaukalniu**. Jis eina iš Jogvilų kaimo link Šiaušupės upelio, yra ant kalnelio, apaugęs daugiausia eglėmis. Jame yra ir naminių darželio gėlių. Tai smidronas, simavaras. Yra ir nykstančių vaistažolių: tai baltosios lelijos, šv. Petro rakteliai, raudonėliai, jonažolės, čiobreliai ir daugybė kitų. Spėjama, kad tai buvo koks milžinkapis arba gyvcvietė ar net tvirtovė. Aplink jį gražios nuokalnės.

Kol nebuvo žmonėms išdalinti sklypai, norėta jame pastatyti suoliuką einantiems iš miesto pailsėti. Netoli šio miestelio yra **Daburėlio** upelis ir tiltas. Daburėlis įteka į Šventąją. Prie jo prisišlieję ir Juodausių piliakalnis, anksčiau vadinamas **Kepurkalniu**, nes jį švedai supylė kepurėmis. Dabar šis piliakalnis yra respublikinės reikšmės archeologinis paminklas. Apie jo praeitį yra papasakojusi vietinė Juodausių kaimo gyventoja Nastė Skapaitė (g. 1912): „Kad vyko karas su kryžiuočiais, tai mūsų pusėje jie buvo, o iš kitos pusės – nežinia kas. Šis piliakalnis atlaikė visus karus. Laimėjus karą, tikriausiai kryžiuočių buvo jame užkasti dokumentai ir ginklai, ir patys kryžiuočiai buvo palaidoti netoli šio piliakalnio“.

Juknionių kaime 7 kiemai ir 10 gyventojų. Kaimas į pietryčius nuo Lyduokių, apie puskilometrį. Pavadinimas kilęs nuo senovės laikais gyvenusių Juknių, – Vilniaus archyve yra vienintelio ir seniausio šio kaimo gyventojų Juknio žemės planas. O šiaip kaime vyravo Šerelių, Morkūnų ir Katinų pavardės. Išsikėtojęs didžiulis ąžuolas ir šimtametė liepa saugo šio į vienkiemius neišsikėlusio kaimo atminimą. „Visoj ulyči tikty vienus buva gruomatnus žmogus – Bruone dedukus Juozus“, – taip sako apie savo gimtąjį kaimą Juknionių gyventojas Mykolas Katinas (g. 1902).

„Gryčia be kuomina, viršuj durų skylė. Trys gryčias ulyči buva be kuomina. Ki paskuriena, užukiša maišu. Kuomini isimūryt pinigų neturėdava. Muolkas sukrauna in kuoktas (pečio viršaus). Gryčia be kuomina pas Gribaucka Vincu, Stasku Šerielia ir Šalčiūna Juzu...“

Kaimą smarkiai palietė 1914 m. karas. Žmonės buvo priversti pasitraukti į rytus, o sugrįžę rado laukus, nuklotus kareivių lavonais. Apie šį laiką mena šviesios atminties vietinė gyventoja Kazimiera Pieškaitė (g. 1911): „Apie pusantro kilometro į rytus nuo Lyduokių, kur suėjo Juodžiūnų iš Juknionių kaimo laukai, toji vieta nuo seno buvo paženklinta supiltu nedideliu smėlio kalneliu, jame buvo pastatyti du kryžiai. Čia buvo laidojami nelaiku gimę vaikai, o suaugusieji – ne savo mirtimi mirę. Šis kalnelis buvo pavadintas Juknionių kapeliais“.

Bėgo metai. Užėjo 1914 m. karas, nusiaubęs Juknionių kaimą ir Lyduokių miestelį. Kuriam laikui žmonėms teko net pasitraukti ir palikti šias vietas. Buvo daug žuvusių, kuriuos laidojo šiame kalnelyje. Laidodavo žuvusius po 3–4 į vieną duobę, basus, ant galvos uždėdavo kepurės, nuvilkus milines ir nuavus batus, kad būtų kuo aprengti kitus kareivius, nes mūšiai vyko toliau.

Po karo vietiniai žmonės šių aukų atminimui pastatė trečią kryžių. Tačiau, kaip ir daugelis tais laikais, jis buvo bematant nugriautas.

Gal būtų buvę ne tai baisiausia. Mat, prireikė Lyduokių valdžiai pataisyti pabjurusius kelius į fermą. Buvo nužiūrėtas šio kalnelio žvyras. Žvyras imtas tol, kol ant žvyruojamų kelių nepasirodė žmonių kaulai. Tik tada buvo susigriebta ir uždrausta toliau kasti, kad šis kalnelis visai neišnyktų. Reikėtų kada pažymėti jį nors vienu kryžiumi. Jis primintų senųjų Juknionių kapinaičių vietą ir vietą tų, kurie paguldė galvas karuose ir atgulė šitan kalnelin.

Juknionių žmonės, kaip ir kitų kaimų, turėjo gražią tradiciją – lankyti per Devintines kaimo kryžius. Dalyvaudavo visi kaimo žmonės. Kryžius apipindavo vainikais, papuošdavo juos lauko ir darželio gėlėmis, prie kryžių meldavosi, giedodavo giesmes.

Juknonyš garbingi ir garsūs ir tuom, kad šiame kaime gimė ir užaugo gabenęs slaptą literatūrą Ignas Juras. Knygnešys gabendavo spaudos draudimo laikais lietuviškas knygas kartu su Griežionių kaimo gyventoju Pukniu. Žandarams Ignas niekada nepakliuvo, o ir per kratas pas jį nieko nerasdavo, mat, kamaroje, dviguboje sienoje, jis slėpdavo uždraustą literatūrą. Sovietmečiu jo sodyba buvo nugriauta.

Gal niekur nebuvo tiek daug raistų. Ir kiekvienas jų buvo su vardu.
Jagučia – raistas miške.

Vargulys – raistas.

Girgždektis – pusiau raistas, kuriame girdėjosi kažką girkšint.

Pūkinis – raistas, kur augo žolė, rudenį subrandindavusi sėklas pūkuose.

Stanaviekas – didelis kalnelis miške.

Jasnagurka – tuščias laukas, aplink miškas, per pietus sugindavo gyvulių poilsiu; raistas skiria Juknionių kaimą nuo Rimeisių.

Čiūžės – galukaimy ajerų ir viksvų priaugęs raistas

Katinyškės – upeliukas.

Pajuodalksnis – raistas apie 1 km ilgio.

Didysyi – raistas, priaugęs berželių.

Bundanyškė – raistas.

Gelažų – raistas, pusiau pievos.

Kalnuoči – raistas.

Šiaučiške – raistelis.

Babruiskus – tokį vardą davė Pukys. Čia buvo labai biedni žmonės, visi mažazemiai. Pasakojo, kad ir Rusijoje yra Babruisko miestas, ten skirdavo tarnauti labai netikusius kareivius.

Duboja – pieva, skirianti Juknionių kaimą nuo Skačiūnų.

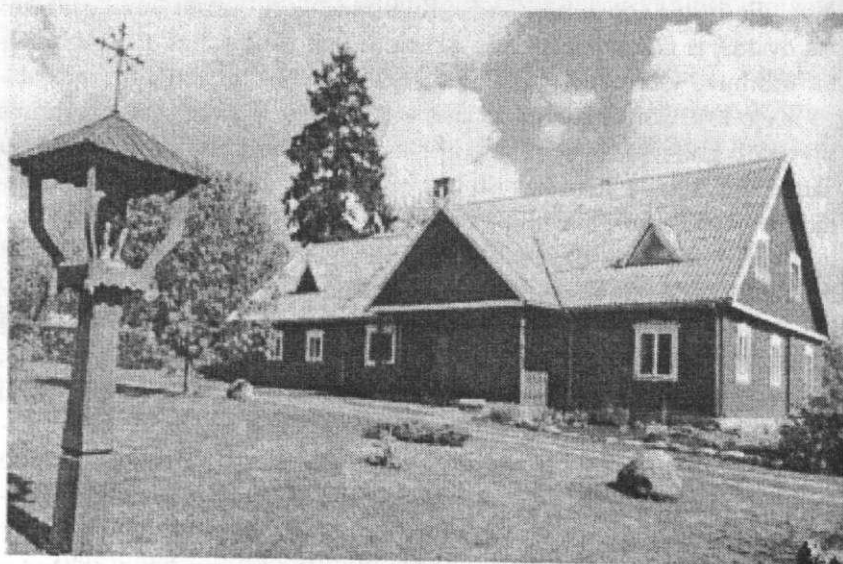
Pagal kaimą buvo ir priežodžiai: „Kad tavi raistus“, „Oi tu, givuly neraliuotus“, „Karve šabanska“, „Nusigiviena kyip Zablockas in muila“, „Zakatnus kyip Černiauska peilis“.

Juodausių kaime 13 kiemų, 42 gyventojai. Gerokai senais laikais grafi važinėjo po pasaulį ir ieškojo sau tinkamų žmonių, kuriuos galėtų apgyvendinti savo dvaruose. Grafas Kublickas, kurio vardu buvo pavadintas dvaras, iš Graikijos atsivežė Skapą, ir jam gimė sūnus Tamošius. Tamošius buvo vienmetis su grafo Kublicko sūnum. Jie abu labai sutardavo ir ėjo lošti kortomis. Kai senasis grafas mirė, jo sūnus, jau paskutinis šio dvaro grafas, tapo šeimininku ir dar daugiau įniko lošti kortomis su Tamošium. Visada Tamošius išlošdavo. Tą jam pinigų atiduodavo, o Tamošius buvo taupus, pinigų pasidėdavo ir toliau su grafu lošdavo jau skolon, kurią šiaip taip atgaudavo. Bet neilgai trukus grafas visai prasišė ir nebegalėjo skolų užsimokėti. Tada jis Tamošiui vis atrėždavo po gabalėlį dvaro žemės. Taip Tamošius ir išlošė daugiau kaip pusę Juodausių žemės. Kai grafas pamatė, kad gerokai prasišė ir dar priedo prasigėrė, savo tarnaitę liepė padegti dvarą, o pats į Rusiją išvažiavo. Aplinkiniai žmonės matė, kaip tarnaitė bėgo per rugių lauką šaukdama ir klupdama: „Degam, degam!“. Dvaras bematant sudegė. Taip Tamošius, dvaro ūkvedys, tapo pilnateisiu dvaro šeimininku. Per varžytynes šio dvaro žemės nusipirko ir aplinkinių kaimų gyventojai. 1918 m. šis grafaitis grįžo su juoda skrybėle – cilindru, bambukine lazdele nešinas, bet gerokai pa-

senės. Klausinėjo vietinių Juodausių gyventojų: „Juzi, ar aš tikry pasloidis buvu? Kad man dabar duotų ben 5 ha, aš kastuvu įsidirbč, man dvara neberaikia“. Neilgai svečiavosi sugrižęs, greitai dingo. Spėjama, ar po traukiniu palindo, ar prisigirdė. O Skapas Tamošius vedė Vyliaudžių Žvirblytę, susilaukė trijų sūnų ir dviejų dukterų: Mykolo, Stasio ir Juozo (Juzoku vadinamo). 1899 m. dokumentuose minima Skapo pavardė. Mirus Tamošiui, žmona ištekejė už Emovo, tačiau vaikų nesusilaukė. Taip pamažu Juodausiai ir prisipildė Skapų, kurie per laiką kone visi išnyko.

Kaimą papildė iš gretimų žemių ir iš toliau atvykę gyventojai. Jau ir mūrinukai išsirikiavę gana puikios išvaizdos. Prie upės, iškirtus krūmokšnius, buvo atrastas ir pirmojo šio kaimo gyventojų Tamošiaus Skapo kapas. Manoma, kad jis važiavo į Ukmergę grafo titulo įsigyti, tačiau, nelaimėi, važiuojant upe įlūžo ir prigrėrė. Šiandien ši vieta paženklinta mediniu kryžiumi, nors ir nebe toje pačioje vietoje, nes per tą vietą buvo nutiestas asfaltas. Be to, kasant pamatus namų statybai, buvo rasta žmonių kaulų.

Didžiausia Juodausių kaimo puošmena – piliakalnis, gavęs kaimo pavadinimą. Jis yra respublikinės reikšmės paminklas. Už piliakalnio – Didžlaukis, kažkada buvusi dirva, kurios gabalus pirko iš grafo Kublicko vietiniai žmonės.

Tautodailininko R.Zinkevičiaus sodyba Juodausių kaime (Foto F.Augustino)

Juodkiškių kaimas ir seniau nebuvo didelis, o dabar čia 4 kiemai, 8 gyventojai. „Kaimi kožnus laukus pavadintus“, – sakė vietos gyventojas Juozas Sventickas (g. 1903).

1997 m. birželio 29 d. Juodkiškių kaime buvo pašventintas akmuo „Plieno“ rinktinės ir „Didžiosios kovos“ apygardos vado Alfonso Mor-kūno bei jo bendražygių įamžinimui (Juozo Grigo, Vlado Ališausko, Broniaus Medelskio, Broniaus Dūdos). Akmuo pastatytas jų žuvimo vietoje. Paminklinio akmens pastatymo iniciatorius, darbų atlikėjas ir rėmėjas Juodkiškių kaimo gyventojas Povilas Jočiūnas, laisvės kovų dalyvis, poli-tinis kalinys ir tremtinys. Paminklinį akmenį pašventino monsinjoras Al-fonsas Svarinskas.

Kaimas nedidelis, tai ir vietovardžių mažai:

Puošniūreli – krūmai, buvę gale kaimo.

Lūbių bala.

Japušotus – miškelis.

Galaupe – griovys, apaugęs krūmais, pasiekia net upę.

Pabyrže – griovys, kur daug erškėčių uogų.

Paminklas žuvusiems partizanams Juodkiškių kaime

Juodžiūnų kaime 5 kiemai, 13 gyventojų.

Trakaboka lygi pieva,

Pureny žydėja.

Ir visoki žydėjimi

Linksmi turėja.

Juodžiūnų kaime buvo daug Morkūnų. Kad juos vienus nuo kitų atskirtų, buvo duotos pravardės. Viena Morkūnų šeima turėjo Kučinskų pravardę, nes buvęs Skačiūnų dvaro ponas Kučinskas, kaip ir Morkūnai, laikė erzilus. Mikolajūnų šeima vadinta Bikais. Mat, kai statė pas juos meistrai tvartą, rado šeimą pavalgiusią ir besižegnojančią. Meistrai kryžiaus ženklą išvertė savaip: „Ak ty byk, ty byk“ (ak tu jauti). Kazėniokus – tėvo vardas buvo Kazys (Morkūnai). Siduobrinio pravardė duota dėl labai baltų plaukų. Vieni Kapočiai praminti Burbuliokais, nes jų tėvas labai tankiai kalbėjo, burbuliavo. Stasė Markauskaitė (g. 1908 m.) pasakojo apie linksną kaimo gyvenimą:

„Un tvaros užlypi vyky:

Uk ir veselija

Grigus sūnų apženiija,

Visi graży šoka,

Tikty mėš nemokam.

Būdava, laby plyštam, susėsdavam abudu su Ropalu (broliu) bulbų skust vakarieni, kyip duodam, kyip plyštam.

– Ar nustoste jūs tų puočiu, tų vienu, tų puočiu, tų vienu!

– Mum giera gedot, mum bulba gryčiū nusilupa.“

Skardžius – upielis* .

Nokvalkes – pieva. Kur arklys pririštus? – Nokvalkese.

Balielas – trys buva Balielas: dvi gylas, a viena užaugus, indubus.

Katinyške – ti aukštiesne žieme, ginsme iš ryta tiesi Nokvalkesna, a puosku loismes par krūmus *Pašašalin*.

Gervėči – pieva. Aik šindi šiena vartyt Gervėčesna.

Paabelys – šienus, nupjautus pa obelu.

Prūta – pieva.

* Vietovardžiai paaiškinti tarmiškai, kaip buvo sakyta.

Sekminių kalnelis – aik pradalgių daužyt un Sekminių kalnelia. Vi-sadu Sekminese ti gindavom galvijus. Paguonom ir vuoram in Sekminių kalnelia, aptaisam kuorves, pinam vyinikus ir gienam namo ir žiūrim, kad mum apdovanotu gaspadines kuo. Vuorom par visu ulyčiu, žiūrim, ar gas-padines muota, kad kuorves apytyisytas. Pati pirmutine vyinikus pyniu.

Mišlė: Tuorina kuorina, uonus aina aukštyn miedžiu kiuušineliu dėti (Apynys).

Kartėnų kaime 12 kiemų, 29 gyventojai. Anksčiau kaimas vadinosi Mašniai, paskui pavadinimas pakeistas. Apie šį kaimą mažai teturim me-džiagos. Užrašyti keli vietovardžiai:

Martyna ravis – čia prigėrė Martynas veterinorius su arkliu iš Želvos.

Pamūrė – kalnas. Kadai ponas norėjo statyt palocių (rūmus), bet po nakčiai viską rasdavo išgriauta. Ponas paskui viską pametė, nebemūrijo.

Didžioji pieva – didelė pieva.

Kurėjų kaime 60 kiemų, 193 gy-ventojai. Kaimas savo gyventojų skai-čiumi kiek mažesnis tik už Nuotekus. Išsistatęs Lyduokių dvaro žemėje, kai ji buvo išdalyta savanoriams, dvare gyvenusiems darbininkams (andinar-ninkams) ir bežemiams. Iš pradžių šis kaimas vadinosi Geruliais. Po kokių 10 metų pavadinimas buvo pakeis-tas į Kurėjų, kadangi tai buvo nau-jai įsikūręs kaimas. Senąjį Kurėjų kaimą sudarė apytiksliai 24 šeimos.

Kurėjų kaimo pietinėje dalyje, atvirame lauke dar ir šiandien te-bestovi XIX a. pabaigos laiko ge-rokai nuniokota koplytėlė. Tai ma-syvus, kvadratinis stulpas, dengtas čerpių stogeliu. Viršutinėje dalyje išmūryta gili niša, kurios šonuose – siauri langeliai. Nišoje stovėjo šv. Roko medinė skulptūra, išdrožta slabadiečio Karolio Papelio.

Koplytstulpis Kurėjų kaime

Dabar senųjų Kurėjų kaimo gyventojų mažai telikę, tačiau pats kaimas šiandien yra nemažas, priartėjęs prie pat Lyduokių miestelio. Jame kaimynystėje apsigyveno buvusio Butkiškių kaimo gyventojai, keli juknoniečiai. Pagaliau ir šio kaimo jauni žmonės, nepanorėję gyventi senose tėvų gryčiose, įsigijo kolūkio lėšomis statytus namus.

Lentvorų kaime yra 14 kiemų, 46 gyventojai. Kaimo pavadinimas kilęs nuo lentinių tvorų, kuriomis buvo tveriami darželiai. Vietiniai žmonės ir dabar savo kaimą vadina Lintvorais (tarm. linta). Tai Adamonių kaimas. Anot seniausios šio kaimo gyventojos Kotrynos Adamonienės (g. 1915), Lentvorų kaimas buvo vieningas, švarus. Net Ukmergės teismas stebėdavosi, kodėl šiame kaime tiek maža bylų. O kiek mokytų žmonių! Vien daktarių Adamonyčių dvi iš vieno kiemo. Tai Julė ir Marytė. K. Adamonienė pasakojo: „Jaunimus makėja linksmintis. Gegužinės buva miški. Apitveria miški špagatu, veliavytes aplink, biletų yra, muzikonti groja ir jaunimus linksminas. Gegužines pamaldas kaimi, padara altori. Šeštadenį visi linksminas, šoka in lauka. Taksy buva gražus prisiminimus. Buva mūsų Katalikų moterų draugija. Nuvažiavam Vilniun, jėjam stacijas. Aušros Vartuos buvam, stacijas jėjam. Vakarėlius lošdavam, už tuos pinigus pastatam paminklu pre Jankūna“.

Kai Lentvorų kaimo žmonės kėlėsi į vienkiemius, matininkas liepė jiems iš cemento išlieti stulpelius gautai žemei pažymėti. Už sudėtus žmonių pinigus buvo nupirkta cemento, iš kurio Vincas Ališauskas ir Petras Adamonis tuos stulpelius ir išliejo, o cemento liko. Tada nutarė dar pastatyti paminklą žuvusiems 1914 metų kare. Pastatė šį paminklą lyduokietis šaulys Survila. Taip Lentvorų miško pakraštyje atsirado paminklas su užrašu:

„Čia ilsisi Didžiajame kare žuvę kariai

28 rusų

11 vokiečių

Lietuviai puošia mūsų kapą, nes savi užmiršo mus“.

Iš pradžių prie paminklo buvo du kapai: vienas – rusams, kitas – vokiečiams. Ilgainiui jie išnyko, liko tik paminklas. Tikriausiai šiuos karius ir laidojo patys lentvoriečiai. Pasak vietinio gyventojos Vinco Ališausko, laidojama buvo be grabų. Tai kokią didžiulę duobę reikėjo iškasti, kad į ją suguldytų šitiek žuvusių žmonių! Lietuvos žemelė amžiams sutaikino priešus.

Tarp Siesarties malūno ir kaimo ant kalnelio yra kapinaitės. Pasa-kojama, kad šis kalnelis buvo supiltas karo aukoms laidoti. Kapinaitės būtų išnykusios, jeigu jomis nebūtų pasirūpinęs vietinis gyventojas Česlovas Valaika. Mat, iš šių kapinaičių kalnelio buvo vežamas smėlis, kol nepasirodė žmonių kaulai. Bet ir tai žmonių neatbaidė, smėlį jie vežė ir toliau. Tada Č.Valaika aptvėrė dalį kapinaičių ir pritvirtino užrašą, kad smėlį vežti draudžiama. Užrašas bemat dingdavo. Tada Č.Valaika pastatė du kryžius: vieną gavo Nuotekuose, o kitą – savame kaime. Sūnus Julius tuos kryžius apdailino, jie ir šiandien tebestovi kapinaitėse.

Važiuojant į Ukmergę, kairėje kelio pusėje stovi didingas senas be-
džiūstantis ažuolas, gamtos paminklas. Jame nuo seno buvo įkelta koplytėlė su užrašu: „Jezau Nazaranskas karaliu žydų susimilk ant mūsų“. Manoma, kad šią koplytėlę išdrožė griežionietis tautodailininkas Kazimieras Katinas. Sovietmečiu koplytėlė dingo. Rodos, kad šiandien ji yra Ukmergės kraštotyros muziejuje, o skulptūrėlė – Vilniuje.

Nuotekų kaime 62 namai, 225 gyventojai. Kaimo pavadinimas kilęs nuo upe-
lio. Jis tekėjo nuo kalno žemumon, panuotekiui. Iš to ir Nuotekai.

Prieš daugelį metų kaimas skendėjo alyvose, jos augo prie kiekvieno namo. Tik keliantis vienkiemiams į gyvenvietes alyvų sumažėjo.

Po Atgimimo kaimas vėl sulaukė savo sugrižtančių gyventojų, todėl jis, galima sakyti, nesumenko, nenuse-
no. Ir dabar per gegužines (majaunas), kurios būna Kazimieros Grigienės namuose, susirenka apie dvi dešimtis moterų. Ateina jų ir iš Juodausių.

Lentvorų ažuolas

Beje, gegužinės kaime vyko kone visą laiką, išskyrus nedidelį tarpsnį, kai buvo pasklidę kalbos, jog anuometinė valdžia žada jas uždrausti. Tačiau to, laimei, neatsitiko.

Iš šalies žiūrint, viskas kaip ir buvę, tačiau kaime nebėra jaunimo, kurio prieš karą buvo pilni kiemai. Dabar likę seni arba jau pagyvenę žmonės, palaikantys senojo kaimo dvasią, jo tradicijas.

Nuotekų kaimo žmonės, kaip ir daugelis aukštaičių, labai dainingi. Susikūrė Nuotekų etnografinis ansamblis „Senovės aidai“, kurio programos didžiąją dalį sudaro tėvų ir senolių dainos, šokiai, žaidimai. Ansamblio koncertai virsdavo ilgomis linksmomis vakaronėmis. Kaip sakė viena kaimo senutė: „Geriau matyti gyvus žmones negu televizorių“. Ansambliui medžiagą rinko uoli jo dainininkė ir šokėja kraštotyrininkė A.Navickienė.

Nuotekų pradinė mokykla 1930 m.

Nuotekuose, kaip ir kituose kaimuose, anksčiau kiekvienas žemės lopinėlis turėjo savo vardą. Visas kaimas tuos vardus žinojo, seni ar vaikai būtų. Būdavo, gano naktigoniai arklius, bet parsiranda ganyklon tik paryčiu. Žiūri, nebėr arklių. Klausinėja, ar kur nematė. Atsakydavo: mačiau Tursakalny, prie Slapties upelio.

Nuotekiškis Kazys Burokas pasakė daugybę victovardžių, prisiminęs ir jų atsiradimo istorijas.

Šaltupis – upeliukas, kuriame labai šaltas vanduo.

Pipiriškės – didelis griovys, juo teka upeliukas. Tō griovio buvo labai statūs krantai. Iš jo žmonės veždavosi šieną. Pakol jį išveždavo, devyni prakaitai išmuš-

davo. Tad žmonės ir sakydavo: apkarto šienas kaip pipirai. Iš to ir Pipiriškės.

Sėdimai – žemės lopinėlis, esantis kitoje Karklaupio pusėje, ant jo susėdavo pailsėti žmonės.

Tečiupis – upelis, labai panašus į krioklį. Prie jo Vyšniauskas čeraudavo žmones, o tuo pačiu ir išgydydavo. Kalbėdavo vokiškus žodžius, mojuodavo rankom, užkalbėdavo nuo rožės arba gyvatės įkandimo. Užkalbėdavo ant cukraus, o smarkiai bėgantis šio upelio vanduo atimdavo ligą.

Slapties upeliukas – bėga labai įlindęs į krūmus, apaugęs visais apyniais, pasislėpęs.

Darimas (o gal Dorimas), Pasaldupis – upeliai.

Poštabalis – balos, dideli paversmiai, jomis eina upeliukas, prasidedantis šaltiniu. Karvės jame nulisdavo, vyrams tekdavo jas traukti iš klampynės.

Beržija – vieta, kur daug beržų augo.

Liuliškės – buvusi ponų žemė prie baudžiaivos. Vieni pasakojo, kad čia raganos liūliavusios savo vaikus, pririšusios lopšius ant medžio šakų. O kiti pasakojo, kad močia vaiko lopšėlį pakabino ant medžio ir liūliavo: „liūlia, liūlia“.

Mendelia, stadala – miške buva pleike (aikštė), pasimaišydavo ir medis kur ne kur, ten stovėdavo ganomos karvės.

Lidymus, Dumblai – miškai.

Grižaupe – valdiškas miškas.

Genyškes – krūmai.

Indabus, Pajuodrystis, Paišdagis – raistai.

Inperkolas, Čyva, Simaniuka, Kūlia – lankelės, nedidelės pievelės.

Perkala, Girela, Gynamaja, Volka (Volkoj prie užala), *Ungliadegte* (aidava visas kaimas ir dalydavos šieną kupetom), *Pabriūtas* – pievos.

Kapanyca – iškyšulys.

Rudymus – sklypas.

Jeglyna – ravus.

Niekščiuapis ar Niekščiuapis – miškelis, turėjęs du panašius vardus. Jo pavadinimas priklauso nuo to, iš ko jis yra kilęs. Jo kilmės 3 variantai:

- Dar baudžiaivos laikais šiame miškelyje buvo užkasti du gyvi žmonės – baudžiauninkai. O nuotekiečiai baudžiąvą eję Vaitkuškio dvare. Tėvai gąsdindavo vaikus: „Neik! Čiups!“. Atsakydavo: „Nečiupo niekas“. Iš to Niekščiuapis.
- Berniokas per tą miškelį eidavo pas mergiotę. Jam sakydavo, kad krūmuose tave nučiups. O jis atsakydavo: „Niekas nečiups“. Ir Niekščiuapis.

- Iš Vyliaudžių kaimo per tą miškelį ėjo keliukas, per kurį ūkininkai pravažiudavo su arkliais. Ir kas laimingai pervaziudavo šį miškelį, tai žmonės, važiavę juo, džiaugdavosi sakydami: „Ačiū Dievui, kad niekas nečiupo“. Už tai ir pavadinta Niekščiuپی. Anksčiau būdavo plėšikų. Jie padabodavo žmones, važiuojančius iš turgaus, ir apiplėšdavo juos. Tas miškelis yra abiejose griovio pusėse, tankokas, o griovys gilus, tai ir pats keliukas, einąs griovio viduriu, sutemoj žmonėms keldavo baimę.

Mintrimpis – susirinkę vyrai arklius ganė. Kad būtų šilta, susikūrė laužą. Juokavo visi. Tik šlamū šlamū – ir atėjo boba, šildo užpakalį prie laužo. Jie visi neteko žado. Vienas griebė nuodėgulį ir liejo jai per padalkas. Trimpu pastrimpu ir išpyškėjo toji boba, kad net medžių viršūnės išlūžo, o linija liko miške.

Bielīškės – arklius bielydavo (lupdavo odą nugaišusiems arkliams).

Išgaištyne – tokia vieta, per kurią žmonės, veždami ar šieną, ar mėšlą, apvirsdavo su vežimu ir kol jį pakeldavo, sugaišdavo daug laiko.

Pakelėj į Ukmergės pusę, Juodausių link, pastatytas Nuotekuose paminklas žuvusiems už laisvę 1944–1950 metais.

1998 m. liepos 18 d. Lyduokių parapijos bažnyčioje buvo aukojamos šv. Mišios už žuvusius ir mirusius per karą Nuotekų kaimo žmones. Po Mišių prie paminklo buvo šventinamas kryžius, pastatytas kilusiems iš šio krašto kovotojams ir žuvusiems Lietuvos partizanams atminti.

Kryžius žuvusiems partizanams Nuotekuose (Foto F. Augustino)

Po iškilmių buvusioje V.Barzdos sodyboje gyventojai ir svečiai susirinko į šventinę vakaronę. Pastatytą kryžių šventino buvęs kraštievis kunigas Vincentas Barzda. Su meile ir užsidegimu jis kalbėjo apie savo gimtojo kaimo išėjusius ir vėl čia susirinkusius žmones. Jis buvo laimingas tarp savo kaimo žmonių.

Paprėniškių kaime yra 3 kiemai, 8 gyventojai.

Pempių kaime yra 7 kiemai ir 10 gyventojų. Kaimas pietvakarinėje Lyduokių seniūnijos dalyje turėjo iš viso 5 valakus žemės. Jo žemės numelioruotos, išnyko upelis, raisteliai, balos, o su jais ir paukščiai, augalai, vietovardžiai. Iš likusių vietovardžių šie:

Gėviškės – pievos, balos, dumblynė, ten visada šlapia, net karvės nuklimpdavo. Viena tokių balų ypatinga tuo, kad joje buvo mažas vandens lopinėlis, panašus į akį, apaugęs maurais, visada žibantis. Kai reikėdavo vandens pasisemti, užtekdavo jos vandenį prasukti kibiru. Anot žmonių, „Vandene nigdi nestigsi“. Žmonės, apie šią vietą dirbę darbus, turėjo iš ko atsigtėti. Žmonės dar sakydavę, kad šiuo vandeniu nusiprausus akims labai sveika. Kai ši akis melioratorių buvo užversta, žmonės net verkė jos netekę.

Kitas vietos žmonių apverktas objektas – tai visų numylėtas ravas (griovys), kuris buvo raiste, apaugęs beržiukais ir duodavęs žmonėms daug grybų. Kone kiekvienas šio kaimo gyventojas apsirūpindavo bruknėmis, mėlynėmis, spanguolėmis. Dabar šių gėrybių nebėra.

Žagarynė – raistas, krūmokšniai, kelmai. Čia vaikai tankiai eidavo imtynių, rasdavo ančių kiaušinių.

Pelanyne – žemė, mėlyna kaip pelenai.

Stolakmenis – miško akmuo, gyvas stalas. Melioratoriai norėjo jį išvežti, bet nepajudino. Vaikai ant jo sulipdavo žaisti.

Pakolnas, Lydimus – pievos, apaugusios krūmais. Buvo Didysis lydimas ir Mažysis lydimas. Juose augo šilkašeriai, karklai, beržiukai.

Dalenkėla – valdiško miško gabalas lydimuose.

Kartėnų (Mašnių) miškas – Mašnių – nuo pono pavardės, o kad žmonės jo nelabai mėgo, tai atsisakė ir miško vardo, pavadino jį Kartėnų mišku.

Pakryžinė – vieta prie miško, kur stovėjo kryžius, raistas.

Kaimo žmonės, lygindami anuos laikus su šiais, dejuoja: „Ni untytes, ni puokščiuka, ni veversiuoka nepamatysi“. Šiame kaime ir gryčių be ka-

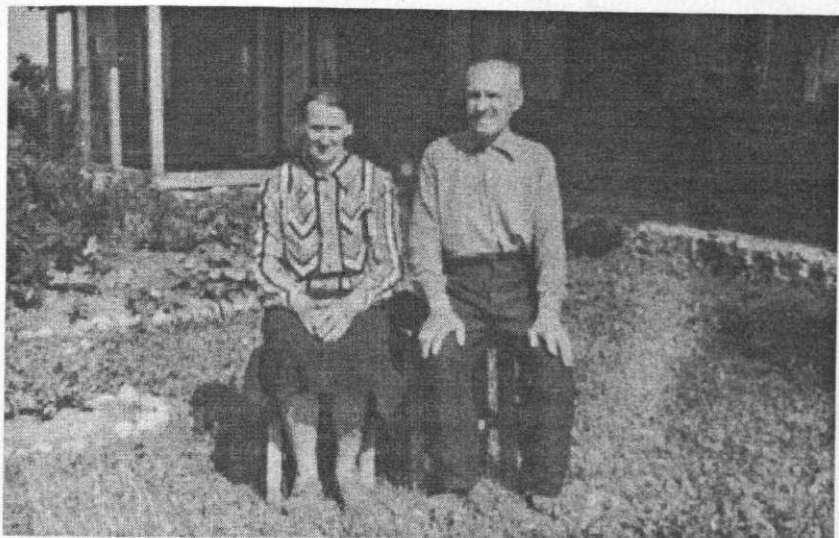
minų būta, mėsa rūkydavo sukabinę ant aukšto, į kurį dūmai eidavo pro praviras duris.

Ganydami bendrai šio kaimo gyvulius, piemenys buvo sudėję tokią dainą:

Pas Kadžiulį
Visi guli,
Pas Rimšioku
Daug paukščioku,
Pas Ramonu
Daug bekonu,
Pas Jačiūnu
Daug svagūnu,
Pas Rimeisieni
Kepe kiaušinieni,
Pas Stasį
Nešė kašį,
Pas Kriauči
Pjove jauči ir t.t.

Ramoniškių kaimas išnykęs, tačiau jo istorija gyva. Senais laikais kaimas priklausė Lyduokių dvarui. Kaimo kryptį žymėjo rodyklė (tablyčia) – „Ramoniškių palivarkas“, nukreipianti į rytus nuo Slabados kaimo. Palivarko viduryje stovėjo didžiulis klojimas, daržinė ir gyvenamasis namas, kuriame gyveno šio dvaro andinarninkas Ramonas. Ir kai dalį šios žemės (apie 20 ha) su visa sodyba nusipirko gretimo Antatilių kaimo, esančio nuo Ramoniškės už Siesarties upės, gyventojas Simonas Gumbaragis ir aluntiškis iš Ažubalių kaimo Antanas Ažubalis, šis palivarkas tapo Ramoniškės kaimu. Kai suaugo šių dviejų gaspadorių vaikai ir gerokai prasigyveno patys, tai likusią žemę, priklausančią dvarui, paėmė „rindan“ (išnuomojo). Taip „berindavodami“, abu gaspadoriai užsidirbo pinigų ir nusipirko jau visą Ramoniškės žemę, pasidarė stambūs ūkininkai. Anot slabadiečio Vlado Katino (g. 1916 m.), „Gumbaragi ir trys Ažubali – ir visa Ramoniške.“

Joną Ažubalį su šeima ir Steponą Ažubalį (buvo nevedęs) kaip buožes ištrėmė į Sibirą. Gumbaragių daugiavaikė šeima laimingai išvengė tremties. Kai Stepono Ažubalio kaimynas patarė jam slėptis, nes girdėjęs, jog rytoj bus vežimas, Petras atsakęs: „Aš žmanėm nieka bloga nepadariau“. Rytojaus dieną išvežė. Grįžo visiškai pasiligojęs, namų tik griuvėsiai. Baigė gyvenimą Jasiuliškių senelių namuose.

Ramoniškėčiai Elena ir Stanislovas Gumbaragai prie savo gryčios

Kai iš penkių Ramoniškės gyventojų buvo likusi vienintelė Gaidamavičių šeima, o ir ta nusikėlė į Slabadą, tai kelias, vedęs į Ramoniškes, buvo iki pusės suartas. Nelabai jis bebuvo ir reikalingas, nes ištuštėjusiose šio kaimo laukuose ganėsi tik kolūkio gyvuliai.

Atsiradus galimybei Gaidamavičiams ir dar keliems slabadiečiams atsiimti žemes, verkiant reikėjo pataisyti arba nutiesti naują kelią. Stropūs ir darbštūs Gaidamavičiai uoliai ėmėsi ūkininkauti, įsigijo technikos. Neilgai trukus AB „Ukmergės melioracija“ į Lyduokių seniūnijos Slabados kaimo ūkininkų Aldonos Gaidamavičienės, Adelės Strockienės ir Petro Strockaus žemę ėmė tiesti kelią – puspenkto metro pločio, daugiau kaip kilometro ilgio. Taip atgijo senais laikais ėjęs kelias į buvusį Ramoniškės palivarką.

Rimeisių kaime yra 9 kiemai ir 13 gyventojų. Kaimas labai panašus į daugelį šiandieninių kaimų: gerokai pasenęs ir ištuštėjęs. Senus laikus prisimena seniausios kaimo gyventojos Liucija Petroškaitė ir jos sesuo Stasė, perkopusios per devyniasdešimt. Jos žino visokių istorijų. Prisimena ir gyvulių ganymą: „Ustovus užtriūbuoja, saula tieka, kieliames. Mama kielia, apauna kojas. Kojas sutrūksta, pavasarį kraujis trykšta, pa balas laksty, „gydžiuki gieda“. Piemenys dainu sudėja:

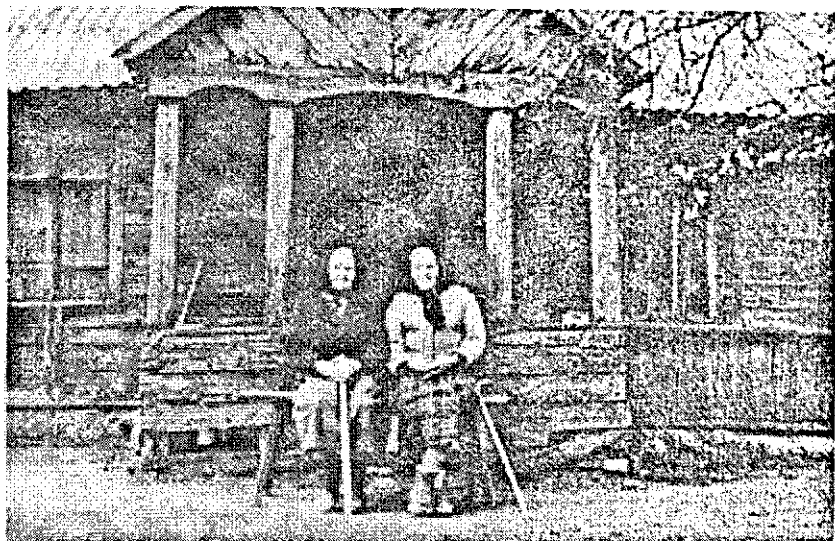

Buvęs Ramoniškių kaimo gyventojas Jonas Gaidamavičius moko jauną arklį

Šiū namo, šiū namo
Par Baniulia kluonu.
Ku Baniulis veikia?
Koši vierda.
Iš kakiu miltų?
Pemenų glindų.
Kuo užtryne?
Varlės koju.
A kuo užbuolina?
Kumielas pienu.
Kas tu žodį ištaris,
Šitų koši praris
Be duonas, be druskas.

Šalia Rimeisių, kokie 3 km į pietus nuo Lyduokių, ant kalnelio yra kaimo kapinaitės. Ėjo neramūs 1940–ieji metai. Vietos gyventojas Viktoras Petroška sumanė pastatyti kapeliuose kryžių. Pats jį iš ažuolo išdrožė, su kaimo žmonėmis pastatė, o Lyduokių klebonas Jonas Burneika pašventino.

Sovietmečiu kilo pavojus ir smėlio kalneliui, ir naujam kryžiui. Prisiėmė žvyro keliui į fermą pataisyti, ir jau atvažiavo buldozeris. Tačiau kai-

Rimeisių kaimo gyventojos Liucija ir Stasė Petroškaitės prie gimtosios gryčios

mo gyventojas Bronius Žvirblis kategoriškai pasipriešino šiam barbariškam sprendimui, teigdamas, kad šiame kalnely palaidota daug Antrojo karo rusų kareivių, šaudmenų. Gal ir būta tiesos, nes buldozerio išraus-toje duobėje matėsi žmonių kaulų. Kad tai būtų kaimo kapinaitės, neat-siminė net 90–mečiai to kaimo gyventojai. Šiaip ar taip, kalnelis ir kapi-naitės liko nepaliestos. Simonas Žvirblis apsodino kalnelį berželiais, ku-rie ir dabar tebeauga. Karolis Valušis buvo žadėjęs aptverti kapelius tvo-rele, bet nespėjo – buvo ištremtas į Sibirą.

Rimeisiuose buvo plytinė, priklausiusi Broniui Žvirbliui (g. 1911 m.), varoma arkliais. Veikė iki 1976 m. Bažnyčios bokštai irgi pastatyti iš toje plytinėje padarytų plytų.

L.Petroškaitės (g. 1909 m.) pasakyti Rimeisių vietovardžiai:

Ceganių pieva, pabalys.

Nokvalkes, Panokvalkis, Vidugiria, Papetriškys – pievos.

Saginių kluonus.

Dvuorkelis – jėja kielis un dvuorų.

Pajoniškis – miškielis ir pre miškielia griavys, pieva.

Ajūla – raistas, krūmai, viksvynas.

Olakalnis – kalnieli buva nedarbami.

Balsiūka ruovus.

Siesarties kaime 1 kiemas be žmonių. Kaimas labai gražioje Siesarties upės įlankoje, apsuptas seno ir jauno pušyno.

Neseniai kaime dar buvo dvi vieno kamieno Dapkevičių sodybos, pilnos vaikų ir gyvenimo. Uršulės ir Vinco šeima užaugino ir išmokslino 6 vaikus, kurie išklydę po Lietuvą, bet vis sugrįžta gimtinėn ir ją gražiai prižiūri.

Vandos ir Stasio šeimoje augo 5 vaikai, iš kurių liko trys. Šeima iš Siesarties iš pradžių persikėlė į Lentvorus, o vėliau – į Lyduokių miestelį. Lyduokiuose gyvena tik vienas šio kaimo atžala – Vaclovas Dapkevičius.

Siesartis buvo toli garsi malūnais. Ant dviejų užtvankų stovėjo du malūnai, priklausę vienam žydui. 1941 m. malūnų savininką ištrėmė į Sibirą, ir jis daugiau negrįžo. Malūnus nacionalizavo, tačiau po karo be priežiūros jie pamažu sunyko. Viename malūne buvo valcas, kitas malė ruzavai, pikliavo, darė kruopas ir pjovė lentas. Stovėjo du mediniai tiltai ant tvirtai išmūrytų pamatų. 1962 m. vietoj senųjų buvo pastatytas naujas tiltas.

Per Dapkevičių žemę teka Šaltupis, taip vadinamas dėl nepaprastai šalto vandens. Seniau, važiuojant Ukmergėn ar Kaunan ratais, arkliai prie Šaltupio taip užsispirdavo, kad nė iš vietos. Žmonės neretai turėdavę apsigręžti ir sukti atgal.

Dapkevičiai priė savo sodybos

Slabados kaime 28 kiemai, 58 žmonės. Kaimo pavadinimas kilęs iš slavų žodžio „svoboda“. Caro valdžia lengvatinėmis sąlygomis apgyvendindavo iš kitur atvykusius amatininkus ar kitus kuo nors jai naudingus žmones, suteikdama jiems tam tikrų lengvatų, laisvių.

Slabada prisiliejusi prie miestelio ir su juo sueina, tad dabar laikoma lyg Lyduokių miestelio dalis, Slabados gatvė.

Kaimas ilgas, gatvinis: išsidėstęs palei vieškelį, vedantį nuo bažnyčios pakalnėn Skačiūnų (dab. Virkščių) kaimo link. Vienkiemiuose gyveno ant savo sklypų išėję iš kaimo naujakuriai. Buvo Katinų Petro, Prano, Felikso ir Viktoro vienkiemiai, Navikų Mykolo ir Vytauto, Adomonio Broniaus, Strockaus Broniaus, Balžeko Boleslovo, Zadlausko Povilo ir kt. vienkiemiai.

Kaime daugiausia gyveno senbuviai Navikų, Adomonių, Katinų ir Strockų giminės. Posakis buvo: „Užgebėja Katinų Liduokes“, mat, Katinų buvo net 6 šeimos.

1919 m. iš Savidonių į Slabadą atsikėlė Vaicekauskai – vyras Karolis, žmona Elena (buv. Veževičiūtė) su 4 dukrom ir sūnumi Karoliu. Šeimos galva Karolis buvo ką tik grįžęs iš JAV, kur gyveno su vyriausia dukra Kaziuene Bruklinė (Kaziunė ištekejė Amerikoje už Zujaus iš Zujų kaimo ir 21 metų gimdydama mirė. Paskui į Ameriką išvažiavo ir antroji dukra Stasė su vyru, kuri grįžusi apsigyveno Kaune).

4 pusbroliai Katinai: stovi (iš kairės į dešinę) - Viktoras ir Pranas, sėdi - Rapolas ir Petras

Karolinos Katinienės šeima (3 kartos) (Foto J.Juknevičiaus)

Karolis Vaicekauskas su dukra Kaziu- ne Amerikoje

Karolis Amerikoje uždirbo nemažai pinigų. Slabadoje ir Šeimyniškiuose nusipirko du sklypus žemės, išsistatė gražiausius trobesius priešais Katinų gryčią, kitapus vieškelio. Namas buvo modernus, dideliais langais, spalvoto stiklo gonkomis į kelią, su grindim. Užveisė didžiulį sodą su retom obelių ir vaiskrūmių veislėm, darė viską pats, nes buvo puikus stalius, kriaučius, turėjo jaučio sveikatą ir jėgą. Mirė 84 metų, pavasarį, nupjovęs šieną.

Vaicekauskų klojimas, pirtis, tvartai ir svirnas buvo bene gražiausi apylinkėje (troba sudegė, klojimą sudegino pirmaisiais kolchozų metais su visais rugiais). Tad baigė gyvenimą trobelėje, perstatytoje iš svirno. Gyveno kartu su dukros Antaninos (Antosės) šeima.

Karolio žmona Elena buvo iš Savidonių šlėktų (Veževičiuvna). Karolis, Savidonių bežemio sūnus, kriaučius, vesdamas Elena negavo iš jos tėvų nė grašio pasogos. Užtat vedė su priesaku, kad uždraudžia kalbėti su vaikais lenkiškai, mokyti juos lenkiškai skaityti ir poteriauti. Elena puikiai įvykdė vyro priesaką, nors pati iki senatvės meldėsi lenkiškai, o vaikai lenkiškai net slebizavoti nemokėjo. Elena buvo labai gerbiama, apylinkėj garsi pribuvėja. Jos priimti gimė bene visi vyresnės kartos slabadiečiai, gimdyti, kaip buvo tais laikais įprasta, namuose.

Šcima buvo šviesi, darbšti. Dvi dukras leido į mokslus, kiti, baigę pradinės mokyklas, liko namuose.

Iš to kamieno – slabadiškiai Elena Katinienė, Antanina Žvirblienė ir Karolis Vaicekauskas. Elena buvo labai naginga, darbšti, išaugino ir išmokslino su vyru Petru visus vaikus. Turėjo puikų balsą, visą gyvenimą giedodjo bažnyčios chore, dalyvavo Kauno dainų šventėse. Buvo nepamainoma giedotoja pagrabuose Slabadoj ir gretimuose kaimuose, taikaus ir ramaus būdo. Visi pokario ubagai žinojo kelią į Elenos ir Petro Katinų vienkiemį kaimo gale, nes būdavo pavalgydinti, apnakvindinti ir ne tuščiom išleisti.

Karolis Vaicekauskas paveldėjo tėvo rankas, griežtą būdą, buvo labai nagingas, savamokslis veterinaras. Buvo vedęs našlaitę Marytę iš Adomonių giminės, išaugino ir išmokslino 6 vaikus.

Dabar Katinų ir Vaicekauskų sodybose gyvena kiti žmonės.

Kaimas nuo senio buvo laikomas šviesuolių. Gal turėjo įtakos tai, kad buvo prie miestelio. Kiekvienoje šeimoje mokėsi po kelis vaikus, o kai kuriose aukštuosius mokslus baigė visi vaikai. Tėvai, žinoma, irgi siekė, kad jų vaikams gyvenimas būtų lengvesnis nei kolchoze, todėl skatino mokytis. Kadangi netoli buvo ir Ukmergės mokytojų seminarija, net 10 slabadiškių baigė Vlado Žvirblio pedagoginę mokyklą.

Daug jaunimo, išėjusio iš Slabados kaimo į mokslus, yra ir kaimo pasididžiavimas, ir jo bėda. Tėvai liko vieni, paseno ir pagaliau atgulė savo kapeliuose. Į likusias tuščias sodybas kai kur atsikėlė žmonės iš kitų kaimų, kai kas dar baigia savo dienas.

Slabados dainininkė, bažnyčios choristė, pirmosios Kauno dainų šventės dalyvė Elena Katinienė

Kadaise Slabados kaime virė gyvenimas. Vaskelų gryčioje, pačiame Slabados viduryje, būdavo gegužinės pamaldos. Retą savaitgalį jaunimas nesusirinkdavo į gegužines (šokius) už Naviko Vlodo (Karolio) gryčios dirvonėly. Per atlaidus lūždavo bažnyčia nuo jaunų žmonių, o kai po sumos jaunimas išeidavo į miestelį „špacieruoti“, vaikai stebėlydavosi į šį gražų reginį ir norėjo kuo greičiau užaugti.

Kaime buvo visi dainuojantys. Šiandien atrodo, kad bebalsių kaimuose išvis nebūdavo. Net kolchozo laikais, kai išeidavo į laukus pagyvenę ir jauni, su dalgiais ir grėbliais ant pečių, laukai nuo dainų skambėdavo.

Tačiau vėlyvą rudenį kolūkiečiai ant pečių terbelėję parsinešdavo visų metų uždarbį. Namuose laukė kelios praalkusios burnos. Todėl vertėsi kaip kas galėjo: kepė duoną su žirniais ar bulvėmis ir net burokais, kurios saldus lipnus skonis tebestovi galugerkly. Vaikai rinko nuo ražienų į specialiai pasiūtus žiurstelius varpas, kad mamos iškeptų nors kepalėlį tikros ruginės duonos. Kiaulėms žolę, o rudenį giles nešė iš Pašumirkos miško, skabė burokapius, maišė su arklių grūšėm. Pavasarį nebebliaunančias karves kėlė ant virvių ir vilko ant skupios žolelės, ir jos atsigaudavo.

Labiausiai valstiečiai gailėjo arklių, nes ir tie nepastovėdavo nuo šiaudų trūkumo ir sunkaus darbo.

Daug sunkių atsiminimų...

Keitėsi gyvenimas, mainėsi kaimas. Slabada per laiką pasipildė naujais gyventojais, kurie čia atėjo vieni iš prievartos, kiti – savo noru. Atsikėlė į Slabadą gyvenę vienkiesiuose. VI.Navikas (Kavolis) taip apibūdino naujuosius slabadiškius: „Ackrauste su didžiausiais zomkyis, su šunim“. Vietiniai kaime mažai kas laikydavo šunis, nerakindavo durų – uždėdavo „klemką“ – žinok, nieko namie nėra. Žmonės gyveno taikiai, nebuvo piktumų, barnių. Nepavydėjo vieni kitiems, užteko, katras ką turėjo. Kaimynai užeidavo vieni pas kitus ir be didesnio reikalo, nors į kito gyvenimą nelįsdavo, nebuvo linę į apkalbas. Ateina rytą kaimynas ir sako: „Laby neužmiegu naktim“. Antrasis pataria: „Nemislik, kyip žmogu apgaut, ti miegosi“. Pirmasis atitaria: „Aš del to ir nemiegu, kad misliju, kad many neapgautu“.

Sekmadienio vakarais sueidavo vyrai Vaskelų, o vėliau – Navikų (Kavolio) trobon aptarti visų kaimo reikalų, kortom palošti, kokią „čerką“ išgerti, papokštauti. Nors išgerdavo labai nedaug – „pusbonkę“ (250 g. butelaitis) naminės visai užstalei. Gerdavo iš vienos „čerkos“ aplink vardyami. Jeigu trobos moterys kartais paprieštaraudamos norėdavo nuim-

Senieji slabadiškiai Ona ir Mykolas Vaskelos

ti nuo stalo butelaitį, vyrai juokaudavo: „Nabuošnika iš kapų nieneša, a butelia na stuola“.

Jau minėtoje Onos ir Mykolo Vaskelų šeimoje namus tvarkė šeiminkė. Mykolas buvo lėto romaus būdo. Užtat Ona garsėjo keliose papirijose kaip žolininkė, daktarka. Pati pažino daugybę žolelių ir pati jas rinko, džiovino. Turėjo storą knygą, į kurią dažnai žiūrėdavo žolių mišinius darydama. Atvažiuoja susuktas žmogelis, Ona liepia lipti ant šilto pečiaus, o pati maišo verda žoleles. Įduoda žmogui gatavo mišinio butelį, pasako, kaip gerti. Žiūrėk, ir pasveiko.

Vienoje šeimoje sunkiai vaikščiojo rachitu sergantis mažas vaikas. Liepė Vaskelienė parsinešti iš miško didžiųjų rudų skruzdėlių maišą, užpilti verdančiu vandeniu, o paskui ataušusiam nuovire maudyti vonelėje. Po kelių vonelių vaikas pradėjo geriau vaikščioti, o paskui išaugo į didelį vyrą tiesiom tvirtom kojom.

Gaila, kad nė vienas vaikas neperėmė motinos mokslo. Iš Vaskelų 6 žmonių kiemo Ukmergėje gyvena tik dvi dukters – Stefa ir Bronė.

Slabados žmonių būta nagingų, sumanių: Papelis Alfa ir Adomonienė buvo siuvėjai, Karolis Vaicekaskas (tėvas) – kriaučius, siuvęs visai apylinkei chrominius čebatus ir per tą amatą Amerikoj gerai uždirbęs,

Slabados pasakorius Mykolas Katinas apie 60-uosius metus

Karolis Vaicekuskas (sūnus) – taisė batus, gydė gyvulius, Elena Vaicekuskienė – pribuvėja, Katinienė (Feliksienė) mokėjo atkalbėti nuo rožės, pagydyti nužiūrėtą gyvulį, Katinienė Adelė buvo geriausia apylinkėj gėspadinė, pyragų kepėja. Nebuvo vestuvių, krikštynų ar pakasynų, kurių Slabadoj ji nebūtų paruošusi.

Mykolas Katinas buvo didžiausias Slabadoj pasakorius, žinojo visų apylinkių istorijas. Jo žmona Apolonija buvo nuo Vidiškių, baigusi 4 rusų mokyklos klases, kalbėjo ir skaitė rusiškai, lenkiškai. Kepė labai skanią duoną.

Slabadiškių daugiausia būta vidutiniokų. Kiek geriau gyveno ir prašmatnesnius tuo laiku namus turėjo Feliksas ir Marijona Gumbaragiai. Gal būtų išvežę, jei ne Marijonos nuovokumas – pasiskubino kone pir-

moji įstoti 1949 m. į kolūkį, tapo savo noru sandėlininke. Prie pirmųjų pasirašiusių buvo bežemis Edvardas Sargelis, miestelėnas Stasys Černiauskas. Kiti kaimiečiai buvo suvaryti klebonijon ir uždaryti be vandens ir duonos, kol pasirašys. Saugojo skrebai. Auštant į kolchozus pasirašė, todėl pirmasis kolūkis pavadintas „Aušra“. Jo pirmininku paskirtas geras žmogus, bet prastas ūkininkas Petras Strockus, kuris ant svirno durų vis rasdavo siaubą keliančius popieriukus, kad atsisakytų pirmininkavimo. Nakvodavo dažnai ne namuose, liko gyvas.

Slabados viduryje, po kaire, einant į bažnyčią, prie pat E.Papelio (Sargelio) namų stovėjo balta mūrinė koplytėlė. Ji statyta 1888 m. vietinio senbernio Mykolo Stročkaus. Būtų ją, kaip ir daugelį apylinkės kryžių ar koplytėlių, kryžių naikinimo metu nugriovę, jei ne Sargelio gryčia. Užtat koplytėlės nišoje stovėjęs Kristus, nešantis kryžių, buvo kirviu sudaužytas, pati koplytėlė apgriauta.

Iki karo per Devintines Slabados kaime būdavo kryžių lankymo iškilmės. Elena Bilkevičienė (g. 1900 m.) atsimena: „Aidava par visu Sluobadu du kunigu su brostvu. Visu nuokti nemiegam, išdracavojam, ajerais išbarstam visu ulyči. Par tris kryžius raikia pieryit, vainikus išpint, vazonus pastuotam. In tvarų, in miedžiu vyinikus užkabina. Su vėliavam. A žmanių būdava – sviete tu muona sviete! Gumbaragienes kryžius, Strocka kaplitėla, Kazės kryžius, bažnyči...“

Didžiausios iškilmės būdavo prie Stročkaus koplytėlės. Atsistumdavo su vaikišku vežimėliu ir Lyduokių dvaro ponis E. Reisonienė.

Slabados kaimas nepatyrė didelių nuostolių nei per karą, nei pokariu. Niekas nebuvo į mišką išėjęs, nebuvo ir ištremtų. Nors į kaimo sodybas, ypač vienkiemius, naktimis užeidinėdavo miškiniai apsiprausti, pavalgyti ar kiek pailsėti, buvę kaimynai ar kaimynų sūnūs į mišką raginami nėjo. Valstiečių šeimos buvo didelės, gyvenimas klostėsi vargingai, ir šeimų galvos visgi nesiryždavo palikti savo šeimų ir ūkių.

Karolis Papelis su žmona

Dienomis tuose pačiuose vienkiemiuose apsilankydavo skrebai, kurių štabas buvo Vidiškiuose. Vienas skrebas iš Vidiškių, Vilkončius, pranešdavo, kada bus susišaudymai, kad kaimiečiai tuo laiku neitų į Pašumirkos mišką. Pasakojo, kad Vidiškiuose per Roko atlaidus Vilkončius su sūnumi prie Šventosios upės keldo tikrino, ar kas iš einančių atlaiduosna nesineša ginklų. Norėta perspėti nuo kokių nors nemalonumų. Tėvui tikrinant žmones, dingo sūnus. Sako, jį pagrobę miškiniai, ir nuo to laiko jo niekas nematęs.

Slabadiškė Adelė Strockienė (g. 1913 m.) perdavė tokius vietovardžius, kurie ir dabar tebegyvi:

Ryisteli – raistas, kuriame pavasar būdavo gyvuliams vandens.

Gambicka (Gambitiškia) – miškelis, kurio vardas kilęs nuo eigulio pavardės.

Matuliūkus, Šluopjes, Pakapės, Šereliškių – pievos.

Upe – upės senvagėje nusidriekusi ilga pieva.

Didiasujes – didelį plotą užimanti pieva palei Siesarties upę.

Voliupis – panaši į upės vagą pieva.

Liūnas – nedžiūstanti raistelyje bala, kurioje per didžiausias sausras būna vandens.

Getieniškes, Vilkyne – pusiau raistai.

Abelių, Kavoliškes, Palidimia, Arklių – krūmai.

Skominėlių kaime 4 kiemai, 6 gyventojai.

Šeimyniškių kaime 1 kiemas, 1 gyventojas.

Vaizgeliškio kaime 1 kiemas, 4 gyventojai. Kaimas miške. Kadaisė būta nemažai kiemų, o šiandien liko 3 šeimos: pirmoji – Kotrynos ir Stasio Imbrasų, kurie abu jau senyvo amžiaus, išaugino 3 dukras ir sūnų, o dabar likę vieni; antroji – Liudvikos ir Igno Zabeliausų, kiek jaunesni, įkopę į aštuntą dešimtį. Šeima išaugino 6 mergaites ir 4 berniukus. Kiek žinoma, prie tėvų liko tik sūnus Jonas; trečioji – Apolonijos ir Kazio Badokų, išauginusi 6 sūnus ir dukrą.

Kaime stovėjo senas malūnas, priklausęs kažin kokiam Kauno vienuolynui. Dabar malūnui būtų apie 170 metų. Malūną buvo išsinuomavęs Stasio Imbraso tėvas. Po to malūną nupirko Stasys Skuoba, bet buvo ištremtas į Sibirą, kur ir mirė. 1963 m. malūnas buvo sugriautas.

Vasarą kaimas labai gražus, apjuostas miškų ir žydinčių pievų. Bet žiemą kelelius užpusto ir į kaimą patekti sunku. Bene didžiausia kaimo puošmena – Kadaryškių pievos. Pasakojama, kad anoj upelio pusėj gyvenęs po-

nas ir turėjęs sargą, kuris laikė teliuką. Iš pradžių ponas jį liepė rišti prie namų, o paskui didelį pievoj. Sargas išganė ir tą pievą, ir toliau lenda ponui į akis klausdamas, kada ir kur rišti telioką. Pono būta šeplo. Jis pasakė, kad sargas daugiau nieko nežinąs, kaip tik klausinėti „kadariški, kada-riški“. Iš to ir Kadariškės vardas. Sargas ir toliau ganė telioką Kadaryškių pievose, bet ponas jau labai supyko ir išvijo sargą iš pievos su telioku. Ką vargšui daryti? Vedasi jis telioką per ulytėlę, pavargo teliokas ir atsigulė pailsėti, bet jau nebekelia. Sargas, nebegalėdamas prikelti, suriko: „Kad tu prasmegtum ir akmeniui pavirstum!“ Ir nuėjo pas kaimyną prašyti pagalbos. Grįžęs mato, kad šalia kelio guli jau nebe teliokas, o didelis akmuo.

Vaizgeliškis garsėja botaniniu vaistažolių draustiniu, kur toli nuo kelių auga daug retų vaistinių augalų: baltos gegužraibių rūšys, įvairūs šakniagumbiai.

Vietovardžiai:

Gyvakasy – krūmai, pieva. Gyvus palaidojo brolių ir seserį, kad sesuo turėjo nuo brolio vaiką.

Vabaliupe, Genyškių – pievos.

Čepakulys – pieva, kurioje gyveno iš Vyliaudžių kaimo Čepas.

Vyliaudžių kaime yra 6 kiemai, 15 žmonių. Kaip ir kitur, čia gyven-tojų reta, kai kurie išsikėlė į Nuotekų gyvenvietę, iš kurios kadaise bu-vo ir atsikėlę.

Henrikas Pažiūra, Vyliaudžių kaimo senbuvis, dar atmena savo kai-mo vietovardžius:

Paduburys – laukas.

Kuričiški – 27 ha ganykla.

Usnyny – buvę krūmai, usnių priaugusi dirva.

Japušotus – buvusi didelė pieva, dabar laukas, kurio vidury auga ažuo-liukas.

Pamindrivys – krūmai, pieva, buvusi bala, o dabar dirbama žemė. Anksčiau įbrendi vasarą į tą balą, kojom šalta. Augo viksvos, nendrės.

Dvarnos – bala.

Šakieli, Kreivarakštis – grioviai.

Pabalys – buv. žemuma, dabar prūdas.

Daržinėlių upelis, pievutė, kur nušienautą pradžiūvusį šieną sudėdavo į pašuopes.

Juodausių miškelis, priklausęs Skapams.

Šaltinėlis – iš jo žmonės ir dabar mėgsta atsigerti.

Ciganų kalnelis – didžiulis akmuo, prie kurio mėgdavo apsistoti čigonų taboras.

Tevyne – miškelis, kur stovėjo eigulio Petrausko, kilusio iš šių vietų, miškelis, Petrauskų tėvynė.

Viranupis – vieta kur buvo daug ažuolų (dab. iškirsti).

Kačėniški, Zujinė – pievos.

Daburys – upelis, kuris pasiekia Juodausių piliakalnį.

Pobolys – 2 upeliai: *Bačkaupelis*, iš jo išeina kitas upelis *Daužinėlis*, tarp jų sala, o pieva – *Apinojis*.

Dvarpievis – kelias į Antakalnio dvaro pievą.

Kaime gyvendavo po kelias vieno arba atskirų giminių šeimas. Joms atskirti įdėdavo pravardes, pvz., Žvirblių buvo Kriaučelis, Staršina, Staseliokas ir pan.

Įsimintina Vyliaudžiams 1992 m. rugpjūčio 22 d. – Švenč. Marijos Karalienės diena, kai buvo pašventintas kryžius. Kryžių išdrožė Nuotekuose gyvenantis Albinas Žvirblis. Į šventę iš visos Lietuvos suvažiavo Vyliaudžių kilimo žmonės, susitiko seniai nesimatę giminės. Žmonės dėkojo klebonui Boleslovui Vairai, subūrusiam žmones į savo gimtinę.

Vyliaudžių kaime pastatyto kryžiaus šventinimas

Virkščių kaimas (buv. Skačiūnų) 66 kiemai, 181 gyventojas.

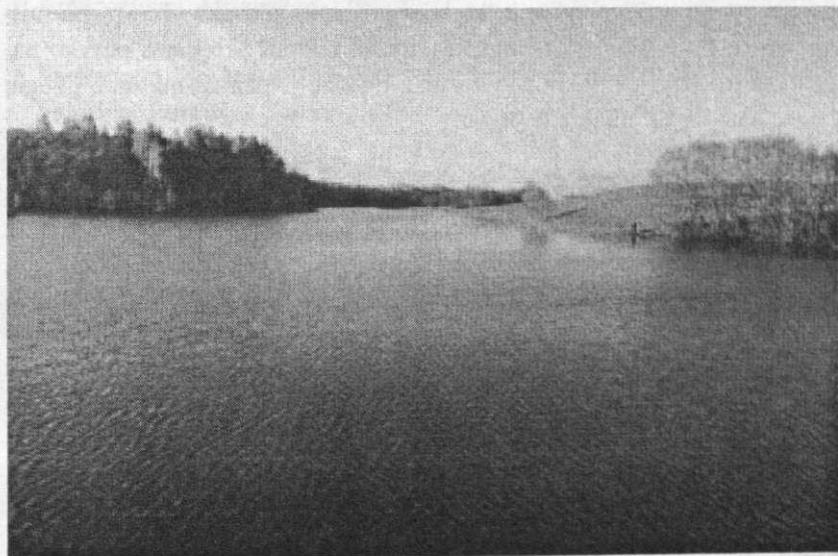
Virkščių kaimas glaudžiai siejasi su Skačiūnų dvaru. Skačiūnų dvaras priklausė Lyduokių dvarui. 1918 m., atkūrus nepriklausomybę, dvaro žemė buvo išdalinta andinarninkams, savanoriams ir bežemiams. Šalia dvaro susikūrė kaimas, iš pradžių pavadintas Virkščiūnais, vėliau – Virkštiniųkais, pagaliau – Virkščiais. Sako, šiose žemėse labai derėjo žirniai.

Senų žmonių atmintyje tebuvo vienas dvaras ir vandens malūnas.

Dabar Virkščių kaimas išaugęs į didelę gyvenvietę, į ją susikėlė žmonės iš Šeimyniškių, Rimeisių, Juodžiūnų. Nors žmonės susibėgę iš visur, bet gana gerai sutaria, vieningi.

Netoli kaimo yra Skačiūnų kapeliai, kurie niekada niekam neužkliuvo ir nebuvo draskomi. Prie kapelių tankiai susišaudydavo skrebai su miškiniais.

Tragiškiausias pokario metų įvykis, tebegyvenantis daugelio atminty – Jurų šeimos iš Skačiūnų žūtis. Vienas Dievas šiandien težino, kas juos sušaudė, o kai kuriuos gal dar ir gyvus sudegino troboje. Išsigelbėjo viena maža tos giminės mergytė, kuri lindėjo per skerdynes po pečeliu. Laidojo žuvusiųjų kaulelius gyva likusi senoji Jurienė, suvyniojusi juos į baltą drobulę. Ėjo Skačiūnų vieškeliu bažnyčios link paskui ratus vieną vieną, visa suvargusi ir sulinkusi. Žmonės, stovėdami kiemuose, verkė, liepė vaikams žegnotis ir kartu kalbėti „Viešpaties Angelas“.

Virkščių tvenkinys

LYDUOKIŲ PARTIZANAI (MIŠKINIAI)

Fragmentai

Politiškai ir ekonomiškai sunkiais pokario laikais kaimo žmonės gyveno kasdieninės baimės, nerimo, nežinios pilną gyvenimą. Jie niekada negalėjo žinoti, kada bus aplankyti miško brolių ar skrebu. Neduok Dieve, jeigu kiltų koks įtarimas dėl ryšių su miškiniais! Tokiai šeimai ramaus gyvenimo jau nebebuvo.

Leidinio parengėjams pavyko surinkti tik mažą dalelę iš Lyduokių miškinų (partizanų) istorijos.

Nerimastingas dienas gyveno po karo Pempų kaimas. Buvo pats vidurvasaris. Laukuose žmonės tvarkė šieną, kai netikėtai pasigirdo mašinos gausmas. Dar jai nesustojus, išsoko ginkluoti vyrai ir strimgalviais nudūmė į rugių lauką, kurio viduryje buvo pieva. Pasigirdo šūviai. Keli kareiviai pasuko kaimo link, įpuolė į trobas pradėjo daryti kratą, tikrinti vietos gyventojų dokumentus, ieškodami miškinų pėdsakų. Tuo tarpu miškinius jau nešė šūvių išgąsdinti nevaldomi arkliai. Skrebams pavyko pagauti Petro Rimšos pakinkytą vežimą. Sušokę į vežimą, nudūmė į rugių lauką, kur ką tik nuaidėjo šūviai.

Pievelėje gulėjo dviejų miškinų kūnai – juknoniečio Antano Šalčiūno (slap. Fricius) ir Butkiškių kaimo gyventojų Valerijaus Butkaus (slap. Tigras). Įmetę kūnus į vežimą, skrebai juos atvežė ir išmetė prie kaimo.

Tuo pačiu metu žuvo ir Pempų kaimo gyventojas Antanas Ramonas, savo kluone plovęs vyteles. Pamatęs kareivius, jis pasileido bėgti link miško ir buvo nušautas. Tuokart buvo suimtas ir Kazys Rimeisis, įtartas ryšiais su miškiniais. Nusivarė jį pamiškėn, daužydami šautuvų buožėmis ir visaip tyčiodamiesi. Paskui kankino, atsivarė į pamiškėj stovėjusią Čepauskienės sodybą. Žmonės pasakojo, jog nuo kankinimų daržinės sienos buvo kruvinos. Nušovę nelaimingąjį, atvežė kūną iki griovio, kur jau gulėjo suimti miškiniai.

Netoli tos vietos, kur gulėjo nužudytieji, ėjo kelias į vienkiemį. Pagal jį būtų galima tą vietą atpažinti ir kaip nors įamžinti.

Tą dieną Pempių kaimas buvo iškirstas iki menkausio kampelio. Partizanų pėdsakų skrebai ieškojo net degtukų dėžutėse. Tuomet areštavo Stasį Ramoną, Petrą Rimšą ir Romą Kadžiulį. Suguldę juos į sunkvežimį, vežė atpažinti žuvusiųjų. Kaime likusios žmonos labai išgyveno dėl savo vyrų likimo. Kankinamos nežinios, jos pasikinkė arklį ir važiavo ieškoti. Pasiekė Želvą, tačiau čia apie jų žmones niekas nebuvo girdėjęs. Laimė, kitos dienos pavakare visi vyrai grįžo namo.

Žuvusius vyrus buvo nutarta palaidoti vietoje. Tuo pasirūpinti turėjo Lyduokių apylinkės pirmininkas Rapolas Černiauskas. Duobę kasė jis pats, Boleslovas Sakalas ir Antanas Vagonis. R.Černiauskas pašlakstė duobę švęstu vandeniu, vyrai išklojo šiaudais.

Netrukus S.Rimeisio sesuo Monika gavo leidimą perlaidoti kapuose brolių, nes išsiaiškino, kad nušautas nekaltai. Miškiniai liko gulėti toje pačioje vietoje.

Pro tą vietą, kur buvo nušauti miškiniai, gyvuliai eidami baubdavo, kojomis draskydavo žemę. Kitą dieną kaimo žmonės rado ant rugių gubų užmautas dvi kepures, ant dirvos gulinčius du rožančius.

Iš pradžių partizanų kapą žmonės slapta puošė gėlėmis, tačiau ilgainiui kapą užmiršo.

Lyduokių apylinkės partizanų pavardės ir slapyvardžiai:*

Kazys Ališauskas – slap. Spartakas,

Ambroziejus Ališauskas – Kardas,

Vladas Ališauskas – Puškinas,

Vaclovas Adomonis – Lokys,

Valerijus Butkus – Tigras,

Stasys Butkus – Vaidila,

Juozas Baniulis – ?,

Nikodemas Bradauskas – ?,

Petras Cimblas – ?,

Viktoras Darulis – Šernas,

Julius Gulgys – ?,

Mykolas Gumbaragis – Žiburys,

Karolis Gaižutis – Briedis,

Antanas Gaižutis – Puriena,

Alfonsas Jakutis – ?,

? Leiga – ?,

* Kai kurių partizanų slapyvardžiai nežinomi, gali būti ir kitų netikslumų.

Alfonsas Morkūnas – Plienai,
Karolis Morkūnas – Klevas,
Bronius Morkūnas – Kirka,
Feliksas Mikalajūnas – Žalgiris,
Bronius Medelskas – Krienas,
Albinas Medelskas – Gaidys,
Kostas Morkūnas – ?,
Alfonsas Pusvaškis – Robinzonas,
Stasys Raugalas – Kmynas,
Antanas Stankūnas – Vaiduoklis,
Ignas Sarulis – ?,
Vytautas Strazdas – Bebras,
Juozas Šmočiukas – Čērka,
Antanas Šalčiūnas – Fricius,
Alfonsas Šerelis – ?,
Jonas Šerelis – ?,
Mykolas Šerelis – ?,
Adolfas Šerelis – Žydrūnas,
Alfonsas Valušis – Jokeris,
Bronius Valušis – Lubinas,
Jonas Valušis – ?,
Antanas Vaičiūnas – ?,
Vincas Vaičiūnas – ?.

Pokario metais buvo daug aukų. Šeimos neteko vieno, dviejų ir daugiau jaunų žmonių.

Marijona Šerelienė, gyvenusi Ramoniškės kaime, neteko keturių savo sūnų. Iš pradžių šeima gyveno Juknionių kaime, turėjo 1,5 ha žemės. Vėliau persikėlė į Ramoniškes, kur iš Stasio Gumbaragio už 4000 litų nusipirko 5 ha žemės. Šeima vertėsi sunkiai, nes be savo vaikų buvo dar du našlio, už kurio Marijona ištekėjo. Naujame sklype vargais negalais pasistatė trobesius, ir šeima jau galėjo šiaip taip verstis. Bet užėjo karas. Dūmais paleido jis šeimos turtą – supleškėjo visi trobesiai. Likusią be pastogės šeimą priglaudė St.Gumbaragis pirtelėje.

Vaikai jau buvo paaugę, reikėjo eiti į sovietų armiją. Sūnūs atsisakė eiti, nutarė slapstydami nuo kariuomenės laukti, kol pasikeis laikai. Po pirtelės grindim, kurioje šeima glaudėsi, buvo iškasta slėptuvė. Kad mažiau kas įtartų, užstatė ant išėjimo angos šuns būdą. Žmonės stebėjosi,

kam vargingai šeimai šuo. Kelis metus trys broliai gyveno slėptuvėje. Buvo paleistas gandas, kad jie kariuomenėje. Bet valdžia irgi pradėjo jaunuolių ieškoti. Motina labai vargo – reikėjo besislapstantiems vaikams maisto, kitų paslaugų. Jauniausias sūnus Adolfas tada mokėsi Lyduokių septynmetėje mokykloje. Buvo pašauktas į Vidiškių miestelį atsakyti, kur yra jo broliai. Nuo to laiko žmonės jo nematė. Spėliojo, kad jis kartu su broliais pasitraukė į mišką. Skrebai nerimo, ir vis tankiau ėmė lankytis pirtelėje, ieškodami keturių jaunų vyrų. Kelis kartus darė namuose kratą, badė aslą, kol pagaliau durtuvas atsitrenkė į kietą daiktą. Suprato, kad apačioje slėptuvė, surado lauke išėjimą. Pasikvietę St.Gumbaragį liepė pro angą lįsti vidun. Jam atsisakius, įmetė granatą, bet slėptuvė jau buvo tuščia.

Sūnų motina, kad mažiau būtų įtarimų, apsigyveno pas kaimynus. Ten ji ruošė valgį vaikams, o kartais vaikai aplankydavo motiną. Žmonės apie šiuos jaunos žmones nieko bloga nekalbėjo. Buvo kalbų apie visų brolių žūtį, – esą, Mykolas žuvo Valų miške, Jonas – Nuotekuose. Kitų dviejų brolių žuvimo vieta nežinoma. Spėjo, kad Alfonsas žuvo apie Žemaitkiemį, o apie Adolfą daugiau niekas negirdėjo.

Senoji Šerelienė vaikščiodavo po kaimą išvertkom akim, kiekvienam sutiktam apraudodama savo vaikus. Žmonės jos gailėjo, šelpė. Vaikai, taipogi gailėdami, vadino šią Lyduokių Juozapotą Šereliene Verksne. Gyvenimą Motina baigė Jasiuliškių pensionate, jos prašymu palaidota Lyduokių kapinėse.

TREMTIS

Tai dar vienas tautos skaudulys.

Netoli vietos, kur asfalto kelias suka iš Ukmergės važiuojant Žemaitkiemini, per miškelį veda keliukas į sovietmečiu pastatytą prie Siesarties upės vilą. Kažkada čia būta Stamuliškių kaimelio, kuriame gyveno Pleskaus ir Starkūno šeimos. Kaimas iš visų pusių apjuostas miško, todėl nuolat buvo lankomas miškinių. Vasarą patys gyventojai nešė jiems lauknešėlius maisto.

1949 m. Starkūnų šeima buvo ištremta į Irkutską. Tai buvo ketvirtadienį. Šeštadienį vėl vakarą grįžusiems iš pirties Pleskams garnizono kareiviai irgi liepė ruoštis. Ilgai kelionei tepasiėmė lašinių paltį ir maišą žirnių. Gaspadorius dar prašė kareivių nušauti kiaulę, tačiau jo niekas neklausė. Šeimininkas išbučiavo troboje kabėjusius abrozodus, maldavo jį patį nušauti, nes Sibire aštuonių vaikų jis neišmaitinsias. Mažiausia dukrytė dar buvo lopšyje. Tėvai, apimti nevilties, ryžosi palikti ją lopšelyje, nes kelionėje kūdikis neišvertų. Starkūnai turėjo tarnaitę, kuri buvo pristatyta kaip atvažiavusi giminaitė. Jai ir buvo paliktas kūdikis.

Pleskų šeimą ir menką mantą išvežė pačių arklių. Bevažiuojant pro nuotekiškio Kazio Buroko namus, prašė jo pasakyti, kad mažąja Elenute pasirūpintų senelė Konstancija Dūdienė.

Nuvežė tremtinius į Pašilę. Pašilėje Antanas, jau Ukmergės gimnazijos moksleivis, buvo pasiryžęs bėgti, bet prižiūrėtojas, kažką pajutęs, neišleido į lauką. Prabuvę Sibire 8 metus, 1956 m. Pleskai sugrįžo. Sodybos vietoje užžėlė miškas, naujas namas perkeltas į Ukmergę, kiti pastatai dingę. Nė pėdsako neliko ir Starkūnų sodybos. Gyventi gimtinėje Pleskams buvo uždrausta. Nusipirkę Nuotekuose senutės Valušienės sodybą, galėjo čia apsigyventi tik su sąlyga, kad sūnus Antanas eis į kariuomenę.

Broliai Antanas ir Povilas Pleskai gimtosios sodybos vietoje pastatė kryžių. Jis stovi prie ažuolo, tik jau be užrašo, nes aliuminio lentelė dingo, ir primena, kad šioje vietoje būta Stamuliškių kaimo.

Tokių tremčių Lietuvoje tūkstančiai. Tūkstančiai tragedijų.

1948 m. buvo ištremta iš Juknionių kaimo Ališauskienė (partizano Vlado Ališausko žmona) su dviem mažamečiais vaikais ir vyro motina, gerokai pasiligojusia Marijona Ališauskiene.

Žmonės buvo vežami į Lyduokių dvaro arklides, lyg ir į surinkimo punktą, o iš ten gabenami toliau.

Buvo ištremti:*

Iš Juknionių kaimo

Šerelienė Malvina (vad. Staskiene) – pabėgo iš traukinio pirmoje Baltarusijos stotelėje. Ji gerai mokėjo rusų kalbą, todėl laimingai pasiekė Lietuvą ir slapstėsi Mišniūnų kaime pas gimines.

Ališauskienė Paulina, partizano Vlado Ališausko žmona, išvežta su mažamečiu sūnumi Ksaveru.

Apie 1951 m. buvo išvežti Veronikos Ališauskienės tėvai – Emilija ir Boliūs Šereliai.

Šerelio Stasio šeima išvežta su 3 mažamečiais vaikais: Stasiuku, Petru, Mykolu.

Janušių šeima.

Alyda, Alfonso Morkūno (Plieno) dukტė buvo ištremta viena.

Iš Skačiūnų kaimo

Vlado ir Kazės Kadelskų šeima ištremta su 3 vaikais: Albertu, Serapinu ir Danute.

Elenos ir Stasio Zubelių šeima su vaikais: Rože, Birute, Jule ir Stasiuku.

Genės ir Kosto Jurų šeima: Janina, Marytė, Alfūnė, Ancia, Steponas, Vytautas.

Žibienė Elena: Marytė, Janina, Irena.

Iš Juodžiūnų kaimo

Ambrazo ir Veronikos Kapočių šeima.

Elenos Morkūnienės šeima.

Emilės ir Stasio Mikalajūnų šeima.

Emilijos ir Stasio Mikalajūnų šeima tremtyje

* Sąrašas, tikriausiai, nepilnas. Gali būti ir vienas kitas netikslumas.

Bradulskių šeima.

Mykolo ir Onos Darulių šeima.

Iš Nuotekų kaimo

Marytės ir Stepono Aleksiejūnų šeima.

Iš Stamuliškių kaimo

Elenos ir Igno Pleskų šeima.

Onos ir Igno Starkūnų šeima.

Onos Jočiūnienės šeima.

Iš Jogvilų kaimo

Elenos ir Stasio Kuncevičių šeima.

Iš Butkiškių kaimo

Teofilės ir Aniceto Butkų šeima.

Izabelės ir Juozo Baškauskų šeima: Jonas, Juozas; Mykolas – politinis kalinys, 1941 m. sukilimo dalyvis.

Petras Pusvaškis, Leonora Pusvaškytė, Vytautas Pusvaškis.

Iš Griežionių kaimo

Elena ir Vaclovas Jurai.

Stankūnų šeima: Ona, Elena ir kt.

Iš Kurėjų kaimo

Marijono Giedraičio šeima: Vytautas, Povilas, Feliksas ir kt.

Iš Lentvorų kaimo

Skuodžio šeima.

Iš Ramoniškių kaimo

Elena Gumbaragienė su dukra Prane (sūnus partizanavo). Vyras nutcistas kalėti metais anksčiau.

Steponas Ažubalis, Jonas Ažubalis su šeima.

ŽYMESNIEJI LYDUOKIŲ ŽMONĖS

Kiekviena žemė esti garsi savo žmonėmis, jų gerais kilniais darbais. Per trumpą laiką mes tesurinkome saujelę lyduokėnų, žinomų Lietuvoje savo mokslinė, medicininė, patriotinė, visuomeninė veikla. Jeigu ateityje pajėgtume parengti pilnesnį Lyduokių istorijos veikalą, neabejojame, kad šis skyrius būtų papildytas daugeliu naujų vardų. Beje, nemaža žymių lyduokiečių pavardžių rasime kituose leidinio skyriuose.

Adomonytė Julė, g. 1918 m. Lentvorų km. Ukmergės apskr. Baigė Lyduokių pradinę mokyklą (1930 m.), Ukmergės gimnaziją (1939 m.). Vytauto Didžiojo universitete studijavo mediciną (1946 m.). Trejus metus dirbo Kavarsko ambulatorijoje (1946–1949), vėliau ligi 1997 m. – Ukmergės ligoninėje chirurge. Retas senas ar jaunas lyduokietis nepažįsta chirurgės J.Adomonytės. Gyvena Ukmergėje.

Augustinas Emilis, g. 1966 m. Slabados km. Lyduokių apyl. Ukmergės raj. Baigė Šiaulių pedagoginį institutą. Dirbo Panevėžio policijos komisariata. Žinomas Lietuvos maratonininkas, žurnalistas. Atstovavo Lietuvai tarptautinėse varžybose Bostone, Niujorke. Paskendo Pajstrės tvenkinyje 1997 m. E.Augustino darbai ir nuopelnai eksponuojami Panevėžio kraštotyros muziejuje. Rengiami Emilio maratonai.

Augustinienė Janina, g. 1932 m. Slabados km. Ukmergės apskr. Baigė Lyduokių septynmetę ir Ukmergės pedagoginę mokyklą. Mokytojavo Dūkštų, Ignalinos, Ukmergės rajonų mokyklose. Vėliau, persikėlusį į Panevėžį, dirbo vaikų darželio auklėtoja.

Surinkusi didžiulę kačių nuotraukų kolekciją. Siuva kačių, pelių skudurinius žaisliukus, dalyvauja rengiamose kačių parodose Lietuvoje. Gyvena Panevėžyje.

Balžekas Jonas, g. 1925 02 04 Nuotekų km.Ukmergės apskr., habil. dr. (agrariniai m.), Lietuvos žemdirbystės instituto vyriausiasis mokslo

darbuotojas, Lietuvos bitininkų sąjungos prezidentas. 1933–1938 m. mokėsi Nuotekų prad. mokykloje, 1938–1939 m. – Lyduokių prad. mokykloje, 1939–1945 m. – Ukmergės A.Smetonos gimnazijoje, 1945–1950 m. studijavo Lietuvos žemės ūkio akademijos Agronomijos fakultete, 1950–1953 m. – ŽŪA Augalininkystės katedros aspirantas. 1950–1953 m. – Kauno sodininkystės ir daržininkystės technikumui dėstytojas, 1954–1955 m. – LŽŪA asistentas, 1955–1959 m. – Radviliškio bandymų stoties mokslo darbuotojas, 1959–1972 m. – Lietuvos žemdirbystės instituto vyr. mokslo darbuotojas, 1972–1993 m. – Bitininkystės skyriaus vedėjas. 35 mokslinių darbų autorius (1959–1993 m.). Sukūrė originalią raudonųjų dobilų apdulkinimo technologiją. Įvairiuose žurnaluose ir mokslo darbuose publikavo per 300 straipsnių. Svarbesni darbai: monografijos „Bičių ūkis ir jo perspektyvos“ (1978), „Bitės ir raudonieji dobilai šeklai“ (1985), „Bitininko žinynas“ (1987) ir kt. 1959–1985 m. Lietuvos žemdirbystės institute sukomplektuotas didžiausias Lietuvoje 700 bičių šeimų bitynas – bazė moksliniam darbui. 1972–1975 m. sukomplektuotas izoliacinis bičių motinų poravimosi punktas Pervalkoje, kurio dėka Lietuvoje išlaikomos grynos Krajinos ir Kaukazo bitės. Sukomplektuotas vietinių bičių draustinis Jurbarko ir Tauragės miškuose. Iki šiol išlaikomas vietinių bičių genofondas. Buvo Lietuvos sodininkystės draugijos Bitininkystės sekcijos pirmininkas (1959–1988), Ukrainos žemės ūkio akademijos mokslinės tarybos narys (1990–1993), Lietuvos žemdirbystės instituto tarybos narys (1980–1993), Tarptautinės bitininkų federacijos „Apimondia“ narys (1994). Laisvalaikiu užsiima bitininkyste. Gyvena Nuotekuose.

Bankauskienė Aleksandra, g. 1942 m. Slabados km. Ukmergės raj. Baigė Lyduokių vidurinę mokyklą (1959 m.). Mokėsi Kauno medicinos mokykloje, kurią baigusi dirbo Šiluvoje. Vėliau įstojo į Kauno medicinos institutą, kurį baigusi atvažiavo dirbti į Ukmergę, kur dirba terapeute ligi šiol.

Burneikienė Ona Aldona, g. 1938 m. Juknionių km. Ukmergės apskr. Baigė Vilniaus kultūros švietimo technikumą. Dirbo Molėtuose. Buvusi ilgametė Lyduokių kultūros namų direktorė, meno vadovė.

Dalinkevičius Vytautas, g. 1918 m. Pamūšės km. Taujėnų vls. Ukmergės apskr. Išsilavinimas – pradinis. Domisi Ukmergės rajono ir Ly-

duokių seniūnijos istorija, aktyvus kraštotyrininkas. Parašė daug straipsnių apie Lyduokių krašto kaimų istoriją. Gyvena ir ūkininkauja Nuotekų kaime.

Gavenavičienė Marija, g. 1957 m. Intoje, Sibire. Penkerių metų grįžo į Lietuvą. Baigė Vilniaus inžinerinį statybos institutą. Architektė.

Gavenavičius Gintautas, g. 1960 m. Kaune. Baigė Stepo Žuko dailės technikumą, 1986–1990 m. – Lietuvos tautodailininkų sąjungos narys.

Marija ir Gintautas – laisvieji menininkai. Kuria neminto lino skulptūras, rengia parodas Lietuvoje, užsienyje. Gyvena Lyduokių seniūnijos Antakalnio kaime.

„Skulptūros iš nemintų linų kuokštų, suraišiotos tokiomis pat grįžtėmis, linkte linkę identifikuotis su išdžiūvusiais, apvyturiuotais senovės Egipto miruoliais. Kita asociacija - su medinėmis lietaus, vėjo ir dulkių suėstomis mūsų dievdirbių skulptūromis. Tik čia tiktų tokia pastaba: atrodo, kad Gintautas Gavenavičius, tęsdamas „dievukų“ kūrybos tradiciją, pradeda nuo tos būklės, kurioje juos paliko smagiai jų kūnuosna dantis pagalandęs laikas.“

A. Andriuškevičius

M. ir G. Gavenavičiai. Neminto lino skulptūra.

V.Genys - geriausiai ūkininkaujantis Lyduokių seniūnijoje ūkininkas (Foto F.Augustino)

Genys Jonas ir Genys Valentinas (tėvas ir sūnus). Ilgamečiai Nuotekų valstybinio ūkio darbuotojai (tėvas elektrikas, sūnus agronomas). Pirmieji stambūs ūkininkai, atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę.

Gudauskas Vytautas Aleksandras, g. 1934 m. Raseinių rajone. Baigęs Šiaulių pedagoginio instituto lietuvių kalbą ir literatūrą. Per 30 metų dirba Lyduokių pagrindinės mokyklos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoju. Lyduokių kraštotyros muziejaus įkūrėjas ir vadovas.

Janulienė-Vaicekauskaitė Aldona, g. 1933 m. Ukmergės apskr. Slabados km. Mokėsi Lyduokių septynmetėje mokykloje. Baigė Ukmergės mokytojų seminariją. Mokytojavo Baleliuose, Alantoje, Taujėnuose. Žinoma kraštotyrininkė, surinkusi daug medžiagos iš Lyduokių apylinkės gyvenimo. Mirė 1985 m. Palaidota Lyduokiuose

Karevičius Bronius (1898 05 24 – 1977 08 11) majoras. Tikras žemaitis, tačiau pakutinius metus gyvenęs Lyduokių miestelyje.

Mokėsi Telšių gimnazijoje, 1920 m. savanoriu stojo į Lietuvos kariuomenę. Baigė karo mokyklą ir buvo paskirtas į I pėstininkų pulką Ukmer-

gėje. 1927 m. pulko adjutantas B.Karevičius vedė lyduokietę Filomeną Sruogytę. 1935–39 m. tarnavo Panevėžyje I-osios divizijos štabe. Su Vilniaus rinktine atėjo į Vilnių. Rusų okupacija jo likimą pasuko kita linkme. 1941 m. birželio 14 d. suimtas, išvežtas į Norilską, ten trojos nuteistas 8 metams. Kalėjo Norilsko ir Taišeto lageriuose, vėliau dirbo tremtyje Maklakovo miestelyje. Po Berijos mirties grįžo į Vilnių, o 1965–1977 m. kartu su žmona augino Lyduokiuose sodą. Likimas čia jį suvedė su artimu gimnazijos draugu kun. J.Juškevičium. Abu čia ir palaidoti.

*Majoras Br.Karevičius
(Nuotr. iš šeimos albumo)*

Katinaitė Palmira, g. 1940 m. liepos 16 d., Ukmergės apskr. Slabados kaime. Lietuvos filosofijos ir sociologijos instituto mokslinė sekretorė, vyresnioji mokslinė bendradarbė, Tarybos mokslinė sekretorė. Humanitarinių mokslų daktarė (1972 m.).

Sūnus Mantautas, g. 1984 m., moksleivis, pianistas, tarptautinių konkursų laureatas.

1946–1957 m. mokėsi Lyduokių vidurinėje mokykloje, 1957–1962 m. studijavo Vilniaus pedagoginio instituto Lietuvių kalbos ir literatūros fakultete, 1967–1970 m. – TSRS Mokslų akademijos Pasaulinės literatūros instituto aspirantė. 1960–1964 m. dirbo Vilniaus pedagoginiame institute, 1965–1967 m. – Lietuvos mokslų akademijos prezidiumo redaktorė. Nuo 1972 m. ligi šiol dirba Lietuvos filosofijos ir sociologijos institute. Apgynė filologijos daktaro disertaciją „Nacionalumas dabartinėje lietuvių poezijoje“ (1972 m.). Lietuvos filosofijos ir sociologijos instituto įkūrimo dalyvė. Paskelbusi mokslinių straipsnių, yra daugelio mokslo darbų redaktorė, šio leidinio bendraautorė ir redaktorė.

Katinas Petras, g. 1937 m. vasario 28 d. Ukmergės apskr. Slabados kaime.

Mokėsi Lyduokių septynmetėje mokykloje, kurią baigęs įstojo į Kauno taikomosios dailės vidurinę mokyklą. Vėliau baigė Kauno geležinkelininkų mokyklą (1956). Tarnavo 2 metus tarybinės armijos Šiaurės laivyne. Sugrįžęs iki Atgimimo dirbo Kauno geležinkelyje ir kitose įmonėse. Nuo 1991 m. pradžios dirba laikraščių „Vakarinis Kaunas“, „Kauno kraštas“, „Mano verslas“,

„Tremtinys“ politikos apžvalgininku. Dabar, kiek leidžia išgalės, darbuojasi Lietuvos katalikų laikraštyje „XXI amžius“. Gyvena Kaune.

Katinas Feliksas, g. 1930 m. gegužės 6 d. Ukmergės apskr. Slabados km. ūkininko šeimoje. Mokėsi Lyduokių septynmetėje, o vėliau Ukmergės vidurinėje mokykloje. 1950 m. įstojo į Lietuvos žemės ūkio akademijos mechanizacijos fakultetą. Dirbo Deltuvos mašinų–traktorių stotyje inžinierium, Ukmergės žemės ūkio mechanizavimo mokyklos dėstytoju ir direktoriaus pavaduotoju. 1959 m. buvo pakviestas dirbti į Valstybinio plano komiteto žemės ūkio skyrių. Čia dirbo vyr. inžinieriumi, skyriaus viršininko pavaduotoju. Buvo atsakingas už Respublikos žemės ūkio mechanizavimą ir jo materialinį techninį aprūpinimą. 1982 m. Leningrado žemės ūkio institute apgynė ekonomikos mokslų dr. disertaciją „Žemės ūkio mechanizavimo ir planavimo tobulinimas“. Nuo 1977 m. iki 1992 m. dirbo Lietuvos ūkio planavimo ir ekonomikos institute. Paskelbęs mokslo darbų, parengęs daugelį pasiūlymų žemės ūkio raidos ir planavimo klausimais.

Laisvalaikiu dirba sode, mėgsta muziką.

Navickas Adolfas, g. 1899 m. Lyduokių mst. Ukmergės apskr. Garsus Lyduokių dvaro sodininkas, vaismedžių augintojas. Nuo mažų dienų dirbo dvare, sodino ir prižiūrėjo sodą, užvedinėjo naujas veisles. Padėjo už-

veisti sodus daugeliui ūkininkų prieš karą ir pokario metais.

Nupiešė pieštuku tikslias kopijas Lyduokių bažnyčios, dvaro statinių. Piešiniai saugomi pas dukterį Eleną Ukmergėje.

Mirė 1989 m., palaidotas Lyduokiuose.

Kraštotyryninkė, žurnalistė ir ūkininkė A.Navickienė (iš šeimos albumo)

Navickienė–Katinaitė Albina, g. 1935 m. Ukmergės apskr. Slabados km. Mokėsi Lyduokiuose, baigė Ukmergės mokytojų seminariją. Mokytoja, ilgametė Nuotekų kaimo bibliotekos vedėja. Kraštotyryninkė, žurnalistė. Surinkusi gausią kraštotyrinę medžiagą

apie Lyduokių miestelio ir jo apylinkių gyvenimą, vietos papročius, vietovardžius, tremtinius ir partizanus. Ir šiame leidinyje panaudota gausi, per daugelį metų surinkta medžiaga. Turi 2 sūnus.

Navikas Modestas, g. 1932 vasario 19 d. Slabados km. Ukmergės apskr. Baigęs Lyduokių progimnaziją, įstojo į Ukmergės mokytojų seminariją. 1979 m. baigė Vilniaus pedagoginį institutą. Po baigimo ligi šiol mokytojauna Čiulėnų pagrindinėje mokykloje. Tautodailininkas, medžio meistras. Dalyvauja parodose nuo 1982 m.

Pieškaitė Kazimiera, g. 1910 m. Juknionių km. Ukmergės apskr. Baigė Valstybinę Ukmergės gimnaziją ir Ukmergės pedagoginę mokyklą. Gyveno Kiaukliuose pas brolių kunigą Dominyką Pieškų. 1939 m., gražinus Lietuvai Vilnių, mokytojavo Rytų Lietuvoje iki 1941 m. Per karą atvyko į Ukmergės apskritį. Čia mokytojavo neilgai ir buvo atleista iš darbo dėl brolio kunigo. Grįžo į gimtuosius Juknonis, kur gyveno pas seserį Pauliną, o vėliau – pas brolio dukterį Virkščių km. Surinkusi daug medžiagos apie Juknionių kaimo papročius, užrašiusi daug dainų. Garsi vaistažolių rinkėja, puiki duonos kepėja, žinoma apylinkėj šeimininkė (per krikštynas, vestuves, laidotuves).

Mirė Virkščiuose. Palaidota Lyduokiuose.

Juknionietė K. Pieškaitė

Pieškus Juozas, g. 1941 rugpjūčio 5 d., habil.dr., prof. Gimė Juknionių km. Ukmergės apskr. Imunologijos instituto direktoriaus pavaduotojas, tarybos pirmininkas, Imunochemijos laboratorijos vedėjas, Lietuvos Veterinarijos akademijos tarybos narys. 1965 m. baigė Lietuvos Veterinarijos akademijos Veterinarijos fakultetą. 1967–1968 m. dirbo Gruzdžių (Šiaulių raj.) žemės ūkio technikumui dėstytoju. 1968–1971 m. mokėsi Lietuvos mokslų akademijos Biochemijos instituto aspirantūroje. Nuo 1971 m. dirba Imunologijos institute. 2-jų išradimų, monografijos, daugiau kaip 100 mokslinių publikacijų lietuvių, rusų ir anglų kalbomis autorius. Stažavosi Lenkijos, Čekoslovakijos, Vengrijos, Vokietijos, Rusijos mokslo centruose. Dėsto imunologijos kursą Lietuvos veterinarijos akademijoje.

Laisvalaikiu dirba sode, mėgsta muziką. Gyvena Vilniuje.

Reisonas Karolis, g. 1894 m. balandžio 26 d. Peterupės miestelyje, Rygos apskr. Latvijoje, inžinierius architektas.

Baigė Civilinio instituto architektūros fakultetą Petrapily ir 1922 m. dėl nežinomų likimo vingių atsidūrė Lietuvoje.

Prieš II pasaulinį karą Karolis Reisonas įsigijo Lyduokių dvarą. Tai buvo neeilinė asmenybė – architektas, publicistas, mokslininkas, palikęs ryškų ir savitą pėdsaką prieškarinio Lietuvos architektūroje. Tuo metu jis užėmė Lietuvos Žemės ūkio rūmų statybos vedėjo pareigas, buvo Žemės ūkio ministerijos statybos reikalų konsultantu, Kauno savivaldybės statybos skyriaus vedėju. Pagal jo projektus buvo pastatyti: saldinių fabrikas „Rūta“, paminklas 1963 m. sukilėliams Šiauliuose, Tauragės, Marijampolės ligoninės, „Lietūkių“ sandėliai, Žemės ūkio banko, „Pieno centro“ rūmai, Prisikėlimo bažnyčia Kaune ir visa eilė visuomeninių, gyvenamųjų ir civilinių pastatų didesniuose Lietuvos miestuose.

K.Reisonas buvo neblogas publicistas, reiškėsi ir kaip mokslininkas, išleido knygas „Žemės ūkio statyba“ (1926), „Molio statyba“ (1928) ir kt.

Įsigijęs Lyduokių dvarą bandė ūkininkauti, tvarkyti ir remontuoti nerūpestingų nuomininkų ganėtinai apleistus rūmus.

1940 m. sovietų valdžia Lyduokių dvarą nacionalizavo. 1940–1944 m. K.Reisonas dirbo Panevėžio savivaldybės architektu, vėliau pasitraukė į Vakarų.

Gyveno Australijoje, kur, be daugelio gyvenamųjų namų projektų, padarė projektus naujai Concordia kolegijai ir rusų stačiatikių bažnyčiai, taip pat atliko įvairius statybos darbus Adelaidės lietuvių bendruomenei. Gyvenimą baigė 1981 m. tolimojoje Australijoje.

Duktė ir sūnus gyvena Australijoje.

Stakauskas Jonas, g. 1940 m. Ukmergės raj. netoli Krikštėnų. Baigęs Lietuvos žemės ūkio akademiją. Agronomas. Buvęs ilgametis Lyduokių kolūkio pirmininkas, daug prisidėjęs prie Lyduokių gyvenvietės ir parko tvarkymo. Dabar gyvena Ukmergėje ir dirba AB „Ukmergės melioracija“ valdybos pirmininku.

Stankūnas Rapolas, g. 1907 m. Ukmergės apskr. Lyduokių apyl. Griežionių km. Studijavo Vytauto Didžiojo universitete. Dirbo vyresniojo skautų štabo užsienio dalies vedėju. Dėstė užsienio kalbas daugelyje Lietuvos mokyklų. Mokėjo kelias užsienio kalbas. Mokytojavo ir gyveno Ukmergėje. Buvo aistringas kolekcionierius, – turėjo nemažas drugelių, pašto ženklų, pinigų kolekcijas. Galėjo valandų valandas pasakoti apie pergyventus įvykius, žmones. Surinko medžiagą apie Griežionių kaimo gyvulių ganymą. Mirė 1994 m., palaidotas Lyduokiuose.

Rapolas Stankūnas, mokytojas, kolekcionierius, kraštotyrininkas

Stiško Anatolijus, g. 1937 m. Dailininkas, nusipelnęs meno veikėjas. Renigia dailės parodas Lietuvoje ir užsienyje. Gyvena ir dirba Griežionių kaime.

Šniraitė-Stulpinienė Genovaitė, g. 1932 m. Butkiškių km. Ukmergės raj. Hum. m. dr., privačių mokslo ir studijų įstaigų steigėja. Parašiusi mokslinių ir grožinės literatūros darbų. Gyvena Kaune.

Toliūnas Vytautas, g. 1962 m. Ukmergės raj. Lyduokių apyl. Butkiškių km. Mokėsi Lyduokių aštuonmetėje mokykloje (1977). 1986 m. baigė Lietuvos veterinarijos akademiją. 1987–1998 m. dirbo Ukmergės raj. Valstybinės gyvulių sėklinimo įmonės direktoriumi. Nuo 1998 m. balandžio 2 d. – Lyduokių seniūnas.

Trumbeckienė-Žvirblytė Birutė, g. 1934 m. Nuotekų km. Ukmergės apskr. Baigė Ukmergės II-ąją vidurinę, vėliau – Ukmergės pedagoginę mokyklą. Mokytojavo Dzūkijoje, Čiobiškyje. Nuo 1965 m. gyvena Nuo-

tekuose. Ilgametė Nuotekų pradinės mokyklos mokytoja, aktyvi saviveiklininkė, dainininkė. Ne kartą jos sodyba buvo pripažinta geriausiai tvarkoma Lyduokių seniūnijoje sodyba.

Vaičekauskas Julius, g. 1939 m. sausio 28 d. Ukmergės apskr. Slabados km. 1957 m. baigė Lyduokių vidurinę mokyklą, 1962 m. – Vilniaus universiteto žurnalistikos fakultetą. Dirbo žurnale „Moksleivis“, „Mūsų gamta“ fotografu. Išleido fotoalbumą „Žvėrių takais“. Šiuo metu gyvena ir dirba Perlojoje (Varėnos raj.).

Zabulis Henrikas, g. 1927 vasario 18 d. Ukmergės apskr. Virkščių kaime, habil. dr., Vilniaus universiteto profesorius, Lietuvos pagyvenusių žmonių asociacijos pirmininkas. 1934–1939 m. mokėsi Lyduokių ir Ščשווילių pradinėse mokyklose, 1939–1943 m. – Ukmergės A.Smetonos gimnazijoje, 1943–1945 m. – Ukmergės mokytojų seminarijoje, 1945–1950 m. studijavo Vilniaus universitete, 1955–1958 m. – Maskvos valstybinio M.Lomonosovo universiteto aspirantūroje. 1945–1946 m. – Vilniaus 6-osios pradinės mokyklos mokytojas, 1950–1951 m. – Radijo informacijos komiteto prie LTSR Ministrų Tarybos direktorius, 1951–1953 m. – LTSR politinių ir mokslinių žinių sklaidimo draugijos valdybos referentas ir valdybos atsakingas sekretorius, 1958–1959 m. – Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros asistentas. Nuo 1959 m. – LTSR Ministrų Tarybos valstybinio aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo komiteto Aukštųjų mokyklų valdybos viršininkas, 1962–1966 m. – šio komiteto pirmininkas, 1966–1988 m. – LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministras, 1988–1990 m. – LTSR liaudies švietimo ministras.

Lietuvos TSR nusipelnęs mokslo veikėjas. Išleido knygą „Knygelė apie pakylėtumą (Libellus de sublimate)“ (1997). Stažavosi Romos universitete La Sapienza (Italija, 1992–1993).

Laisvalaikį praleidžia su muzika, teatre, mėgsta keliones.

Zinkevičius Zigmas, g. 1925 sausio 4 d. Ukmergės apskr. Juodausių kaime, prof., habil.dr., Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino III laipsnio ordino kavaliereus, valstybės konsultantas švietimo ir mokslo klausimais, Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys, LKDP Lietuvių kalbos draugijos narys. 1933–1939 m. mokėsi Lyduokių 6–metėje mokykloje, 1939–1945 m. – Ukmergės gimnazijoje; 1945–1950 m. studijavo Vilniaus

universiteto Istorijos ir filologijos fakultete. Nuo 1945 m. – Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedros vyresnysis laborantas, dėstytojas, 1951–1956 m. – Vilniaus pedagoginio instituto Lietuvių kalbos katedros dėstytojas, vyresnysis dėstytojas. Nuo 1956 m. – Vilniaus universiteto docentas, Istorijos ir filologijos fakulteto prodekanas, vyriausiasis mokslo darbuotojas, docentas, Lietuvių kalbos katedros profesorius, katedros vedėjas, 1996–1998 m. – Lietuvos švietimo ir mokslo ministras, nuo 1998 m. – Valstybės konsultantas švietimo ir mokslo klausimais. Mokslinio darbo sritys – lietuvių kalbos istorija, dialektologija, baltistika. Paskelbta daugiau kaip 20 knygų, tarp jų 6 tomų „Lietuvių kalbos istorija“ (1984–1994), per 500 straipsnių lietuvių ir užsienio kalbomis. Išrinktas Švedijos karališkosios humanitarinių mokslų akademijos nariu, 1987 m. – Lietuvos mokslų akademijos akademiku, Norvegijos Mokslų akademijos, Lietuvių katalikų mokslo akademijos nariu, Latvijos Mokslų akademijos nariu, suteiktas Latvijos universiteto, Vytauto Didžiojo universiteto garbės daktaro ir tarptautinės Herderio premijos laureato vardai.

Laisvalaikiu mėgsta buriuoti, slidinėti, keliauti baidarėmis, valtimis ežerais ir upėmis.

Zinkevičius Rimas, g. 1956 m. liepos 11 d. Ukmergėje. Suvenyrų gamybos įmonės „Rimas“ savininkas, Lietuvos tautodailininkų sąjungos narys, Ukmergės rajono tautodailininkų draugijos pirmininkas.

Dalyvavo tautodailininkų medžio drožėjų kūrybinėse stovyklose: Neringoje (Raganų kalnas), Utenoje (Vestuvių kalnelis), Pasvalyje (Ažuolpamušės piliakalnis). Taip pat kūrė darbus S.Nėries poezijos motyvais Vilkaviškyje. Budapešte (Vengrija) pastatyto koplytstulpio (lietuvių liaudies dovana vengrų 1956 m. sukilimo aukoms atminti) bendraautorius, sukūrė koplytstulpį Stokholmo (Švedija) pasaulio tautų etnografijos muziejui.

Gyvena Lyduokių seniūnijos Juodausių kaime.

Žigelienė Stasė, g. 1943 m. rugsėjo 17 d. Lyduokių miestelyje. Mokėsi Lyduokių vidurinėje mokykloje, kurią baigusi 1962 m. įstojo į Vilniaus finansų-kredito technikumą, o 1973 m. – Lietuvos žemės ūkio akademią. Nuo 1966 m. dirbo TSRS Valstybinio banko Kauno skyriuje (vėliau tapusiu Lietuvos žemės ūkio banku). Pastaraisiais metais dirbo Lietuvos žemės ūkio banko Kauno skyriaus valdytoja, o šiuo metu – UAB „Medicinos bankas“ valdybos patarėja.

Laisvalaikiu lanko dramos ir muzikinį teatrą, mėgsta skaityti knygas. Gyvena Kaune.

Žvirblienė–Vaicekuskaitė Antanina g. 1913 m. Savidonių km. Ukmergės apskr. Būdama septynerių metų su savo tėvais – Elena ir Karoliu Vaicekuskais, su seserimis ir broliu atsikėlė gyventi į Slabados km. Baigusi Ukmergės mokytojų seminariją, gyveno Slabadoje ir dirbo Skačiūnų (dab. Virkščių) kaimo pradinės mokyklos mokytoja. Gyvenimas buvo sunkus, nes reikėjo auginti vaikus, nudirbti visus ūkio darbus ir kasdien pėsčiomis nubėgti apie penkis kilometrus iki mokyklos ir atgal. Pradinė mokykla buvo išvežtųjų Ališauskų didelėje dviejų galų gryčioje.

Mirė 1980 m. Molėtuose pas sūnų Silvestrą, palaidota Lyduokiuose.

KOLEKTYVINIS GYVULIŲ GANYMAS SENAJAME GRIEŽIONIŲ KAIME (ŽIUPSNELIS ATSIMINIMŲ)

Keičiasi kaimo veidas

Baigia nykti senieji Lietuvos kaimai, sodžiais ir ūlyčiomis vadinti. Dar prieš Tėvynės karą dauguma jų buvo išskirstyti į vienkiemius. Pokario metais sparčiai imta kultūrinti kaimo žemes, pertvarkyti gamtą. Neatpažįstamai pasikeitė kraštovaizdis – išnyko balos, linmarkos, sodžėlkos, alksniais, karklais ir berželiais apaugę raistai, krūmai ir upeliai. Melioratoriai nusausino, sulygino, išvalė nuo krūmų ir akmenų didžiulius kaimo žemių plotus, sukultūrinė pievas. Dabar nyksta ir vienkiemiai, kuriasi kolūkinės gyvenvietės. Nykstant senam kraštovaizdžiui, išnyko ar baigia nykti ir senieji kaimo žmonių santykiai, papročiai, tautosaka. Šių dienų jaunimas apie senojo Lietuvos kaimo gyvenimą sužino tik iš senesnio amžiaus žmonių pasakojimų.

Bet senų žmonių gretos retėja, todėl netrukus mūsų jaunosios kartos apie senąjį kaimą, jo kultūrą galės pasiskaityti tik kraštotyrine tema parašytose knygoose. O daug ko įdomaus, brangaus būta mūsų kaimuose, todėl negalima leisti užmaršties uždangai visa tai sunaikinti amžiams. Reikia ateinančioms kartoms palikti žinių apie mūsų senąjį kaimą, per šimtmečius išsaugojusį gryną lietuvių kalbą, sukaupusį brangius tautosakos lobius.

Senasis Griežionių kaimas

Čia mėginsiu pateikti pluoštą atsiminimų apie kolektyvinį gyvulių ganyimą Griežionių kaime pirmaisiais XX a. dešimtmečiais, daugiausia 1-osios vokiečių okupacijos metais (1915–1918).

Griežionių kaimas yra apie 12 km į rytus nuo Ukmergės miesto, apie 1 km į pietvakarius nuo Lyduokių bažnytkaimio ir apie 1 km į pietus nuo buvusio Lyduokių dvaro, dabar Lyduokių kolūkio centro. Griežionių kaimo laukai ribojasi su Juknionių ir Butkiškių kaimų laukais, buv. Lyduokių dvaro mišku ir žeme bei Lyduokių bažnytkaimiu.

Baudžiavos laikais Griežionys priklausė Lyduokių dvarui. Kaimo kraštovaizdis buvo turtingas kalvų, raistų, pievų, krūmokšnių ir miško. Kaimo žemių, pievų ir miško plotas – per 160 dešimtinių (apie 200 ha). Ir pats kaimas, ir kaimo gatvė buvo vadinami ulyčia. Gatvė tiesi, einanti maždaug iš pietų į šiaurę. Abipus gatvės išsidėsčiusi 21 sodyba (kiemas): 4 valakinės (po 16 dešimtinų), 8 pusvalakinės, 7 tercininės bei ketvirtininės ir 2 bežemių grytelės. Gyventojų buvo apie 120. Visi lietuviai.

Iki susikuriant Lyduokių kolūkiui, kaimo žemė buvo padalinta šniūrais (rėžiais). Kaime buvo išlikęs prieš 90 metų dievadirbio Kazio Katino meniškai išpjaustinėtas kryžius, tebestovi iš apvalių rąstų ir be vinių pastatytas Luknių svirnelis, kai kuriose sodybose dar galima pamatyti senoviškų durų ir langinių papuošimų. Kaime ilgiau išsilaikė ir senieji žmonių tarpusavio santykiai bei papročiai. Dabar Griežionių kaimas sudaro pagalbinę Lyduokių kolūkio gyvenvietę.

Gyvulių išginimas

Gyvulių ganymas prasidėdavo gegužės mėnesį, gamtai kasdien vis gražėjant: ievoms žydint, paukščiams garsiai skardenant ore ir medžiuose.

Auštant skerdžius pereina išilgai kaimą, garsiai pūsdamas savo ragatriubą, tuo būdu keldamas moteris karvių melžti, o piemenis pasiruošti išginimui. Kai pamato, kad kuri nors gospadinė (šeimininkė) nesikelia ir nemelžia karvių, jis kartais patriūbuoja jai į langą.

Antras triūbavimas – ženklas varyti gyvulius į ulyčią. Prasideda giniimas. Skerdžius ir piemenys, eidami gatve, šaukia: „Genam! Varykit!“. Šeimininkės atkelia vartus ir išvaro iš atšlaimo (kiemo) į ulyčią (gatvę) gyvulius: galvijus, avis, ožkas ir kiaules. Pirmą dieną genant galvijus ganyti, kai kurios šeimininkės, laikydamosi senų prietarų, rūko iš puodo šventintom žolėm ar verba karvių tešmenis, šonus ir nugaras, kad niekas karvių neužkerėtų, pieno iš jų neatimtų.

Gatvės užtvinsta triukšmo: bliana karvės, mekena avys ir ožkos, žviegia kiaulės, pliaukši piemenų botagai, aidi jų riksmi. Taip gyvuliai išvaromi į gale kaimo aptvertą žemės plotą, išvara vadinamą. Karvių ir prieauglio kaimas turėdavo apie 80, avių apie 70–80 ir dvi ar tris ožkas. Pavėlavusios moterys pačios atvaro savo gyvulius į išvarą. Jos neretai vyrų pajuokiamos ir išvadinamos miegalėmis.

Piemenų paskirstymas

Skerdžius kas rytą paskiria 4 (3) piemenis galvijams ir 3 (2) piemenis kiaulėms ganyti. Piemenys nenoriai lieka prie kiaulių: jas visą dieną reikia ganyti plikame raiste ar lauke, kur jos labai nerimsta, bėgioja.

Ginimas per „čvertkeles“

Kiaules piemenys varydavo į pūdyką, o galvijus gindavo „čvertkelėmis“ (skersiniais visų kaimo ūkininkų sklypeliais, apaugusiais krūmais ir einančiais kaimo laukų pakraščiu, prie dvaro miško) į ganyklą – pievų, krūmų ir miškų junginį, iš dviejų šonų apsuptą dvaro mišku. Vienas piemuo eidavo „už pirmųjų“ (bandos priekyje), du–trys būdavo „šoniniai“, saugantieji, kad gyvuliai neįeityt į mišką ar kaimo pasėlius, o skerdžius eidavo „pavariniuose“ (t.y. paskui bandą, kad niekas iš gyvulių nepasiliktų „čvertkelėse“). Kartais skerdžius eidavo „už pirmųjų“, o vienas ar du piemenys būdavo „pavariniai“.

Kai kuriais metais galvijai į ganyklą būdavo varomi šiauriniame kaimo gale prasidedančiomis iš šonų aptvertomis „čvertkelėmis“, einančiomis palei „panavilį“ (kastinį kelią, šalia kurio supiltas volas). Tada šonų saugoti nereikėdavo.

Gyvulių badymasis

Pavasarij, pirmomis ganymo dienomis karvės, ir avinai mėgdavo badytis, išbandyti vieni kitų jėgas. Jeigu linkusių badytis karvių, pasiutėlėm vadinamų, ragai būdavo per smailūs, šeiminkai, piemenų ar skerdžiaus įspėti, karvių aštrių ragų viršūnes nupjaudavo. Jaučiams, linkusiems badyti žmones, šeiminkai prie ragų pririšdavo storą lentą, prisiglaudusią prie kaktos ir neleidžiančią jiems matyti, kas yra jų priekyje. Piemenys tokį pasiutusį jautį, garsiai šaukdamį, plakdavo botagais tol, kol jis, nebepakeldamas skausmo, pabėgdavo. Vėliau jis jau bijodavo piemenų riksmo ir jų botagų čiaukšėjimo. Tuo būdu tik piemenys pajėgdavo apginti vyrus, jaučių partrenktus ant žemės.

Kai kurios karvės, per žiemą ir ypač pavasarį, nepakankamai šertos, tik šiaudais, pavasarį į ganyklą išeidavo perkarusios, eidavo svyrinėdamos

ir vos pavilkdavo kojas. Piemenys jas vadindavo „škapomis“. Atsigulusios jos nebepajėgdavo atsistoti. Tada piemenims tekdavo arba patiems jas kelti, arba kviesti tų suvargusių karvių šeimininkus.

Ganykloje

Pavasarij ir vasarą galvijus ganydavo tik ganykloje, kurios atskiros vietos turėjo specialius pavadinimus: Prūdeliai, Degimai, Padegimai, Medinos, Pamedinys, Šlapelės ir kt. Nupjovus ir suvežus rugius ir vasarojų, galvijus gindavo ir į rugieną bei vasarieną.

„Sniedena“ (užkanda) ir poilsis

Skerdžius ir piemenys bandą rytą gindavo nevalgę, todėl gospadinės (šeimininkės) jiems įduodavo užkandos: sviestu užteptą duonos riekę, sūrio gabalą, ne vienam tik sausos duonos kampą. Visa tai jie įsidėdavo į užantį arba kišenės. Valgydami savo užkandą, jie ragindavo ir gyvulius ėsti, dainuodami:

Jėdro, jėdro karvytės,
Jėdro, jėdro žolytės.
Mums gardi duonytė,
Jums gardi žolytė.

Ėsk, karvute, po kelmynę,
Nešk pienelio po puodynę.
Aš karvutei žalio šieno,
Man karvutė balto pieno.

Pešė karvės žemą žolę, skabė ožkos medžių lapus, užėjo traškėjo krūmai.

Pusryčiai

Apie 8–tą valandą, kada gyvuliai būdavo pakankamai užėdę, suvarydavo juos į vieną poilsio vietą dainuodami:

Dribk, dribk dribula,
Katroj guli, tai gera,
Katroj stovi – ragana.

Skerdžius gyvuliams guldyti savo triūba išgrodavo „Tetulyt, tetulyt!“ melodiją. Gyvuliams sustojus ir sugulus, skerdžius visus piemenis paleisdavo pusryčių, kartais vieną iš jų pasilikdamas su savimi prie bandos. Pirmajai pamainai papusryčiavus, eidavo į kaimą valgyti antroji pamaina.

Vidurdienis

Pailsėjusią gyvulių bandą vėl būdavo stengiamasi priganyti iki vidurdienio karščių pievose, pakrūmėse ir ravuose.

Per karščius gyvuliai būdavo genami prie Šlapelių balos. Karvės subrisdavo į balą beveik iki pilvų ir vandeny pamirkytomis uodegomis baidydavo nuo savo nugarų debesis „žabalių“ (aklių), birbinų, gylių ir kitokių vabalų. Skaudžiaai piktų vabalų įgeltos karvės pradėdavo zylioti – bėgioti šuoliais pakeltais stimbūriais. Uodai ir įvairūs vabalai nemažai kraujo nugerdavo ir piemenims.

Avys per karščius susispiisdavo ir suguldavo krūmuose ar medžių paunksnėje.

Apie 14 val. piemenys ir skerdžius dviem pamainom eidavo į kaimą pietauti. Pietų laiką nustatydavo pagal saulės laikrodį, t.y. žingsniais matuodavo saulės šešėlį. Ateinančios karvių melžti moterys taip pat padėdavo piemenims nuvokti pietų metą.

Po pietų gyvulių ganymas būdavo tęsiamas.

Parginimas

Vakarop, saulei riedant žemyn, gyvuliai, slinkdami namų link, stengiasi prieš naktį daugiau užėsti. Skerdžius pučia raga, kad moterys, išgirdusios triūbavimą, grįžtų iš lauko namo ir ruoštųsi pargenamų karvių melžti. Piemenys pakeltais botagais pradeda gyvulius varyti per „čvertkeles“ namo, dainuodami įvairias daineles: „Saulėlė raudona – vakaras netoli“, „Eisim broliukai namo“ ir kt.

Šiu namo, šiu namo per Burbulio kluoną.
Ką Burbulis veikia? – Košelę maišo.
Kokių miltų? – Utėlių glindų.
Kuo užtrinta? – Varlės koja.
Kuo užkėsta? – Akėčiom.
Kuo užvožta? – Vežėčiom.

Kiti dar pridėdavo:

Be duonos, be druskos, be žalių kopūstų.
Kas tik žodį prakalbės,
Pūlių bačką ištepės.

Visi tylėdavo, kad nereikėtų ištepėti košės.

Moterys pirmą ganymo dieną parginusius bandą namo piemenis taidavo aplaistyti vandeniu, mat, karvės daugiau pieno duosiančios. Piemenys, žinoma, stengdavosi išvengti aplaistymo.

Jei lauke kuris nors gyvulys susižeisdavo, susirgdavo ar kita atsitikdavo, skerdžius ar piemenys apie tai pranešdavo gyvulių savininkams.

Pavalgę bulvių su rūgštu pienu arba pasrėbę zacirkos (iš miltų padarytos kukulienės) ar bulvienės, piemenys tuojau eidavo gulti: nusiplūkę per visą dieną prie bandos, jausdavo reikalą pailsėti. Be to, kitą dieną vėl reikėdavo anksti keltis bandos ginti.

Ganymo dienos

Juo daugiau žemės turėjo kiemas, juo daugiau dienų per savaitę jis turėjo duoti piemenį gyvuliams ganyti. Taip valakinis kiemas paleistinę (laisvą dieną) turėjo kas ketvirtą ar net penktą dieną, pusvalakinis – kas antrą ar trečią dieną ir t.t. Kai kuriais metais ganymo dienos būdavo skirstomos pagal kiemo turimą gyvulių skaičių.

Po Visų šventės (lapkričio 1–os dienos) jau kasdien iš kiekvieno kiemo ganydavo po vieną piemenį, nes tada nebūdavo skerdžiaus. Lapkritį, kada žemė sušaldavo į gruodą, galvijus kartais ganydavo gerai sužėlusių rugių lauke.

Kiaulių ganymas

Visa kaimo dirbamoji žemė pagal paskirtį buvo daloma į tris ne visai lygaus dydžio laukus: žiemkenčių (rugių ir kviečių), vasarojaus (miežių, avių, žirnių, mišinio, dobilų ir bulvių) ir pūdymo (ruošiamo rugių ir žemiųjų kviečių sėjimui rudenį). Šių laukų paskirtis kasmet keisdavosi.

Pagal išsidėstymą kaimo laukai turėjo atskirus pavadinimus: du sėdimieji (abiejose pakluonėse), Pajuodraistis, Degimai, Cibikės (įskaitant žemę prie dvarkelio) ir Vargulys (įskaitant žemę prie bažnytkelio). Pievos, kalvos, balos, grioviai, raistai, krūmai ir upeliai (slėsnios pievos, kurioomis po gausaus lietaus ar pavasarį, nutirpus sniegui, bėgdavo vanduo) taip pat turėjo savo pavadinimus: Raistas, Linmarkas, Pagrauzės, Pustynės (nežolinga Ališausko kalva), Žvirynas, Žiūklės, Pakundriškis, Panavalys, Volka, Mačiuliškės, Vargulys, Plytničia, Biržinėlis, Prūdas, Kapai ir kt.

Visų laukų žemė buvo padalinta šniūrais (rėžiais). Plačiausi šniūrai buvo valakininkų, o siauriausi – ketvirtininkų.

Kiaules ganydavo tik pūdyje ir raistuose. Kadangi pūdymas kas metai keisdavosi, todėl tekdavo ganyti visose laukų vietose. Kada pūdymas būdavo sėdimajame lauke, kuris nusitęsia iki Medinų miško, tada kiaules kartais ganydavo netoli galvijų ir kiauliagianiai pabendraudavo su galvijų piemenimis.

Pamatę ateinančius vokiečius, piemenys kiaules sugindavo į mišką, kur vokiečiai nedrįsdavo lįsti.

Vėlyvų pusryčių metu kiaulės būdavo varomos namo. Papsuryčiavę kiauliagianiai turėdavo laiko pailsėti ir pamiegoti. Po vėlyvų pietų jie eidavo per kaimą ir šaukdavo: „Varykit kiaules“. Užeinant dideliame debesiui, ypač perkūniniame lietui, kiaulės lauke labai nerimdavo, imdavo žvięti, todėl jas varydavo namo. Po lietaus vėl išgindavo laukan.

Karštomis dienomis kiaulės traukdavo į krūmokšnius ar raistus, kur purve išsiknisdavo duobes ir jose atsiguldavo. Vasarą, ypač sausmečiu, kiaulės būdavo labai sulysusios, perkarusios. Vakare jas gindavo namo dar prieš saulėlydį, t.y. pirma galvijų. Jei būdavo apsiniaukę, tada kiaules namo gindavo, išgirdę signalinį skerdžiaus triūbėjimą.

Skerdžius, jo pareigos

Pavasarij kaimo vyrai, susirinkę į „pulką“, pasamdydavo kaimui „ustovą“ (skerdžiu), dažniausiai kokį bežemį iš kitų kaimų. Atlyginimai būdavo mokami pagal žemės dydį ar gyvulių skaičių natūra (grūdais, bulvėm) ir pinigais.

Skerdžius valgydavo pas ūkininkus po kelias dienas iš eilės, atsižvelgiant į ūkininko žemės dydį ar gyvulių skaičių. Miegodavo jis ten, kur valgydavo, arba turėdavo nuolatinę vietą nakvyniui. Apatinius drabužius (baltrūbius) jis gaudavo iš šeimininkų paėiliui kas savaitę.

Pagrindiniai skerdžiaus atributai – triūba ir botagas. Triūba būdavo supinama iš beržo tošies arba padaroma iš alksnio maukslio. Vietoj triūbos skerdžius kai kada naudodavo ragą. Vieni iš jų mokėdavo išpūsti gražias melodijas, o kiti šiaip patriūbūdavo. Skerdžiaus botagas būdavo ilgas, pririštas prie pakankamai storo ir ilgo botkočio. Svarbiausios skerdžiaus pareigos buvo gerai priganyti karves, kad jos duotų daugiau pieno, ir palaikyti piemenų drausmę.

Skerdžiaus santykiai su piemenimis

Skerdžiaus ir piemenų santykiai paprastai būdavo geri. Jis papasakodavo jiems įvairių nuotykių ir pamokydavo įvairių dalykų. Neklaužadas arba tarp savęs susipešusius piemenis jis apčaižydavo savo ilguoju botagu. Tada išdykę piemenys stengdavosi atkeršyti: skerdžiui per gyvulių postovį užmigus, jie prisiūdavo jo milinės rankoves prie šono, į delnus prikrėsdavo purvo ar karvės mėšlo ir kitokias išdaigas iškrėsdavo.

Piemenų apranga ir reikmenys

Piemens aprangą sudarė kepurė ar šiaudinė skrybėlė, milo „žiponas“ (švarkelis), sermėgėlė, skrebukai (kailinukai), pakulinės kelnės ir mediniai (medinpadžiai) ar neginės. Sermėgėlę ar skrebukus susijuosdavo virve ar pančiu, nes diržą turėdavo tik turtingųjų ūkininkų vaikai. Vasarą piemenys ganydavo basi. Panašiai rengdavosi ir samdyti piemenys. Juos samdydavo ir smulkesni ūkininkai, kurių šeimose nebūdavo piemens amžiaus vaikų.

Piemuo be peilio – tai kaip artojas be arklo ar šuo be uodegos. Peiliams kriaunas piemenys dažnai patys pasidarydavo. Botagus piemenys vydavosi patys. Pirmiausia nuvydavo trumpą, bet pakankamai storą kilpą, o iš tos kilpos išeinančiais linų sluoksniais vydavo tris ilgas virveles. Paslui mediniais kableliais dvi virveles suvydavo į vieną storesnę virvelę, kurią pavijodavo trečiąja. Prie botkočio botagą pririšdavo taip vadinama parkartuve, užnerta už botago kilpos. Jei naujas botagas būdavo per ilgas, tada per jo vidurį sunerdavo narstą. Kartais netoli galinio mazgo sumegz-

davo bačkutes, kad botago smūgis būtų skaudesnis. Botago gale įvydavo palaidų linų sluoksnėlį – papliaušką, kuri, mojuojant botagu, smarkiai pliaukšdavo ir gąsdindavo gyvulius..

Botkotis, dažniausiai eglinis, būdavo įvairiai išmarginamas, jį išpjaus-tinėjant peiliu ar išdeginant žarija. Botagu piemenys varinėdavo gyvulius, plakdavo jautį ir slapukes karves, taškėdavo vandenį ir kovodavo tarp sa-vęs ar su kitų kaimų piemenimis. Pramušesnių (linkusių peštis) piemenų blauzdos dažnai būdavo rumbuotos.

Piemenų vargai ir bėdos

Nelengva buvo piemenų dalia. Pavasarį ir lietingą vasarą labai suskeldė-davo jų blauzdos, lūpos ir nosys. Vakaraus suskeldėjusias vietas trindavo muilu (skaudi priemonė!), tepdavo grietine ir kitokiais būdais gydydavo.

Prasidėjus ganymui rugienose ir vasarienose, aštrūs rugienojai iki krau-jo subadydavo padus, išdraskydavo kojų tarpupirštes, grumstai ir akme-nys nugramzdėdavo kojų pirštus, pasitaikantys dirvose stiklai įsmigdavo į papades. Neretai taip sumuštos ir apdraskytos kojos užtvinkdavo (pažeis-tos vietos sutindavo ir parausdavo). Nakčiai užtvinkusios vietos būdavo aprišamos, kartais prie jų pridėjus gyvą varlę. Retas kuris piemuo vaikš-čiodavo neaprištomis kojomis.

Rudeniop būdavo vargo ir dėl šaltų ryto rasų ar šalnų. Tokiais atve-jais šildydavo kojas pakaitomis priglausdami jas prie šlaunų. Dažni lie-tūs taip pat nemažai įkyrėdavo piemenims. Anot patarlės, piemeniui visi lašeliai, tik ne visi kąsneliai. Nuo trumpalaikių lietuš slėpdavosi iš medžių šakų ir lapų pasidarytose palapinėse, o perkūninio lietaus metu guldavo ant žemės toliau nuo medžių, nes ne kartą yra tekę matyti, kaip griaus-tinis trenkia į medžius ir akmenis. Ilgalaikiai ir perkūninio pobūdžio lie-tūs permerkėdavo „iki kaulų“. Tada, neturėdami, kaip sakoma, ant savęs sausos vietos, smarkiai bėgiodavo, braidydavo klanus, kad neperšaltų.

Per karščius reikėdavo kovoti su vabalais. Maudytis tekdavo kartu su gyvuliais toje pačioje baloje, o troškulį ramindavo gerdami vandenį iš klan-o arba valgydami rūgštynes ar kiškio kopūstus. Sausmečiu įsidėdavo namie pripildytus butelius vandens.

Sausą vasarą ganykloje ir pūdyje būdavo maža žolės, todėl gyvuliai la-bai nerimdavo, bėgiodami ieškodavo didesnės žolės. Beveik visados pasitai-kydavo karvių, ožkų ir kiaulių, kurios nepastebėtos išsiskirdavo kur pakriau-šiukais nuo bandos ir, nuėjusios į vasarųjų ar šienauti skirtas pievas, padary-

davo ten žalos. Už tai piemenis baudavo skerdžius, bardavo gaspadoriai (šeimininkai), kuriems slapūnės karvės ar zuinios kiaulės padarydavo žalos. Piemenys slapukes vadindavo skirkom, raganom, jurkšėm, velnio gyvuliais (ožkas) ir kitokiais vardais ir skaudžiai jas plakdavo botagais, o zuinias kiaules dar apmėtydavo grumstais ar akmenimis. Jeigu šeimininkai, piemenų prašomi, neparišdavo slapūnėm pakaklėj varpelių, tada piemenys, skerdžiui nematant, išgalvodavo šiuurkštokų bausmių, ypač ožkoms: pauodegin pakišdavo vapsvų lizdelį, ant jos jodavo vienas ar net du piemenys, jos ragus baloje į dumblą įkišdavo, neatpažįstamai ištepėdavo karvės mėšlu ir pan. Pjudo mas šuo ne kartą tokiai ožkai perkąsdavo užpakalinių kojų šlaunis.

Gyvulių pavadinimai ir šaukimai

Karves, jaučius, telyčias, teliokus ir veršius pagal jų spalvas vadindavo įvairiausiai vardais: žalė (žaloji), pilkė (pilkoji), šėmė (šėmoji), dvyelė (dvyloji), laukė (laukoji), margė (margoji), balnė (balnoji), baltakaktė, baužė (be ragų), žalis ir t.t.

Kiaules (žiemkentes ir penimas), tekus, meitėlius ir paršus vadindavo tokiais vardais: daglė (dagloji), daglis, balčkė (baltoji), balčkis, keršė (keršoji), keršis, žvinė ir kt.

Nemažai vardų turėdavo ir avys: avis, avelė, bazė, burė, avinas, baronas, buriukas, jėriukas, gėriukas ir t.t.

Ožkos paprastai buvo vadinamos: ciba, cibė ir pan.

Karvės buvo šaukiamos: tpruke tpruke; kiaulės: kuks kuks, kūks kūks, kuka kuka, kriuks kriuks; paršai: čiuk čiuk, tš tš ir pan.; avys: bare bare; ožkos: ciba ciba.

Karves varydavo šaukdami: šiū, šiū; kiaules: jukš, ukš, čiukš; avis: žbūre, žbare; ožkas: škar, škara, cibikš ir pan.

Piemenų džiaugsmai bei pramogos

a) Žaidimai

Savaime suprantama, kad piemenų gyvenime būdavo ir šviesesnių valandų ir dienų. Kai gyvuliai suguldavo, piemenys prasimanydavo įvairiausių žaidimų: lošdavo akmenėliais, riešutais („pora – lyka“), „sūrį slėgdavo“, eidavo imčių, įvairiais būdais kariaudavo, varžydavosi, kas toliau numes

lazdą ar akmenį, toliau nušoks, aukščiau užšoks, greičiau nubėgs ir t.t. Mėgiamiausi piemenų žaidimai buvo kerepėtas, kalelės peklon varymas, mojako mušimas, svirno ėmimas, kavojimasis (slėpimasis), trečias bėga, paskutinė pora bėga ir kt.

Kerepėtas buvo žaidžiamas taip: pievoje užbrėžiama ar šakutėmis nukaišoma tiesi tam tikro ilgio linija, kurios viduryje į žemę įbedama lazda su 3 šakomis. Ant vienos šakos pakabinamas kabliukas. Vienoje linijos pusėje sustoja žaidėjai su lazdomis. Vienas žaidėjas atsistoja prie „bobos“. Žaidėjai iš tam tikro atstumo meta paeiliui savo lazdas, stengdamiesi nutrenkti ant jos pakabintą kabliuką kiek galint toliau. Stiprus smūgis galėdavo ir pačią „boba“ išversti iš vietos. Kol stovintis prie „bobos“ spėja atstatyti išverstą „boba“ į vietą ir pakabinti kabliuką, nuvertęs tą „boba“ žaidėjas ir visi kiti jau metusieji lazdas gali skubiai jas pasiimti ir bėgti atgal į savo vietas. Jeigu kurį bebėgantį „bobos“ saugotojas paliečia savąja lazda, tada paliečtasis eina saugoti „bobos“. Nustatyti, kas bus pirmasis „bobos“ saugotojas, buvo traukiama „žėreba“: vienas žaidėjas meta lazdą, o antras jį viena ranka pačiumpa. Tada visi kiti žaidėjai virš jo rankos deda į viršų savąsias. Kam tenka lazdos galas, tas eina prie „bobos“ ir jis pats vadinamas „boba“. Kartais „boba“ rinkdavo žodžių samplaika: jielčik, pielčik, pamaguri ir t.t. Tariant kiekvieną samplaikos žodį, pirštu rodoma vis į naują žaidėją. Kam tenka paskutinis žodis – tas ir „boba“.

b) Pasikalbėjimai

Kada žaisdami piemenys pavargdavo, tada susėdę po medžiu ar ant akmens mindavo mįsles, sekdavo pasakas, iš tėvų girdėtus įvairius nuotykius bei padavimus. Pasakodavo, kad dabartinio Raisto, Griežionių balų, Prūdo, Vargulio ir Lyduokių miestelio durpyno vietose seniau buvę 1,5 – 2 km ilgio ir 200 m pločio ežeras. Vieną naktį tas ežeras požemiu iškeleliavęs į Kurėnus, kur apylinkės žmonės rytą pamatę naują ežerą. Lyduokių durpyne esą „akių“, kuriose nuskęsta gyvuliai ir žmonės. Kartais ir skerdžius papasakodavo įdomių nuotykių.

c) Laužas

Vėsesnėmis ar drėgnesnėmis dienomis piemenys susikraudavo laužą, prie kurio šildydavosi, džiovindavosi, žaisdavo, kepdavo bulves, traukdavo dū-

mā iš degančio šiaudo. Ugnis piemenims būdavo labai brangi, šventa: negalima būdavo į ją spjaudyti, pasitraukdami turėdavo laužą užgesinti ir laužavietę gražiai sutvarkyti.

d) Kūrybingumas, išradingumas

Rasdavo piemenys laiko pasidaryti su peiliu ir naudingų dalykų: rišdavo šluotas, pindavo pintines, nagines, pasigamindavo vijurkų, spaustukų riešutams traiškyti, švilpukų, triūbelių. Žarija ir peiliu prisimargindavo gražių lazdelių. Mergaitės, be to, pindavo iš gėlių vainikus, o iš smilgų ir šiaudų – juosteles. Kartais tarp medžių įsirengdavo supilkas (sūpuokles) ir smagiai jose pasisupdavo. Galėdavo taip pat pasiugauti, pasigrybauti, o rudenį – pasiriešauti, pasirinkti gilių, klevo ir ažuolo lapų duonai kepti.

Išdykesni piemenys išsigalvodavo ir įvairiausių išdaigų, kartais tikrai negražių: eidavo į sodus ir daržus obuoliauti, morkų ir ropių pasirauti, bulvių lauke pasikasti. Pasitaikydavo ir tokių, kurie rinkdavo varnų kiaušinius, degindavo širšių lizdus. Ne kartą širšės tokiems išdaigininkams palįsdavo po marškiniiais ir stipriai sugeldavo. Sugautiems gyliams į uodegą įkišdavo smilgą ir paleisdavo skristi.

Naujoką, t.y. pirmą vasarą pradėjusį ganyti, senieji piemenys „krikštydavo“: liepdavo jam kepure užsidengti akis ir graibstyti rankomis žemę aplinkui – jis turėsiąs pamatyti gražius paukščiukus. Žinoma, vietoj paukščiukų jis užgriebdavo ką nors nešvaraus, išdaigininkų tyčia ant žemės padėto.

Mėgo piemenys, kaip ir suaugusieji, pravardžiuoti savo kaimo žmones ir kiemus. K.Adomonis buvo vadinamas Pliksna (o jo sodyba – Vakzolis), M.Mikalajūnas – Untsvotas (Skanelija, Betliejus), Aleksandravičienė – Špokienė– Šnaipūtytė, Ališauskas – Paskudnykas (Vienuolynas), Jok.Stankūnas – Jabanstvai Arelis (Arbatinė), M.Stankūnas – Garliauskas (Mėsinė, Kilbasinė), K.Mušinskas – Bikmat Nekaufen, J.Stankūnas – Užti, Ladišius (Inteligentų klubas), M.Stankūnienė – Bartuškienė, Kontrė (Kalėjimas), K.Stankūnas – Daziokas, Skiksis, Ladišius (Bagdelinė), K.Jūras – Mazūras, Lūnys (Sralni Dom), Jurgis Katinas – Tururū, Nykštukas (Aptieka), Jonas Katinas – Gabrys, Jz.Katinas – Cicilnikas (Klebonija), A.Katinas – Vijūnas, Opankė, Taltaltal (Šokių mokykla), Jonas Puknys – Šabazdiela (Vaišina Juknį), Jz.Puknys – Šakulis (Cirulinė), K.Puknys – (Kvarbalinė).

Kai kurių kaimo gyventojų pavardžių piemenys net nežinodavo. Kas pravardžiuojamas pykdavo, tam piemenys daugiau pravardžių išgalvodavo.

Vieną žiemą J.Stankūnui dingio naktį lašiniai, skilandis ir dešros, kuriuos netrukus surado paslėptus Mykolo Katino tuščiamе bičių avilyje. Vėliau piemenys drauge su jaunimu sudėjo posmą rateliui (žaidimui):

Gale kaimo šunes loja,
Gal policija atjoja?
Jūs, Jūrokai, nežiopsokit,
Samagoną pakavokit!
Neškit lašinius šalin,
Mykoliuko avilin!

e) Šaudymas

Buvusiuose karo meto apkasuose piemenys rasdavo daug pilnų šovinių ir tuščių gilzių, iš kurių pasidarydavo „pištalietų“ ir „granatų“. Vokiečiai griežtai draudė laikyti pas save paraką ar pilnus šovinius, tačiau noras pašaudyti buvo stipresnis už baimę būti vokiečių nubaustiems. Reto kurio berniuko rankose nebuvo suvartyto parako žymių. Pasitaikydavo ir sunkesnių susižeidimų.

Dainos

Varganą piemenų dalią lengvino gaivi lietuviška daina. Ją jie pasikviesdavo į savo sielą saulėto džiaugsmo. Vasarą kaimo laukai, miškai ir pievos dainomis skambėdavo. Vieną dainą piemenys dainuodavo, antrą niūniuodavo, trečią iššvilpdavo. Dainuodavo pavieniui ir drauge, vienam vedžiojant, o kitiems „tūravojant“ (pitariant). Turtinga buvo kaimo piemenų „dainų skrynelė“. Mėgiamiausios jų dainos buvo: „Ant kalno karklai siūbavo“, „Lakštingalėle, gražus paukšteli“, „Gieda gaideliai“, „Pasisėjau žalią rūtą“, „Subatos vakarėli“, „Tekėjo saulelė pro debesėli“, „Bijūnėli, žalias“, „Da ne jok“ (Dar ne jok), „Sutemo temo tamsi naktelė“, „Du broliukai kunigai“, „Šėriau žirgelį per nedėlėlę“, „Motutė mane barė“, „Kada noriu – verkiu“, „Atskrend sakalėlis“, „Ant kalno mūrai“, „Sudiev, mergele“ ir kt.

Gamtos vaikai

Kasdieninis kontaktas su gamta ugdė piemenyse gilią ir sveiką meilę gamtai, darė juos tikrais gamtos vaikais, gyvojo gamtos muziejaus saugotojais. Jie jautė aplink save galingą gamtos didybę, jos grožį. Gamtos grožį sudarė saulė, spalvos, garsai ir kvapai. Natūralus gamtos grožis, aplinkos ramumas mažino piemenų vargus, suteikdavo jiems geros nuotaikos ir jėgų. Gamta nėra nebyli, tik reikia mokėti ją prakalbinti. Ir šnekindavo ją piemenys pavasarį, vasarą ir rudenį.

Geriausias piemenų draugas būdavo saulė, kurią jie apdainuodavo savo dainose. Rytmečių aušros ir saulėlydžių žaros verždavosi į jaunas piemenėlių širdis. Vasarą piemenų akis ir širdis džiugindavo javų bangavimas, o rudenį, per „bobų vasarą“ – spalvų įvairumas ir laukuose nutiesti voratinklių tiltai. Piemenys taip pat mėgdavo kalbėtis su vėjais, švilpauti drauge su jais.

Mylėjo piemenys medžius, gėles, paukščius ir miško žvėris. Neleisdavo jie paukščiams neužgirstiems atčiulbėti, bitelėms atzvimbti, vėjo linguojamiems medžiams atšlamėti. Klausydamiesi paukščių koncertų, jie pilna krūtine kvėpuodavo grynų miškų ir laukų oru. Medžius jie pažindavo iš lapų ir žievės, o žoles ir gėles – iš žiedų, lapų ir kvapo. Kraujažole jie sulaikydavo bėgantį kraują, pienės pienu naikindavo karpas, kitokiomis žolelėmis gydydavo įvairias žaizdas. Karpas duodavo ir žiogams įkasti. Jie žinojo, kaip reikia elgtis gyvatei įkandus.

Linksmindavo piemenis įvairiais skambiais koncertais įvairūs paukščiai, paukšteliai, paukštytės. Piemenys gerai pažino paukščius, jų papročius, mokėjo imituoti jų balsus. Vieversėlį, nuolatinį piemenų palydovą ir linksmintoją, jie apdainuodavo – recituodavo:

Čyru vyru vyturėlis,
Į padangę pasikėlęs,
Linksmin mane piemenėlį
Ir laukuose artojėlį.

Pavasariį, pamatę gandrą pirmą kartą, vaikai virsdavo kūliu, kad didesni augtų, ir dainuodavo – recituodavo:

Busil, busil, ga-ga-ga,
Tavo močia ragana:
Man bandelės nekepė,
Po varteliais pakišė.

Tie varteliai girkšt girkšt –
Tavo močia pirs pirs,
Tie varteliai vėst vėst –
Tavo močia dvėst dvėst.
Tie varteliai sudegė.
Tavo močia ubagė.

Pirmą kartą išgirdę gegutę kukuojant, piemenys ieškodavo savo kišenėse bent vienos kapeikos, nes tikėjo, kad turtingas bus tas, kuris ras kišenėje pinigų. Iš kukavimų skaičiaus spėdavo, kiek kam metų teks gyventi.

Paukščiams, savo draugams, piemenys pavasarį į medžius įkeldavo iš lentelių ar alksnio aukšlio padarytų inkilėlių.

Miške piemenims neretai pasitaikydavo pamatyti stirną, lapę, šerną, briedį, vilką ar kitokį žvėrį. Vilkai net vidurdienį ateidavo į sugulusių avių būrį ir papjaudavo ar apdraskydavo avį ar aviną. Genant bandą namo, jie sekdavo iš paskos ir grįždavo į mišką tik išgirdę kaimo šunis lojant.

Daug džiaugsmo piemenims suteikdavo ir medžių šakomis liuoksinčios voverės. Pasitaikius progai, jie ją pagaudavo ir vaišindavo riešutais.

Padėję ant delno raudonmargę „dievo karvytę“, žiūrėdavo, kur ji skris: jei žemyn – bus lietaus, jei aukštyl – bus giedra, jei tolyn – ten gyvena mylimasis ar mylimoji.

Rudenį, suradę samanių bičių lizdelių, nešdavosi juos namo ir įdėdavo į mažus avilėlius.

Turėdavo piemenys ir pamėgtų akmenų (Šlapelėse, Medinose, Degimuose ir kitur), ant kurių per poilsį sėdėdavo ir prie kurių žaisdavo įvairius žaidimus.

Geras piemenų pagalbininkas būdavo šuo: jis neleisdavo gyvuliams atsilikti nuo bandos ar per toli į priekį pasiduoti, surasdavo ir gražindavo į bandą slapūnes, užuodęs kur nors netoli esantį vilką, pradėdavo cypiti ir loti. Už tai piemenys jam atiduodavo dalį savo įsidėto maisto. Šuo prie piemenų būdavo labai prisirišęs, todėl pastebėjęs, kad kuris nors iš jų yra dingęs, ieškodavo tol, kol surasdavo.

Šventės

Švenčių dienomis piemenys apsirengdavo truputį geresniais drabužiais ir įsidėdavo skanesnės „sniedanės“ (rytinės užkandos). Sekminės – didžiausia piemenų šventė. Per pusryčius skerdžius paleisdavo namo visus pie-

menis, kurie vaikštinėdavo pakiemiui ir kiaušniaudavo. Šeimininkės duodavo piemenims ne tik kiaušinių, bet dar ir lašinių, sūrių ir sviesto. Surinktą maistą atiduodavo skerdziui. Dalį to maisto skerdzius skirdavo „baliui“. Kepdavo kiaušinienę ir visi vaišindavosi. Paskui stengdavosi gražiai papuošti karves tų šeimininkių, kurios duodavo daugiau kiaušinių ar ko kito. Daugiausia davusių šeimininkių karvėms ant ragų uždėdavo iš lapų ir lauko gėlių nupintus vainikus.

Piemenų tarpusavio santykiai

Piemenys tarp savęs gražiai sugyvendavo: drauge žaisdavo, vieni kitiems padėdavo. Jei dėl ko nors kartais susipešdavo, tada skerdzius savo bota-gu juos sutaikydavo.

Nebūdavo skirtumo tarp samdomųjų ir savųjų piemenų. Į samdinius žiūrėdavo kaip į užsigrūdinusius, daugiau „svieto mačiusius“ draugus. Neretai jie iš tikrųjų būdavo kiek gudresni, sąmojingesni. Antai samdinys Stasiukas Jakimukas iš Laukelių kaimo turėjo ilgoką nosį. Kartą K.Jūraitė, išvariusi savo gyvulius į išvarą, daugelio žmonių akivaizdoje paklausė Stasiuką, kodėl jo tokia ilga nosis. Stasiukas kairiąja ranka palenkė savo nosies viršūnę į šoną ir ramiai tarė, dešiniąja ranka rodydamas kryptį: „Jeigu tamstai kliūva, prašau praeiti“. Suaugę ir vaikai gyvai pritarė tokiam Stasiuko atkirčiui.

Samdiniai nebūdavo laisvi ir paleistinėmis dienomis: šeimininkės jiems pavesdavo atlikti įvairių darbų.

Su kaimyninių (Butkiškių ir Juknonių) kaimų piemenimis taip pat neretai susitikdavo, pasikalbėdavo, stipriuosius iš savo tarpo leisdavo eiti imčių, lenktynių ir pan.

Susipykę iš tolo iš rankų ar kilpų apsimėtydavome akmenimis, išsiplūsdavo ir dainuškėmis apsikeisdavo. Juknonių kaimo piemenys taip būdavo pajuokiami:

Juknonių mergiotės
Ant šventoriaus šoka.
Didelės ir mažos
Poterių nemoka.

Juknoniečiai, žinoma, nelikdavo skolingi. Lentvorų kaimo piemenys valtūniškius taip apdainuodavo:

Valtūnai – kaltūnai, tatoriai,
Žinda kalę pasikorę,
Prie berželio prisirišę,
Visi snukius sukišę.

Piemenų santykiai su praeiviais

Savo ir kitų kaimų žmonės, praeidami pro gyvulių bandą, turėdavo piemenims pasakyti: „Parginkit“. Į tai piemenys atsakydavo: „Dar ne metas“. Jei praeivis nieko piemenims nepasakydavo, tada pastarieji praeivį ironiškai klausdavo: „Ar nematėte kiaulės su dzvaneliu?“. Išžeidęs praeivis kartais atsikirsdavo: „Tavo panosėj kabo“. Sekmadieniais, kada daug žmonių iš Inkilų, Viliaudžių ir Jogvilų kaimų eidavo į bažnyčią, piemenys tyčia prigindavo bandą arčiau kelio ir laukdavo progų atsakyti: „Dar ne metas“ ar paklausti „Ar nematėte kiaulės su dzvaneliu?“.

Surinko ir užrašė
Rapolas Stankūnas
iš Griežionių, 1988 m.

LEIDINYJE PANAUDOTI ŠALTINIAI:

- B. Kviklys. Mūsų Lietuva, II t., 2-oji laida. – V., 1991
- S. Gasparavičienė. Lyduokių dvaras. – Eskizai. Ukmergės kultūros žurnalas. 1999/10
- Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva, II d. – V., 1998
- Lietuvių enciklopedija. – Boston, 1958
- Kas yra kas Lietuvoje. 97/98. – Neolitas, V., 1998
- Katalių kalendorius. Žinynas. 1985, 1986 m.

TURINYS

PRATARMĖ	5
LYDUOKIŲ DVARAS	7
LYDUOKIŲ PARAPIJA	21
Lyduokių bažnyčia	21
Lyduokių bažnyčioje dirbę kunigai	25
Iš Lyduokių parapijos kilę kunigai	32
LYDUOKIŲ SENIŪNIJA	36
Lyduokių miestelis	38
Kaimai	53
LYDUOKIŲ PARTIZANAI (MIŠKINIAI)	90
TREMTIS	94
ŽYMESNIEJI LYDUOKIŲ ŽMONĖS	97
KOLEKTYVINIS GYVULIŲ GANYMAS SENAJAME GRIEŽIONIŲ	
KAIME (ŽIUPSNELIS ATSIMINIMŲ)	109
Keičiasi kaimo veidas	109
Senasis Griežionių kaimas	109
Gyvulių išginimas	110
Piemenių paskirstymas	111
Ginimas per „čvertkeles“	111
Gyvulių badymasis	111
Ganykloje	112
„Sniedena“ (užkanda) ir poilsis	112
Pusryčiai	112
Vidurdienis	113
Parginimas	113
Ganymo dienos	114
Kiaulių ganymas	115
Skerdžius, jo pareigos	115
Skerdžiaus santykiai su piemenimis	116
Piemenių apranga ir reikmenys	116
Piemenių vargai ir bėdos	117

Gyvulių pavadinimai ir šaukimai	118
Piemenų džiaugsmi bei pramogos	118
Dainos	121
Gamtos vaikai	122
Šventės	123
Piemenų tarpusavio santykiai	124
Piemenų santykiai su praeiviais	125
LEIDINYJE PANAUDOTI ŠALTINIAI	126

Albina Katinaitė-Navickienė
Palmira Katinaitė
LYDUOKIAI
1499–1999

Kompiuteriu rinko
Marė Baublytė, Jadvyga Olechnovičienė

Korektoriai
Mantautas Katinas, Daumantas Katinas

Maketuotoja
Nijolė Juozapaitienė

SL 2138. 1999 07 15. 10 apsk. l. Tiražas 500. Užsakymas
Išleido leidykla „Eugrimas“ Šilutės 42a-1, LT-2042 Vilnius
Spaudė „Senamiesčio spaustuvė“, Totorių 27, Vilnius

Albina Katinaitė-
Navickienė

Palmira Katinaitė

